

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

DENEYSEL PSİKOLOJİ BİLİM DALI

**YAŞLANMAYLA İLGİLİ KALIP YARGI TEHDİDİNİN
BELLEK PERFORMANSINA ETKİSİ VE ETKİ SÜRESİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

DUYGU ÖZMEN GÜLPEK

BURSA- 2019

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

DENEYSEL PSİKOLOJİ BİLİM DALI

**YAŞLANMAYLA İLGİLİ KALIP YARGI TEHDİDİNİN
BELLEK PERFORMANSINA ETKİSİ VE ETKİ SÜRESİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

DUYGU ÖZMEN GÜLPEK

Danışman:

Dr. Öğr. Üyesi HAYRİYE GÜLEÇ PAP

BURSA- 2019

T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Psikoloji Anabilim Dalı, Deneysel Psikoloji Bilim Dalı'nda 701545007 numaralı Duygu ÖZMEN GÜLPEK 'in hazırladığı "Yaşlanmayla İlgili Kalıp Yargı Tehdidinin Bellek Performansına Etkisi Ve Etki Süresi" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 13/09/2019 günü 13:00 - 14:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezininbaşarılı..... (başarılı / başarısız) olduğunaoybirliği..... (oybirliği / oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye
(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)
Dr. Öğr. Üyesi Hayriye GÜLEÇ PAP
Uludağ Üniversitesi

Üye
Doç. Dr. Naki Bedin ATALAY
TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. Tevfik ALICI
Uludağ Üniversitesi

13/09/2019

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
..... PSIKOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 26.08.2019

Tez Başlığı / Konusu: YAŞLANMAYLA İLGİLİ KALIP YARGI TEHDİDİNİN
..... BELLEK PERFORMANSINA ETKİSİ VE ETKİ SÜRESİ

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarında oluşan toplam 94..... sayfalık kısmına ilişkin 26.08.19 tarihinde şahsım tarafından Turnitin..... adlı intihal tespit programından (Turnitin)' aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezimin benzerlik oranı % 5. 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her tür hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Duygu ÖZMEN GÜLPEK
Öğrenci No: 701545007
Anabilim Dalı: Psikoloji
Programı: Deneysel Psikoloji
Statüsü: Y.Lisans Doktora

Danışman
(Adı, Soyad, Tarih)

Dr. Öğr. Üy. HAYRİYE GÜLEÇ PAP

* Turnitin programına Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.

Yemin Metni

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Yaşlanmayla İlgili Kalıp Yargı Tehdidinin Bellek Performansına Etkisi Ve Etki Süresi” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

18/09/2019

Adı Soyadı: Duygu ÖZMEN GÜLPEK

Öğrenci No: 701545007

Anabilim Dalı: Psikoloji

Programı: Deneysel Psikoloji

Statüsü: Yüksek Lisans Doktora

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Duygu ÖZMEN GÜLPEK

Üniversite : Bursa Uludağ Üniversitesi

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Anabilim Dalı : Psikoloji

Bilim Dalı : Deneysel Psikoloji

Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi

Sayfa Sayısı : X + 82

Mezuniyet Tarihi : / / 20.....

Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi HAYRİYE GÜLEÇ PAP

YAŞLANMAYLA İLGİLİ KALIP YARGI TEHDİDİNİN BELLEK PERFORMANSINA ETKİSİ VE ETKİ SÜRESİ

Kalp yargı tehdidi kişilerin üyesi oldukları grupla ilgili genelleştirilmiş yargıların performansları üzerine etkisini ifade etmektedir. Bu araştırmada yaşlılıkla ilgili kalıp yargı tehdidinin 55-70 yaş arası yetişkinlerin bellek performansını nasıl etkilediği araştırılmıştır. Çalışmada katılımcılara negatif koşulda negatif kalıp yargı tehdidi içeren, pozitif koşulda pozitif kalıp yargı tehdidi içeren ve kontrol grubunda ise kalıp yargı tehdidi içermeyen metinler sunulmuştur. Kalp yargı tehdidinin katılımcıların bellek performansını ne kadar süreyle etkilediğini gözleyebilmek için katılımcılara ilk görevin bitiminin hemen sonrasında bir bellek görevi daha sunulmuştur. Negatif koşuldaki katılımcıların bazılarında kalıp yargı tehdidinin performansta ortaya çıkardığı etkinin katılımcıların test alma etkisinden bağımsız olup olmadığını görebilmek amacıyla negatif metnin sunulmasının ardından (negatif kalıp yargı tehdidi- gecikmeli bellek ölçümü grubu) bellek görevlerinden önce bellekle ilişkisiz başka bir görev sunulmuştur. Çalışmanın bulguları negatif ve pozitif kalıp yargı tehdidinin yaşlıların bellek performanslarına anlamlı bir etkisi olmadığını göstermiştir. Bellek performansı ile katılımcıların cinsiyet ve eğitim düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Kadınlar erkeklere göre, üniversite ve üzeri eğitim görenler üniversite altı eğitim görenlere göre anlamlı şekilde daha iyi bellek performansı göstermiştir.

Anahtar Sözcükler: kalıp yargı tehdidi, bellek, negatif kalıp yargılar, pozitif kalıp yargılar, etki süresi

ABSTRACT

Name and Surname : Duygu ÖZMEN GÜLPEK

University : Uludag University

Institution : Social Science Institution

Field : Psychology

Branch : Experimental Psychology

Degree Awarded : Master

Page Number : X + 82

Degree Date : / / 20.....

Supervisor : Asst. Prof. HAYRİYE GÜLEÇ PAP

THE EFFECTS OF STEREOTYPE THREAT RELATED TO AGING ON MEMORY PERFORMANCE AND ITS EFFECT TIME

The stereotype threat refers to the impact of generalized judgments on the performance of individuals with regard to the group they are a member of. In the current research it has been investigated how stereotype threat about aging affects the memory performance of 55-70 years old people. In this study, while the participants in the negative stereotype condition were presented a text with negative stereotypes, the participants in the positive stereotype condition were presented a text with positive stereotypes and the participants in the control condition were presented a text without any stereotype threat. In order to observe how long the stereotype threat affects the memory performance of the participants, participants were presented with another memory task immediately after the end of the first task. After the presentation of the negative text, another task unrelated to memory was presented to some of the participants in the negative condition (negative stereotype threat- delayed memory measurement group) to see if the impact of the stereotype threat on performance was independent of the participants' test-taking effect. The results showed that the negative and positive stereotype threat did not have a significant effect on the memory performance of older adults. A significant relationship was found between memory performance and participants' gender and educational levels. Women showed significantly better memory performance than men, and those who studied at university and above showed significantly better memory performance than those who studied at university below.

Keywords: stereotype threat, memory, negative stereotypes, positive stereotypes, effect time

ÖNSÖZ

Deneyisel psikoloji alanıyla tanışmam lisans yıllarımda aldığım bilişsel psikoloji derslerine dayanır. Hem bu alana ilgi duymamı sağlayan hem de engin bilgisi ve tecrübeleriyle bu çalışmanın şekillenmesinde büyük katkısı olan eski danışmanım, saygıdeğer hocam Prof. Dr. Hasan Gürkan TEKMAN'a teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmanın tamamlanmasında yönlendirmeleriyle bana katkı sağlayan, bilimsel dili kullanma becerilerimi geliştiren, bilgi ve deneyimlerini benden esirgemeyen danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Hayriye GÜLEÇ PAP' a anlayışı ve emekleri için çok teşekkür ediyorum.

Çalışmada yer alan katılımcılara ulaşmamı sağlayan ve bilimsel çalışmalara samimiyetle kucak açan Nilüfer Belediyesi Sosyal Hizmet Masası yönetici ve personeline, çalışmaya gönüllü katılım gösteren Nilüfer Belediyesi Altınşehir Olgun Gençlik Merkezi üyelerine de teşekkür ediyorum.

İş arkadaşlarıma, dostlarıma ve arkadaşlarıma verdikleri destek ve motivasyon için ayrıca teşekkür ederim.

Bana çalışma azmini aşıl原因 ve eğitim hayatımın her anında beni destekleyen aileme, özellikle kadının okuması ve gelişmesinin önemini zihnime işleyen canım babaannem merhum Asiye ÖZMEN'e minnettarım.

Son olarak sevgili eşim Umut GÜLPEK' e her kararında verdiği içten ve fedakâr desteği için çok teşekkür ediyorum. Biz çıtayı bizden öncekilerin bıraktığı yerden yükseltmeyi hedeflemiştik. Daha yüksek idealler, daha üstün başarılar çocuklarımızın olsun. Bu çalışmayı kızım Duru Yade ve oğlum Uygur' a armağan ediyorum.

Bursa- 2019

Duygu ÖZMEN GÜLPEK

YAŞLANMAYLA İLGİLİ KALIP YARGI TEHDİDİNİN BELLEK PERFORMANSINA ETKİSİ VE ETKİ SÜRESİ

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
TEZ ONAY SAYFASI	ii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KALIP YARGI TEHDİDİ	4
1.1. Kalıp Yargı Tehdidine Aracılık Eden Faktörler	7
1.1.1. Artan Kaygı Düzeyi	7
1.1.2. Azalan Dikkat	8
1.1.3. Bellek Kapasitesi	10
1.1.4. Beklenti	12
1.1.5. Kendini Olumlama	13
1.1.6. Azalan Çaba	14

İKİNCİ BÖLÜM

2. YAŞLANMAYLA İLGİLİ KALIP YARGI TEHDİDİ	16
2.1. Yaşlanmayla İlgili Negatif Kalıp Yargı Tehdidinin Bellek Performansına Etkisi	16
2.2. Yaşlanmayla ilgili Negatif ve Pozitif Kalıp Yargı Tehdidi Karşılaştırması	21

2.3. Yaşlanmayla ilgili Kalıp Yargı Tehdidinin Bellek Performansı Üzerindeki Etkisinde İlişkili Faktörler	27
2.4. Yaşlanmayla ilgili Kalıp Yargı Tehdidinin Bellek Performansına Etki Süresi	34
2.5. Farklı Kültürlerde Yapılan Çalışmalar	35

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MATERYAL ve YÖNTEM	39
3.1. Katılımcılar	39
3.2. Materyaller	39
3.2.1. Katılım Öncesi Bilgi Formu	39
3.2.2 Demografik Bilgi Formu	40
3.2.3. Standardize Mini Mental Test	40
3.2.4. Negatif Kalıp Yargı Tehdidi Metni	40
3.2.5. Pozitif Kalıp Yargı Tehdidi Metni	40
3.2.6. Kontrol Metni	41
3.2.7.Kelime Listeleri	41
3.2.8.Resim Eşleme Görevi	41
3.2.9.Yaşlılık ve Yaşlanmaya İlişkin Tutum Ölçeği	42
3.2.10.Katılım Sonrası Bilgi Formu	43
3.3. İşlem	43

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR	46
4.1. Bazı Demografik Değişkenler İçin Kelime Hatırlama Görevi Sonuçları	46
4.2. Katılımcılara Sunulan Metinlerin Hatırlanan Kelime Sayılarına Etkileri	48
4.3. İki Kelime Hatırlama Görevi Sonucunda Ortaya Çıkan Tekrarlı Ölçüm Sonuçları	50
4.4. Yaşlanma ve Yaşlılığa İlişkin Tutum Ölçeği İç Tutarlılık ve Hatırlanan Kelime Sayılarıyla İlişkisi	51

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. TARTIŞMA	53
SONUÇ	63
KAYNAKLAR	55
EKLER	75

TABLolar

Tablo 1	<i>Cinsiyet demografik değişkeni için her iki hatırlama görevinde doğru hatırlanan kelime sayıları</i>	47
Tablo 2	<i>Eğitim düzeyi demografik değişkeni için her iki hatırlama görevinde doğru hatırlanan kelime sayıları</i>	48
Tablo 3	<i>Üç farklı metnin sunulmasının ardından ilk hatırlama testinde doğru hatırlanan kelime sayıları</i>	49
Tablo 4	<i>Üç farklı metnin sunulmasının ardından negatif kalıp yargı tehdidi, pozitif kalıp yargı tehdidi, kontrol grupları için ikinci kelime hatırlama görevinde ve negatif kalıp yargı tehdidi-gecikmeli bellek ölçümü grubu için ilk kelime hatırlama görevinde doğru hatırlanan kelime sayıları</i>	50
Tablo 5	<i>Her iki kelime hatırlama görevinde hatırlanan kelime sayısı ile YyTÖ toplam ve alt boyutları ilişkisine ait korelasyon tablosu</i>	52

GİRİŞ

Kalıp yargılar ilk kez Walter Lippmann (1966: 18) tarafından ‘kafamızdaki resimler’ olarak tanımlanmıştır. Modern hayatın telaşına ayak uydurmak zorunda olan insana kalıp yargılar işlevsel bir veri kaynağı olmuş; dışarıdaki dünyaya ait kafamızda oluşturduğumuz bu şemalar, karşılaştığımız kişilerle iletişimimizi kurabilmek ve sürdürebilmek için bize kestirme yollar sunmuştur (Lippmann, 1966: 59). Diğerleriyle ilgili düşüncelerimizi şekillendiren kalıp yargılar, ait olduğumuz grupla ilgili de çeşitli inançlarımızı kapsamaktadır. Kalıp yargılar kendimiz ya da ait olduğumuz grup hakkında sahip olduğumuz aşırı genelleştirilmiş ve değişime dirençli düşüncelerdir (Steele, Spencer ve Aronson, 2002: 384). Bunlar olumlu veya olumsuz olabileceği gibi genellikle olumsuz düşünceleri içermektedir (Steele ve Aronson, 1995: 797). ‘Kadınlar duygusaldır’, ‘Erkekler çoklu işlerde başarısızdır’, ‘Yaşlıların hafızası kötüdür’ bazı kalıp yargı örnekleridir.

Nesilden nesile farkında olmaksızın aktarılan kalıp yargılar bireyin hiç tanımadığı, hiç etkileşimde bulunmadığı gruplara karşı davranışlarını şekillendirebildiği gibi (Lippmann, 1966: 61), bireyin iç grubuna yönelik kalıp yargıları kendi davranışlarını da etkileyebilmektedir. İlk kez Steel ve Aronson (1995: 797–811) tarafından kullanılan ‘kalıp yargı tehdidi (stereotype threat)’ terimi, kişinin üyesi olduğu gruba ait kalıp yargılarının kendi davranışları üzerindeki bozucu etkisini ifade etmektedir. Bunu test etmek amacıyla yürüttükleri çalışmada, Afro-Amerikan öğrencilerin eğitsel/zihinsel bir görevle karşılaştıklarında, toplumun onların yetenekleri ve zekâları hakkındaki olumsuz yargıları bağlamında performans gösterdiklerini gözlemlemişlerdir. Bu bağlamda üyesi oldukları grubun akademik becerileri hakkında sahip oldukları negatif kalıp yargıların Afro- Amerikan öğrencilerin performanslarını olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. Kalıp yargı tehdidi bu ilk çalışmada görüldüğü gibi, genel olarak kişinin hali hazırda sahip olduğu bir özellik üzerine sunulmaktadır. Bu özellikler kişinin doğuştan sahip olduğu etnik ve kültürel kimlikler (örn; Stone, 2002: 1667; Franceschini, Galli, Chiesi ve Primi, 2014: 275), yaş gibi gelişimsel özellikler (örn; Kang ve Casteen, 2009: 201) ya da sosyo ekonomik düzey gibi kolayca değiştirilemeyen niteliklerle (örn; Desert, Preaux ve Jund, 2009: 207) ilgili olmaktadır.

Kalıp yargı tehdidi çalışmalarında genel olarak kalıp yargıların performans ile olan ilişkisinin araştırıldığı görülmektedir. Örneğin, irksal kalıp yargıların sportif başarı üzerinde (Stone, 2002: 1667); cinsiyet kalıp yargılarının sosyal duyarlılık (Koenig ve Eagly, 2005: 8), matematik başarısı (Franceschini ve arkadaşları, 2014: 275), sürücülük becerileri (Yeung ve von Hippel, 2008: 672) ve çocuk bakım becerileri (Bosson, Haymovitz ve Pinel, 2004: 247) üzerinde etkilerinin çalışıldığı araştırmalar bunlardan bazılarıdır. Kalıp yargı tehdidinin performans üzerindeki etkisinin incelenmesinin dışında yapılan çalışmalarda bu etkinin nasıl ortaya çıktığı da açıklanmaya çalışılmıştır. Bu anlamda artan kaygı düzeyi, azalan dikkat kaynağı, azalan çalışan bellek kapasitesi gibi faktörlerin incelendiği çalışmalar bulunmaktadır. Kalıp yargı tehdidinin performans üzerindeki etkisine katkıda bulunan değişkenleri sınamak amacıyla yapılan çalışmalar olduğu da görülmektedir. Kişilerin tehdide duyarlılığı, tehdit beklentisi, tutumları gibi değişkenlerin etkilerinin incelendiği çalışmalar bunlardan bazılarıdır.

Kalıp yargı tehdidinin kişilerin gruplarıyla ilgili negatif inançları bağlamında ele alınmasının yanında çalışmalar kişilerin üyesi oldukları gruplara ait pozitif inançlarının davranışlarını olumlu yönde etkileyebildiğini göstermiştir. Negatif kalıp yargı tehdidine maruz kaldıklarında kişilerin performanslarının düştüğü, pozitif kalıp yargı tehdidine maruz kalan kişilerin performanslarının arttığı gözlenmiştir (Krendl, Ambady ve Kensinger, 2015: 108).

Kalıp yargı tehdidi genel olarak genç yetişkin örneklerde araştırılmış olsa da çeşitli performans alanları için farklı yaş gruplarıyla yapılan çalışmalar bulunmaktadır. Alan yazında hem çocuklarda (örn; Ambady, Shih, Kim ve Pittinsky, 2001: 387; Alter, Aronson, Darley, Rodriguez, ve Ruble, 2010: 168; Desert ve arkadaşları, 2009: 211) hem ergenlerde (örn; Salikutluk ve Heyne, 2017: 373) kalıp yargıların performansa yönelik bir tehdit olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır. Yaşlılıkla ilgili kalıp yargı tehdidi çalışmalarında ise genel olarak yaşlıların bellek performansındaki düşüşler konu edinilmiştir. Yaşla birlikte meydana gelen biyolojik değişikliklerin bellek becerileri üzerinde bozucu bir etkisi bulunmakta (örn; Grady, 2012: 494) ancak kalıp yargı tehdidinin yaşlılarda daha düşük bellek performansına yol açtığı düşünülmektedir (Hess, Auman, Colcombe ve Rahhal, 2003: 7). Yaşlıların bellek performansındaki bu bozulma hem serbest hatırlama görevlerinde hem de tanıma görevlerinde

gözenmektedir (Barber ve Mather, 2013a: 1892). İki tür görevde de yaşlılıkla ilgili kalıp yargı tehdidi, görev bellek performansını ölçmeye yönelik olarak tanıtıldığında, yaşlıların bellek performanslarında düşüşe yol açmaktadır (örn; Chasteen, Bhattacharyya, Horhota, Tam ve Hasher, 2005: 247). Kalıp yargı tehdidinin ipuçlu hatırlama görevlerinde de bellek performansını bozduğunu rapor eden çalışmalar bulunmaktadır (örn; Mazerolle, Regner, Morisset, Rigalleau ve Huguet, 2012: 725). Çalışmalar yaşla ilgili kalıp yargıların serbest hatırlama (örn; Barber ve Mather, 2013a: 1892), tanıma belleği (örn; Wong ve Gallo, 2016: 654), çalışan bellek (örn; Schmader ve Johns, 2003: 443), görgü tanığı belleği (örn; Rossi-Arnaud, Spataroa ve Geraci, 2018: 426), mekânsal bellek (örn; Meneghetti, Muffatov, Suitner, De Beni ve Borella, 2015: 80), ileriye dönük bellek (Zuber, Ihle, Blum, Desrichard ve Kliegel, 2019: 629) gibi çok geniş bir yelpazede yaşlıların bellek performanslarını düşürdüğünü göstermiştir.

Bu çalışmanın konusu yaşlanmayla ilgili kalıp yargı tehdidinin bellek performansına etkisi ve bu etkinin süresidir. Bu bağlamda çalışmanın birinci bölümünde kalıp yargı tehdidi alanında yapılan çalışmalara yer verilecek ve kalıp yargı tehdidi performans ilişkisine aracılık eden faktörler konusunda elde edilen araştırma bulgularından bahsedilecektir. Çalışmanın ikinci bölümünde yaşlanmayla ilgili kalıp yargı tehdidinin bellek performansına etkilerini inceleyen çalışma bulguları özetlenecek ve yaşlanmayla ilgili kalıp yargı tehdidinin bellek performansı üzerindeki etkisine katkıda bulunduğu düşünülen çeşitli değişkenlerden bahsedilecektir. Ayrıca, bu bölümde bu araştırmanın amacı ve hipotezleri aktarılacaktır. Üçüncü bölümde bu araştırmanın yöntemi ve çalışmada kullanılan materyallerden söz edilecektir. Dördüncü bölümde bu çalışmada elde edilen bulgular aktarılacaktır. Son olarak beşinci bölümde çalışmada elde edilen bulgular önceki alan yazın bulguları çerçevesinde tartışılacaktır.

1. KALIP YARGI TEHDİDİ

Kişiler doğuştan üyesi oldukları gruplarla ilgili toplumda var olan kalıplaşmış yargılarla yüzleştiklerinde, toplumun onlara biçtiği rollere uygun hareket etme eğilimi göstermekte (Steele ve Aronson, 1995: 797) ve kendi gruplarıyla ilgili olarak negatif kalıp yargılara maruz bırakıldıklarında kendi performanslarından daha düşük düzeyde performans sergilemektedirler (Steele ve arkadaşları, 2002: 379). Deneysel çalışmalarda sıklıkla negatif kalıp yargı tehdidine maruz kalan katılımcıların, performanslarına dair kalıp yargı tehdidi içermeyen uyarılara maruz kalan kontrol grubundaki katılımcılarla karşılaştırıldığında performanslarının olumsuz bir şekilde etkilendiği gözlenmektedir (Meisner, 2012: 15). Bu çalışmalarda katılımcıların negatif kalıp yargılarını tetikleyen sözel ya da yazılı bir uyarıcıya maruz bırakıldıkları görülmektedir. Yazılı bir uyarıcının sunulduğu çalışmalarda katılımcılara kalıp yargı tehdidi içeren makaleler okutulurken (Hess ve Hinson, 2006: 622) , sözel bir uyarıcının sunulduğu çalışmalarda katılımcılara kalıp yargı tehdidini aktive eden yönergeler verilmektedir (Stone, 2002: 1673).

Çalışmalar negatif kalıp yargıları tetikleyen uyarıcıların her zaman açık olarak sunulmadığını, negatif kalıp yargıların örtük olarak da harekete geçirilebildiği göstermiştir. Kadınların matematik becerileriyle ilgili kalıp yargılarını araştıran bir çalışmada açık ya da örtük olarak negatif kalıp yargı tehdidine maruz bırakılan kadınların kontrol koşulundaki katılımcılarla karşılaştırıldığında daha düşük matematik skoru elde ettikleri gözlenmiştir (Smith ve White, 2002: 184). Bu çalışmada tüm katılımcılara içinde buldukları çalışmanın yeni geliştirilen bir matematik ölçeğini test etmek amacıyla düzenlendiği bilgisi verilmiş ve katılımcılardan matematikle ilgili öz değerlendirmelerinin alındığı bir ölçek doldurmaları istenmiştir. Örtük koşuldaki katılımcılarda kalıp yargı tehdidi doldurdukları ölçek aracılığıyla aktive edilmiştir. Negatif kalıp yargı tehdidinin açık olarak sunulduğu koşulda katılımcılara erkeklerin matematikte daha iyi olduğu söylenirken, kontrol koşulundaki katılımcılara matematik becerileri açısından kadın ve erkeklerin eşit performans gösterdikleri bilgisi verilmiştir. Örtük koşuldaki katılımcılara bu aşamada ilave bir bilgi sunulmamıştır. Açık ya da örtük olarak negatif kalıp yargı tehdidine maruz bırakılan kadınların kontrol koşulundaki katılımcılara göre daha düşük performans gösterdikleri gözlenmiştir. Negatif kalıp yargı tehdidinin örtük olarak sunulması açık manipülasyonlarda olduğu

gibi katılımcıların performansını düşürmektedir. Ayrıca, negatif kalıp yargı tehdidinin açık ve örtük olarak iki türlü de aktive edildiği çalışmalar bulunmaktadır. Siyahilerin akademik becerileriyle ilgili kalıp yargılarının açık olarak aktive edildiği bir çalışmada, katılımcılar görevde yer alan araştırmacının siyahi ya da beyaz oluşuna göre farklı performans göstermişlerdir (Marx ve Goff, 2005: 651). Araştırmacının etnik kimliğinin kalıp yargı tehdidini örtük olarak harekete geçireceği ve siyahi katılımcıların kalıp yargı tehdidinden etkilenme düzeylerini arttıracacağı beklenmiştir. Siyahi ve beyaz katılımcıların akademik becerilerle ilgili kalıp yargıları verilen açık yönergelerle aktive edilmiş ve katılımcılar iç grup üyesi ya da dış grup üyesi olan bir araştırmacıyla görevi gerçekleştirmişlerdir. Negatif kalıp yargı tehdidi etkisiyle tutarlı olarak beyaz katılımcılar siyahi katılımcılara göre tüm koşullarda daha iyi performans göstermiştir. Beyaz araştırmacının görevli olduğu koşulda siyahiler beyazlara göre daha kötü performans gösterirken, siyahi araştırmacının görevli olduğu koşulda siyahi ve beyaz katılımcıların performansları farklılaşmamıştır. Siyahi katılımcılar araştırmacının siyahi olduğu koşulda araştırmacının beyaz olduğu koşulla karşılaştırıldığında daha iyi performans göstermişlerdir. En kötü performansı beyaz bir araştırmacının katıldığı görevde siyahi katılımcılar sergilemiştir. Açık olarak kalıp yargı tehdidine maruz bırakılan katılımcıların kalıp yargılarının örtük olarak da pekiştirilmesi daha kötü performans göstermelerine sebep olmuştur.

Alan yazına bakıldığında performansa yönelik etkisi açısından pozitif kalıp yargıların da araştırma konusu olduğu görülmektedir. Negatif kalıp yargıların performansı olumsuz etkilemesine karşın pozitif kalıp yargıların performans üzerinde iyileştirici bir etkisi olduğu gözlenmiştir. Bir gruba ait kalıp yargıların kimi zaman aynı performans alanında hem pozitif hem negatif içerikte olabileceği de aktarılmıştır. Negatif ve pozitif kalıp yargı tehdidinin performansa etkisini araştıran bir çalışmada, üniversite öğrencisi olan ve Amerika'da yaşayan Asyalı kadınların matematik performanslarının, farklı tipte kalıp yargıları tetiklendiğinde hem olumlu hem olumsuz yönde değiştiği gözlenmiştir (Shih, Pittinsky ve Ambady, 1999: 81). Negatif kalıp yargı koşulunda kadınların matematikte erkeklerden daha düşük performans gösterdiklerine ilişkin, pozitif kalıp yargı koşulunda Asyalıların matematikte Amerikalılardan daha üstün performans gösterdiklerine ilişkin bilgilendirilen katılımcılar, kontrol grubunda hiçbir kalıp yargı müdahalesi almamışlardır. Araştırma sonunda en iyi performansı

pozitif kalıp yargı koşulundaki, en kötü performansı ise negatif kalıp yargı koşulundaki katılımcıların gösterdiği görülmüştür. Kontrol grubundaki katılımcılar ise bu iki grubun ortasında bir performans sergilemişlerdir. Çalışma sonunda kendilerine çalışmanın amacıyla ilgili bir izlenim edinip edinmedikleri sorulduğunda katılımcılar manipülasyonları hiç fark etmediklerini bildirmişlerdir. Bir gruba ait aynı performans alanındaki negatif kalıp yargıların performansı bozduğu, pozitif kalıp yargıların ise performansı iyileştirdiği görülmektedir.

Kalıp yargı tehdidi konusunda yapılan çalışmalarda negatif ve pozitif tehdit manipülasyonlarının katılımcılara verilen yönergelerle gerçekleştirildiği görülmektedir. Negatif ve pozitif tehdit koşullarının katılımcılara sunulan yönergeler aracılığıyla manipüle edildiği bir çalışmada, katılımcıların golf performanslarının beklenen yönde gerçekleştiği görülmektedir (Stone, Lynch, Sjomeling ve Darley, 1999: 1216). Araştırmanın katılımcıları, üniversitenin golf takımının üyesi olan ya da haftada en az iki kere golf oynayan siyahi ve beyaz öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırma ‘Beyazlar daha zekidir.’ ve ‘Siyahlar daha yeteneklidir.’ kalıp yargıları üzerine şekillenmiştir. Katılımcılar atletik yetenek koşulu ve sportif zekâ koşulu olmak üzere iki koşula rastgele atanmışlardır. Atletik yetenek koşulundaki katılımcılara görevdeki başarının kişinin vurma, fırlatma, şut atma gibi el göz koordinasyonu gerektiren karmaşık görevlerdeki doğal yeteneğiyle ilişkili olduğu ve görev zorlaştıkça atletik yeteneği olan kişilerin görevi kolayca gerçekleştireceği bilgisi verilmiştir. Sportif zekâ koşulunda ise görevi başarıyla gerçekleştirebilmek için performans sırasında stratejik düşünebilme becerisinin gerekli olduğu ve görev zorlaştıkça farklı stratejiler kullanabilen kişilerin görevi kolayca gerçekleştireceği söylenmiştir. Görev sırasında katılımcılardan minyatür bir golf sahasında çeşitli konumlardan topa vurmaları istenmiş ve katılımcıların vuruşları puanlanmıştır. Siyahi katılımcılardan görevdeki başarının atletik yeteneği yansıttığı bilgisini alanlar, sportif zekâyı yansıttığı bilgisini alanlara göre daha iyi golf performansı göstermişlerdir. Beyaz katılımcılardan görevdeki başarının sportif zekâyı yansıttığı bilgisini alanlar, atletik yeteneği yansıttığı bilgisini alanlara göre daha iyi performans göstermişlerdir.

Çalışmalar negatif kalıp yargı tehdidinin performansı olumsuz yönde etkilediğini gösterse de, bu etkinin grubun üyelerinde her zaman aynı oranda gerçekleşmediği rapor edilmektedir. Grubun üyelerinden bazıları kalıp yargılardan oldukça etkilenirken,

bazıları çok az etkilenmekte ya da hiç etkilenmemektedir (Regner, Smeding, Gimmig, Thinus-Blanc, Monteil ve Huguet, 2010: 1647). Bir sonraki bölümde kalıp yargı tehdidinin performans üzerindeki etkisine aracılık ettiği düşünülen bu değişkenlerle ilgili çalışma bulguları özetlenmiştir.

1.1. KALIP YARGI TEHDİDİNE ARACILIK EDEN FAKTÖRLER

Alan yazında yapılan farklı çalışmalarda kalıp yargı tehdidinin performans üzerine etkisine aracılık eden çeşitli faktörler rapor edilmiştir. Bu faktörler kaygı, dikkat, bellek kapasitesi, beklenti, kendini olumlama, çaba olarak tanımlanmıştır.

1.1.1. Artan Kaygı Düzeyi

Kaygı düzeyinin kalıp yargı tehdidinin performans üzerindeki etkisine aracı bir rol oynadığını öne süren çalışmalardan birinde, cinsiyetle ilgili kalıp yargı tehdidinin sunulduğu koşulda kadınlarda düşen matematik performansında artan kaygı düzeyinin aracı faktör olduğunu gösterilmiştir (Spencer, Steele ve Quinn, 1999: 20). Matematik becerileriyle ilgili açık olarak negatif kalıp yargı tehdidi sunulan kadınların matematik görevi öncesinde kaygı düzeyleri ölçülmüştür. Katılımcıların kaygı düzeyleri ile matematik performansları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Negatif kalıp yargı tehdidinin katılımcıların kaygılarını arttırdığı, katılımcıların artan kaygı düzeyi ile ilişkili olarak performanslarının düştüğü gözlenmiştir. Yapılan başka bir çalışmada da matematik becerileriyle ilgili kalıp yargıları harekete geçirilen kadınların, kalıp yargı tehdidi sunulmayan koşuldaki kadınlara göre daha yüksek düzeyde kaygı bildirdikleri görülmüştür (Mrazek, Chin, Schmader, Hartson, Smallwood ve Schooler; 2011: 1246).

Tehdit manipülasyonu sonrasında artan kaygı düzeyini rapor eden farklı bir çalışmada araştırmacılar, Çinli kadınları negatif kalıp yargı tehdidi koşulu ve kontrol koşulu olmak üzere iki koşula rastgele atamışlardır (Lu, Feng, Yu, Tian, Hong ve Zheng, 2015: 542). Negatif kalıp yargı tehdidi sunulan koşulda katılımcılar matematik becerisinde cinsiyet farklılığına vurgu yapan bir metin okurken, kontrol koşulunda ise katılımcılar kalıp yargı tehdidi içermeyen, astronomiyle ilgili bir metin okumuşlardır. Kalıp yargı tehdidi koşulundaki katılımcılara testin matematik becerilerinde cinsiyet farklılığını test etmek için hazırlandığı, kontrol koşulunda ise testin problem çözme becerilerini incelemek üzerine oluşturulduğu söylenmiştir. Tehdit manipülasyonunun

ardından katılımcılar bir kaygı ölçeği doldurmuş ve matematik testini çözmüşlerdir. Tehdit manipülasyonunun etkisini arttırmak için tehdit koşulundaki katılımcılar testi bir erkek yanında alırken, kontrol koşulundaki katılımcılar testi bir kadın işbirlikçi yanında almışlardır. Katılımcılar matematik görevinden sonra kaygı ölçeğini tekrar doldurmuşlardır. Kalıp yargı tehdidi koşulundaki katılımcılar matematik görevi öncesinde kontrol koşulundaki katılımcılara göre daha yüksek düzeyde kaygı hissettiklerini bildirirken, matematik performansları açısından da kontrol koşulundaki katılımcılara göre daha kötü performans gösterdikleri bulunmuştur. Kalıp yargı tehdidi katılımcıların kaygı düzeylerini arttırmış ve sonuç olarak katılımcıların daha düşük düzeyde performans sergilemelerine yol açmıştır. Görev sonrasında yapılan ölçümde ilk ölçümle karşılaştırıldığında, kalıp yargı tehdidi koşulundaki katılımcıların kaygı düzeyi artarken kontrol koşulundaki katılımcıların kaygı düzeylerinin azaldığı gözlenmiştir. Tehdide sürekli maruz bırakılan kadınların görev boyunca kaygı düzeylerinin arttığı görülmüştür.

1.1.2. Azalan Dikkat

Bazı çalışmalarda ise kalıp yargı tehdidi performans ilişkisinde başka bir aracı değişken olarak dikkat tanımlanmıştır. Örneğin, bir çalışmada kalıp yargı tehdidinin erkeklerin golf performansı üzerindeki etkisine kısıtlanmış dikkatin aracılık ettiği rapor edilmiştir (Beilock, Jellison, Rydell, McConnell ve Carr, 2006: 1067) . Araştırmanın katılımcıları okul golf takımlarında en az iki yıl golf oynamış ya da Profesyonel Golfçüler Birliği'nin kayıtlarına göre iyi golfçü olarak değerlendirilen erkeklerden oluşmaktadır. Erkek golf oyuncularında cinsiyetle ilgili kalıp yargılar olduğu düşünülmektedir. Profesyonel Golf Birliği'nin ve Kadınlar Profesyonel Golf Birliği'nin istatistiklerine göre kadınlar kısa oyunlarda golf becerileri açısından erkeklerden daha iyi performans göstermektedir. Tehdit manipülasyonu öncesinde tüm katılımcılar, golf oyunundaki performans düzeylerini tespit edebilmek amacıyla ön teste alınmıştır. Negatif kalıp yargı tehdidi koşulundaki erkeklere golf becerileri açısından kadınların erkeklerden daha iyi performans gösterdiğine ilişkin istatistikler aktarılırken, araştırmanın golf becerilerinde cinsiyet farklılığını incelemek amacıyla yürütüldüğü söylenmiştir. Kontrol koşulundaki katılımcılara ise golf becerilerinde bireysel farklılıkların inceleneceği bildirilmiştir. Tehdit manipülasyonu sonrasında katılımcılar tekrar golf performanslarını sergileyecekleri görevlere alınmıştır. Tehdit manipülasyonu

öncesinde gruplar arasında performans açısından bir farklılaşma olmazken, son testte kalıp yargı tehdidi koşulundaki katılımcıların kontrol koşulundakilerle karşılaştırıldığında daha kötü performans gösterdikleri gözlenmiştir. Çalışmanın ikinci kısmında golf becerilerine ek olarak katılımcıların bir kısmına işitsel bir görev daha sunulmuştur. Çalışmanın ilk kısmında olduğu gibi katılımcıların tehdit manipülasyonu öncesinde performans düzeyleri tespit edilmiştir. Bu ön testte katılımcılar hem sadece golf becerilerini sergiledikleri tekli görevi, hem de golf becerilerini sergiledikleri sırada işitsel bir görevi daha yapmak zorunda kaldıkları ikili görevi tamamlamışlardır. İkili görevde katılımcılar, golf performanslarını sergiledikleri sırada kasetten bir dizi kelime dinlemiş ve katılımcılardan kendilerine önceden bildirilen hedef kelimeleri her işittiklerinde yüksek sesle kelimeyi tekrar etmeleri istenmiştir. Ön test sonrasında tüm katılımcılara golf becerileriyle ilgili negatif kalıp yargı tehdidi sunulmuştur. Katılımcılar daha sonra tekrar tekli ve ikili görevleri yerine getirmişlerdir. Tehdit sunumu öncesinde katılımcıların tekli ve ikili görev performansları arasında anlamlı bir farklılaşma görülmezken, negatif tehdit sunumundan sonra katılımcılar tekli görevde ikili görevdeki performanslarıyla karşılaştırıldığında anlamlı derecede daha kötü performans sergilemişlerdir. Kalıp yargı tehdidi altındaki katılımcılara ikincil bir görev eklemek, golf performanslarını iyileştirmiştir. Bu bulgular doğrultusunda iyi öğrenilmiş becerilerde daha az dikkate ihtiyaç duyulduğu için golf oynamada uzmanlaşmış katılımcılar otomatikleşmiş şekilde performans göstermekte ve dikkatin kaynağı sunulan kalıp yargı tehdidi ile daha çok meşgul olmaktadır. Böylece negatif kalıp yargı tehdidi uzman golfçülerin performansını daha çok etkilemektedir. Görev katılımcı için yeterince karmaşık olduğunda ise dikkatin kaynağı hem işitsel göreve hem de kalıp yargı tehdidinde bölündüğü için katılımcının performansı kalıp yargı tehdidinden daha az etkilenmektedir. İkili görevde katılımcılara sunulan kalıp yargı tehdidi, gereğinden fazla dikkat kaynağını kullanarak çalışan bellek kapasitesini düşürmekte ve bu da daha iyi performans sergilemelerine sebep olmaktadır.

Dikkat bozulmalarının kalıp yargı tehdidi koşulunda performans düşüşlerine sebep olduğunu bildiren başka bir çalışmada kadınların matematik becerileriyle ilgili kalıp yargıları sınanmıştır (Mrazek ve arkadaşları, 2011: 1246). Negatif kalıp yargı tehdidine maruz bırakılan koşuldaki kadınlara, görevin matematik testi olduğu ve araştırmanın amacının kadın ve erkeklerin matematik becerileri açısından performans farklılıklarını

incelemek olduğu bildirilmiştir. Ayrıca, tehdit koşulundaki kadınlar görev sırasında iki erkek arasında oturtulmuş ve araştırmacı da erkek olarak ayarlanmıştır. Kontrol koşulundaki kadınlara ise görev problem çözüme egzersizi olarak tanıtılmış ve katılımcılar iki kadın arasında oturtulurken, araştırmacı da kadın olarak ayarlanmıştır. Matematik testi aldıkları sırada bilgisayarda görev rastgele durdurulup, katılımcılardan o esnada dikkatlerini ne kadar göreve verdiklerini bildirmeleri istenmiştir. Beşli likert tipi ölçekte sorulan sorularda katılımcılar 1 ‘zihnim tamamen görevle meşgul’- 5 ‘zihnim tamamen başka düşüncelerle meşgul’ şeklinde bildirimde bulunmuşlardır. Tehdit koşulundaki katılımcıların kontrol koşulundaki katılımcılara göre daha kötü matematik performansı gösterdikleri bulunmuştur. Tehdit koşulunda katılımcılar kontrol koşulundaki katılımcılara göre zihinlerinin daha fazla görevle ilişkisiz düşüncelerle meşgul olduğunu bildirmişlerdir. Bulgular katılımcıların dağılan dikkatinin düşük matematik performansının belirleyicisi olduğunu göstermiştir. Kadınların görev sırasında zihinleri daha fazla negatif kalıp yargı tehdidi ile meşgul olmakta ve katılımcılar görev için gerekli yeteri kadar dikkat kaynağına sahip olamamaktadır. Çinli kadınlar üzerinde aynı deneysel yöntem kullanılarak tekrar edilen başka bir çalışmada da (Lu ve arkadaşları, 2015: 541), kalıp yargı tehdidi koşulundaki kadınların kontrol koşulundaki kadınlara göre göreve daha az dikkatlerini verdikleri bildirilmiş ve bunun tehdit koşulundaki kadınların daha düşük matematik performansı göstermelerine yol açtığı rapor edilmiştir.

1.1.3. Bellek Kapasitesi

Bellek kapasitesindeki farklılıkların kalıp yargı tehdidinin performansa etkisinde aracı bir rolü olduğunu gözlemleyen çalışmalar bulunmaktadır. Kadınların matematik becerileriyle ilgili negatif kalıp yargılarının incelendiği bir çalışmada düşük çalışan bellek kapasitesinin düşük performans düzeyine yol açtığı gözlenmiştir (Schmader ve Johns, 2003: 444) . Çalışmanın ilk kısmında kadınların matematik becerileriyle ilgili kalıp yargılarını manipüle eden araştırmacılar, katılımcıların çalışan bellek kapasitesini ölçmek için ikili işleme prosedürü kullanmışlardır. Bu ikili görevde katılımcılara çözdükleri her matematik probleminin sonrasında ekranda bir kelime gösterilmiş ve katılımcılardan daha sonra yapılacak bir hatırlama testi için bu kelimeleri akıllarında tutmaları istenmiştir. Katılımcıların çalışan bellek kapasitesi her problem- kelime serisinden sonra bildirdikleri doğru kelime sayısıyla ölçülmüştür. Kalıp yargı tehdidi

koşulundaki katılımcılara görevin matematik becerilerini ölçmek amacıyla tasarlandığı ve bu görevde cinsiyet farkının performans üzerinde etkili olduğu bilgisi verilirken kontrol koşulundaki katılımcılara ise görevin çalışan bellek kapasitesini ölçmek amacıyla hazırlandığı bilgisi verilmiştir. Matematik becerileri açısından kadınların erkeklerden daha düşük performans gösterdiği bulunmuştur. Çalışan bellek kapasitesi açısından kalıp yargı tehdidi koşulundaki kadınların kalıp yargı tehdidi koşulundaki erkeklerden ve kontrol koşulundaki kadınlardan daha düşük bellek performansı gösterdikleri görülmüştür. Kalıp yargı tehdidi kadınların çalışan bellek kapasitesini düşürmüştür. Negatif kalıp yargılar kadınların bilişsel kaynaklarına ilave bir yük olmuş, böylece kadınlar gerçek performanslarını ortaya koyamamışlardır. Çalışmanın ikinci kısmında aynı deneysel düzen Latinler için oluşturulmuştur. Latinlerin beyazlarla karşılaştırıldıklarında daha düşük zihinsel yetenekleri olduğuyla ilgili negatif kalıp yargıları bulunmaktadır. Tüm katılımcılara araştırmanın amacının çalışan bellek kapasitesinin incelenmesi olduğu bildirilmiştir. Kalıp yargı tehdidi koşulundaki katılımcılara ek bir bilgi olarak çalışan bellek testinin zekâyla yüksek bir ilişkisinin olduğunu ve bu testin farklı grupların normlarını oluşturmak için kullanılacağı bilgisi verilmiştir. Kalıp yargı tehdidi koşulundaki Latinler, kalıp yargı tehdidi koşulundaki beyazlar ve kontrol koşulundaki Latinlerden daha düşük bellek performansı göstermiştir (Schmader ve Johns, 2003: 445). Bulgular göstermiştir ki kadınlar ve Latinler, erkekler ve beyazlara göre karmaşık bilişsel görevlerde azalan çalışan bellek kapasitesi sebebiyle daha düşük performans göstermektedirler.

Çalışan bellek kapasitesinin farklı performans alanlarında da aracı bir rol oynadığını saptayan çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin bir çalışmada, kadınların mantıksal akıl yürütmeyle ilgili negatif kalıp yargılarının performansları üzerindeki etkisine çalışan bellek kapasitesinin etkide bulunduğu bildirilmiştir (Regner ve arkadaşları, 2010: 1647) Kadınların mantıksal akıl yürütmede erkeklerle karşılaştırıldığında dezavantajlı olduklarına ilişkin kalıp yargıları bulunmaktadır. Test öncesinde katılımcıların çalışan bellek kapasiteleri ölçülmüş ve bu ölçüm sonucunda katılımcılar çalışan bellek kapasitesi düşük ve çalışan bellek kapasitesi yüksek olarak iki gruba ayrılmıştır. Kadın ve erkek katılımcılar rastgele kalıp yargı tehdidi ve kontrol koşullarına atanmışlardır. Kalıp yargı tehdidi koşulundaki katılımcılara testin mantıksal akıl yürütme becerileri açısından tanısal olduğunu ve erkeklerin bu testte kadınlarla karşılaştırıldığında daha iyi

performans gösterdikleri söylenirken, kontrol koşulundaki katılımcılara testin cinsiyetten bağımsız sonuçlar verdiği bildirilmiştir. Erkekler beklendiği üzere tehdit manipülasyonundan etkilenmemiştir. Negatif kalıp yargı tehdidine maruz kalan ve düşük çalışan bellek kapasitesi olan kadınların mantıksal akıl yürütme performanslarının, negatif tehdit ve kontrol koşullarındaki düşük çalışan bellek kapasitesi olan erkeklerden ve kontrol koşulundaki düşük çalışan bellek kapasitesi olan kadınlardan daha kötü olduğu görülmüştür. Yüksek çalışan bellek kapasitesi olan kadınların ise hem kontrol koşulundaki hemcinsleriyle hem de tehdit ve kontrol koşullarındaki erkeklerle eşit düzeyde performans gösterdikleri bulunmuştur. Kalıp yargı tehdidinin performansa etkisi sadece düşük çalışan bellek kapasitesi olan kadınlarda gözlenmiştir. Çalışan bellek kapasitesi yüksek kadınların tehdit sunulan ve sunulmayan koşullardaki performansları anlamlı şekilde farklılaşmamıştır. Çalışan bellek kapasitesi yüksek kişilerin kalıp yargı tehdidinin yıkıcı etkilerine karşı direndiği ve tehditle baş etme konusunda daha donanımlı oldukları gözlenmiştir.

1.1.4. Beklenti

Alan yazında kalıp yargı tehdidinin performansa etkisine beklentinin aracılık ettiğini gözlemleyen çalışmalar bulunmaktadır. Cadinu, Maass, Frigerio, Impagliazzo ve Latinotti (2003: 275) gerçekleştirdikleri çalışmanın ilk kısmında negatif kalıp yargı, pozitif kalıp yargı ve kontrol koşullarına rastgele atadıkları kız öğrencilere, yapılan bilimsel çalışmalara göre kızların mantıksal- matematiksel testlerde erkeklere göre daha iyi oldukları (pozitif kalıp yargı tehdidi) ya da daha kötü oldukları (negatif kalıp yargı tehdidi) bilgisini vermişlerdir. Kontrol grubundaki katılımcılara ise yapılan çalışmalarda kız ve erkeklerin bu testlerde herhangi bir anlamlı farklılık göstermedikleri söylenmiştir. Daha sonra tüm katılımcılardan testteki performanslarına yönelik beklentilerini bildirmeleri istenmiş ve ardından katılımcılar zor bir matematik testi almışlardır. Cinsiyet kalıp yargısının matematik becerileri üzerine etkisine beklenti düzeyinin aracılık edip etmediğini inceleyen çalışmada negatif kalıp yargı tehdidi koşulundaki katılımcıların, pozitif tehdit ya da kontrol koşulundaki katılımcılara göre alacakları teste yönelik daha kötümser beklenti bildirdikleri gözlenmiştir. En iyimser beklenti düzeyi pozitif tehdit koşulundaki katılımcılarda gözlenmiştir. Performans açısından bakıldığında da negatif kalıp yargı tehdidi koşulundaki katılımcılar diğer iki koşuldaki katılımcılara göre daha düşük performans gösterirken, pozitif tehdit koşulundaki

katılımcıların en iyi test performansına sahip olduğu görülmüştür. Teste ilişkin düşük beklenti düzeyine sahip katılımcılardan negatif kalıp yargı tehdidi koşulundaki katılımcıların, pozitif kalıp yargı tehdidi ve kontrol koşulundaki katılımcılara göre daha düşük performans gösterdikleri gözlenmiştir. Negatif kalıp yargı tehdidi katılımcıların beklentilerini ve bununla ilişkili olarak test performanslarını düşürürken, pozitif kalıp yargı tehdidi katılımcıların beklentilerini arttırmış ve test performanslarını yükseltmiştir. Çalışmanın ikinci kısmında etiketlenmemiş grup üyeliklerinde kalıp yargı tehdidini çalışmak üzere İtalya'da yaşayan siyahi Amerikalılar iki deneysel gruba rastgele atanmışlardır. Katılımcıların hem düşük düzey grup üyelikleri (İtalya'da siyahilik) hem de üst düzey grup üyeliği (Amerikalı olmak) üzerinden kalıp yargıları aktive edilmiştir. Pozitif kalıp yargı tehdidi koşulunda katılımcılara sözel becerilerinin İtalyanlarla karşılaştırıldığında daha iyi, negatif kalıp yargı tehdidi koşulunda ise daha kötü olduğu söylenmiştir. Ardından katılımcılardan gerçekleştirecekleri görevdeki performanslarına yönelik beklentilerini bildirmeleri istenmiş, daha sonra katılımcılara sözel test sunulmuştur. Çalışmada katılımcıların grup üyeliği türüne bakılmaksızın negatif kalıp yargı tehdidine maruz bırakıldıklarında daha düşük beklenti bildirdiği ve buna bağlı olarak daha kötü performans gösterdikleri bulunmuştur (Cadinu ve arkadaşları, 2003: 279).

1.1.5. Kendini Olumlama

Mekânsal rotasyon ve matematik becerileriyle ilgili kalıp yargıların kadınların bu alanlardaki performansına yönelik bozucu etkisini araştıran bir çalışmada, kalıp yargı tehdidi performans ilişkisinde farklı bir aracı değişken olarak kendini olumlamanın (self-affirmation) aracılık ettiği ileri sürülmüştür (Martens, Johns, Greenberg ve Schimel, 2006: 5). Bunu sınamak için düzenlenen birinci deneyde yapılacak olan test, kontrol koşulundaki kadın ve erkek katılımcılara tanısal olmayan bir test olarak bildirilmiş; kalıp yargı tehdidi koşulunda matematik zekâsını ölçen bir test olarak tanıtılmıştır. Kalıp yargı tehdidi koşulundaki kadın katılımcıların yarısına kendini olumlama koşulu sunulurken; kalıp yargı tehdidi koşulundaki kadınların diğer yarısına, kontrol grubundaki kadın ve erkek katılımcılara kendini olumlamayla ilişiksiz koşul sunulmuştur. Olumlama koşulları oluşturulurken katılımcılara mizah duygusu, yaratıcılık, fiziksel çekicilik, sosyal beceri ve arkadaş/ aile ilişkileri gibi çeşitli özellikler

içeren bir liste verilmiş ve bunları önem sırasına göre numaralandırmaları istenmiştir. Kendini olumlama koşulunda katılımcılardan ilk sırada değer verdikleri maddenin kendileri için neden önemli olduğunu yazmaları ve bu maddenin özellikle ne zaman onlar için önemli olduğunu tarif etmeleri istenmiştir. Kendini oluvmayla ilişkisiz koşullarda ise katılımcılardan son sırada değer verdikleri maddenin başkaları için neden önemli olduğunu yazmaları ve bu maddenin özellikle başkaları için önemli olduğu bir anı tarif etmeleri istenmiştir. Negatif kalıp yargı tehdidi koşulundaki kadınlar, erkeklerden ve kontrol koşulundaki kadınlardan daha düşük performans göstermişlerdir. Negatif kalıp yargı tehdidi koşulunda olan ve kendini oluvmayan kadınların matematik becerileri hem negatif kalıp yargı tehdidi sunulan ancak kendini oluvmaya fırsatı verilmeyen kadınlardan hem de oluvmayla ilişkisiz koşula atanan kadınlardan daha iyi düzeyde olmuştur. Çalışmanın ikinci kısmında kadın ve erkekler negatif kalıp yargı tehdidi koşulu ya da kalıp yargı tehdidi-kendini oluvmaya koşullarından birine rastgele olarak atanmıştır. Katılımcılara mekânsal rotasyon becerileri açısından kadın ve erkeklerin performansında farklılaşma olduğu bilgisi verilmiştir. İlk deneyde olduğu gibi katılımcılardan kendini oluvmayla ilişkisiz ve kendini oluvmaya koşullarında geri bildirimde bulunmaları istenmiş ve ardından tüm katılımcılar mekânsal rotasyon görevlerine dâhil edilmişlerdir. Kalıp yargı tehdidi koşulundaki kadınların, kendilerini oluvmaya şansı verildiğinde daha iyi performans gösterdikleri gözlenmiştir. Kendini oluvmaya sadece negatif kalıp yargı tehdidinin öznesi olan kadınların negatif kalıp yargı tehdidinden etkilenme düzeyini azaltmış, erkek katılımcıların mekânsal rotasyon becerilerinde bir farklılaşmaya yol açmamıştır (Martens ve arkadaşları, 2006: 7).

1.1.6. Azalan Çaba

Stone (2002: 1673) ise kalıp yargı tehdidinin performans üzerindeki etkisine azalan çabanın aracılık ettiğini öne sürmektedir. Bu amaçla gerçekleştirilen deneyde negatif kalıp yargı tehdidi koşulundaki beyaz atletlere, beyaz atletlerin siyahilerle karşılaştırıldığında atletik becerilerinin daha düşük olduğu söylenmiş, kontrol koşulundaki beyaz atletlere ise tehditten bağımsız bir yönerge sunulmuştur. Atletlere sportif performansı ölçen testten önce egzersiz yapma şansı verilmiş, ancak tehdit koşulundaki atletlerin kontrol koşulundaki atletlere göre daha az pratik yaptıkları görülmüştür. Atletler kalıp yargıları aktive edildiğinde performanslarını arttırmak için herhangi bir çaba göstermemişlerdir.

Bu bölümde kalıp yargı tehdidi konusunda alan yazında yapılan deneysel çalışmalar özetlenmiş ve kalıp yargı tehdidi manipülasyonuna etkide bulunan faktörler açıklanmaya çalışılmıştır. Bir sonraki bölümde bu tez çalışmasına kaynaklık eden araştırmalardan bahsedilecek ve bu tez çalışmasının hipotezleri aktarılacaktır.

2. YAŞLANMAYLA İLGİLİ KALIP YARGI TEHDİDİ

Yaşlanmayla birlikte kişilerin bedenlerinde meydana gelen çeşitli biyolojik değişiklikler sonucunda sadece fiziksel yetilerinde değil bilişsel becerilerinde de bir performans düşüşü gözlenmektedir (Grady, 2012: 494). Bu azalmaya yaşlıların yaşlanmayla ilgili kalıp yargılarının da aracılık ettiği düşünülmektedir (Barber ve Mather, 2013a: 1892). Yaşlılar genel olarak bilişsel anlamda kendilerini unutken, yavaş düşünen, yavaş hareket eden, yorgun ve beceriksiz olarak tanımlamakta (Hummert, Garstka, Shaner ve Strahm, 1994: 244) ve yaşlanmayla ilgili bu kalıplaşmış düşüncelerinin harekete geçirilmesi performanslarında düşüşe yol açmaktadır (Hess, Hinson Ve Stattham, 2004: 504). Deneysel çalışmalarda yaşlanmayla ilgili negatif kalıp yargı tehdidine maruz bırakılan yaşlıların tehdit sunulmayan akranlarına göre daha fazla otonomik stres tepkileri gösterdikleri (Levy, Hausdorff, Hencke ve Wei, 2000: 212), yürüme hızları ve yüzme zamanlarında dikkat çekici zayıflamalar olduğu (Hausdorff, Levy ve Wei, 1999: 1348), farklı tipteki bellek görevlerinde daha az hatırlama yaptıkları (Stein Blanchard-Fields ve Hertzog, 2002: 177; Hess ve Hinson, 2006: 622; O'Brien ve Hummert, 2006: 348) gösterilmiştir. Ayrıca, yaşlanmayla ilgili negatif kalıp yargı tehdidinin yaşlıların sadece bellek becerilerini değil aynı anda bilişsel, fiziksel, beceri edinimi, sürücülük performansı gibi çeşitli farklı alanlardaki performanslarını da bozduğu rapor edilmektedir (Lamont, Swift ve Abrams, 2015: 188). Bu bağlamda yaşla ilişkili negatif kalıp yargıların yaşlıların genel performanslarında da belirleyici bir rolü bulunmaktadır.

2.1. YAŞLANMAYLA İLGİLİ NEGATİF KALIP YARGI TEHDİDİNİN BELLEK PERFORMANSINA ETKİSİ

Alan yazın incelendiğinde yaşlıların yaşlanmayla ilgili kalıp yargılarının bellek performansları üzerine etkisini araştıran çalışmaların büyük kısmında negatif kalıp yargı tehdidi kullanıldığı, yaşlıların aktive edilen negatif inançlarının bellek performanslarını düşürdüğü gözlenmiştir (örn; Barber ve Mather, 2013a: 1892). Bu çalışmalarda kalıp yargı tehdidi katılımcılara farklı yöntemlerle sunulmuştur. Açık (explicit) tehdit manipülasyonları kullanan çalışmalar katılımcılara açıkça kalıp yargı tehdidi içeren bir makale okutmak, sunulan görevde gençlerin bellek performansının daha iyi olduğunu söylemek veya çalışmanın bellek becerilerini ölçtüğünü ve yaşla birlikte bellekte azalma

olacağı bilgisini vermek gibi yöntemler kullanmışlardır (örn; Hess ve arkadaşları, 2003: 5; Andreoletti ve Lachman, 2004: 136). Örtük (implicit) manipülasyonlar kullanan çalışmalarda genel olarak bilinçaltı maskeleyme teknikleri kullanılmış, kalıp yargı tehdidi katılımcılara test öncesinde sunulan çeşitli görevlerde kullanılan bunama, çökme, kayıp gibi kelimeler aracılığıyla harekete geçirilmiştir (örn; Krendl ve arkadaşları, 2015: 108). İncelikli (subtle) tehdit manipülasyonlarında ise katılımcılara görevin bellek becerisi için tanısıl olduğunu söylemek veya görevi odada genç bir yetişkin varken katılımcıya sunmak gibi görevi, araştırmanın amacını hissettirecek şekilde dizayn etme yolları tercih edilmiştir (örn; Kang ve Chasteen, 2009: 207; Mazerolle ve arkadaşları, 2012: 724). Örtük manipülasyonlarda test öncesi sunulan görevler kalıp yargı tehdidini tetiklerken, incelikli manipülasyonlarda katılımcılara sunulan dolaylı yönergeler ya da test ortamı kalıp yargı tehdidini aktive etmektedir. Yaşlılar yaşlılıkta bellek yitimiyle ilgili hem örtük hem açık hem de incelikli manipülasyonlarla uyarıldıklarında, aktive edilen bu kalıp yargıların yaşlıların ölçülen alandaki performanslarını düşürdüğü gözlenmiştir. Bir meta analiz çalışmasında negatif kalıp yargı tehdidinin yaşlıların hem epizodik hem de çalışan belleği bozduğu ancak epizodik bellekteki bozulmaların açık manipülasyonlar kullanıldığı zaman, çalışan bellekteki bozulmaların ise incelikli manipülasyonlar kullanıldığı zaman ortaya çıktığı rapor edilmiştir (Amstrong, Gallant, Li, Patel ve Wong, 2017: 201).

Yaşlanmayla ilgili negatif kalıp yargı tehdidinin araştırıldığı çalışmalarda negatif kalıp yargı tehdidi koşulundaki katılımcılara tehdit içeren uyarıcılar sunulurken, kontrol koşullarındaki katılımcılara tehdit içermeyen- nötr uyarıcılar sunulduğu görülmektedir. Tehdit manipülasyonunun etkisi ise katılımcıların bellek performansları aracılığıyla gözlenebilmektedir. Örneğin, kalıp yargı tehdidinin yaşlıların bellek performansına etkisini inceleyen bir çalışmada, negatif kalıp yargı tehdidi koşulundaki katılımcılara açıkça görevin bellek becerisini test edeceği ve iyi bir bellek becerisinin görevde başarıyı sağlayacağı bildirirken, kontrol koşulundaki katılımcılara görevin oryantasyon becerisini test edeceği ve iyi oryantasyon becerisinin görevde başarıya yol açacağı söylenmiştir (Desrichard ve Köpetz, 2005: 541) . Negatif kalıp yargı tehdidine maruz bırakılan katılımcıların, kontrol koşulundaki akranlarıyla karşılaştırıldığında daha kötü bellek performansı gösterdikleri bulunmuştur. Karşılaştırma gruplu başka bir çalışmada yaşlı ve gençlere sunulan negatif kalıp yargı tehdidinin katılımcıların bellek

performansını nasıl etkilediği inceleme konusu olmuştur (Thomas ve Dubois, 2011: 1516). Katılımcılara çalışmaları için kelime listeleri verilmiş ve sonrasında katılımcılardan bu kelimelerin her biri için hoşnutluklarını bildirmeleri istenmiştir. Katılımcılar her bir kelime için değerlendirmede bulunurken kelimelerin belleğe kodlanma aşaması gerçekleşmiştir. Ardından katılımcılar negatif kalıp yargı tehdidi ve kontrol koşullarına rastgele atanmışlardır. Yüksek kalıp yargı tehdidi sunulan koşulda katılımcılar bellekte yaşla birlikte meydana gelen bozulmalara ilişkin bilimsel makaleleri içeren bir paragraf okumuş ve çalışmanın da bellekle ilgili olduğu bilgisini almışlardır. Kontrol koşulundaki katılımcılar ise dil süreçleri üzerine yapılan araştırmalarla ilgili bir paragraf okumuş ve çalışmanın dil süreçleri ve sözel becerilerle ilgili olduğu bilgisini almışlardır. Daha sonra katılımcılardan kendilerine gösterilecek kelimeyi daha önce görüp görmediklerini bildirmeleri istenmiştir. Araştırma sonunda yaşlıların gençlere göre, negatif kalıp yargı tehdidi koşulundakilerin kontrol koşulundakilere göre daha fazla hatalı hatırlama yaptıkları (yem olarak sunulan ilişkili kelimeleri daha önce gördüklerini bildirdikleri) görülmüştür.

Yaşlanmayla ilgili kalıp yargı tehdidi çalışmalarında negatif tehdidin etkisini gözlemleyebilmek üzere farklı tipte bellek görevleri kullanıldığı görülmektedir. Tanıma belleği görevinin kullanılan çalışmalarda temel yöntem negatif kalıp yargı tehdidinin verilmesinin öncesinde katılımcılara ezberlemeleri için, içinde birbiriyle ilişkili kelimelerin yer aldığı bir takım kelime listeleri vermek ve tehdit manipülasyonu ardından sundukları hedef kelimelerin bu listelerde karşılaştıkları kelimelerden olup olmadığını sormaktır (örn; Hess, Emery ve Queen, 2009: 483). Serbest hatırlama görevi kullanan çalışmalarda ise temel yöntem, kalıp yargı tehdidinin harekete geçirildiği yaşlılara ezberlemeleri için bir kelime listesi vermek ve bu listeye çalışan katılımcıların akıllarında kalan kelimeleri araştırmacıya bildirmeleridir (örn; Hess ve Hinson, 2006: 622). İpuçlu hatırlama görevi kullanan çalışmalarda kalıp yargı tehdidi aktive edilen yaşlıların, verilen kelime listelerine örtük ya da açık olarak çalışmaları sağlanmakta ve bellek görevinde kelimelerin bazı harfleri ipucu şeklinde sunularak hatırlama yapmaları beklenmektedir (örn; Eich, Murayama, Castel ve Knowlton, 2014: 7). Negatif kalıp yargı tehdidinin tanıma, serbest hatırlama ve ipuçlu hatırlama görevlerinin her birinde yaşlıların bellek performansını olumsuz yönde etkilediği görülmektedir (Armstrong ve arkadaşları, 2017: 195).

Görev tipinin performansa etkisini görebilmek üzere yapılan bir çalışmada katılımcılara serbest hatırlama, ipuçlu hatırlama ve tanıma görevleri sunulmuştur (Kang ve Casteen, 2009: 210) . Kalıp yargı tehdidinin sadece serbest hatırlama performansına etkisi anlamlı bulunmuş, serbest hatırlamada negatif kalıp yargı tehdidi sunulan grup kontrol grubuyla karşılaştırıldığında daha az kelime hatırlamıştır. İpuçlu hatırlama ve tanıma görevlerinde gruplar arasında katılımcıların performansları arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmamıştır. Yapılan bir meta analiz çalışmasında farklı tipteki bellek görevleri için kalıp yargı tehdidinin bellek performansı üzerindeki etkisi incelenmiş; aynı şekilde kalıp yargı tehdidi etkisi tanıma ve ipuçlu hatırlama görevlerinde ortaya çıkmazken, serbest hatırlama görevlerinde kalıp yargı tehdidi manipülasyonunun bellek performansı üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu rapor edilmiştir (Armstrong ve arkadaşları, 2017: 197). Farklı bellek görevlerinin kullanıldığı çalışmalarda negatif kalıp yargı tehdidinin bellek performansı üzerinde bozucu etkisi olduğu gözlenirse de tanıma görevi ve ipuçlu hatırlama görevleriyle karşılaştırıldığında serbest hatırlama görevlerinde tehdit manipülasyonunun etkisi daha tutarlı olarak gözlenebilmektedir. Serbest hatırlama görevleri bu sebeple bellek performansı ölçümünde yaygın olarak kullanılan veri araçları olarak görülmektedir (Kang ve Casteen, 2009: 213).

Yaşlanmayla ilgili negatif kalıp yargı tehdidinin bozucu etkilerini gözlemlemek amacıyla yürütülen çalışmaların yanı sıra kalıp yargı tehdidinin bellekte özellikle hangi süreçleri bozarak performansı etkilediği de inceleme konusu olmuştur. Araştırmaların büyük bir kısmında tehdit manipülasyonu kodlama öncesinde sunulmuş ve tehdidin bellek süreçlerini bozduğu gözlenmiştir (örn; Hess ve arkadaşları, 2003: 6). Bunun yanı sıra negatif kalıp yargı tehdidinin kodlama sonrası- geri çağırma öncesi sunulduğu ve performans üzerinde yıkıcı etkilerinin gözlendiği çalışmalar da bulunmaktadır (örn; Thomas ve Dubois, 2011: 1516). Kalıp yargı tehdidini geri çağırma öncesinde sunan bir çalışmada ilk olarak genç ve yaşlı katılımcılara çalışmaları için kelime listeleri verilmiştir (Wong ve Gallo, 2016: 653). Sonrasında, geri çağırma öncesinde katılımcıların yarısına okumaları için kalıp yargı tehdidi içeren bir metin diğer yarısına da tehdit içermeyen nötr bir metin verilmiş ve akabinde katılımcılara tanıma belleği görevi sunulmuştur. Çalışmada yaşlıların gençlere göre kalıp yargılara daha duyarlı olduğu ve tehdit altındaki yaşlıların kontrol koşulundaki akranlarına göre anlamlı şekilde hem daha az hatalı hatırlama yaptıkları hem de daha az doğru hatırlama

yaptıkları bulunmuştur. Yaşlıların bellek becerileriyle ilgili kalıp yargılarının özellikle bellek işleminin hangi basamağında etkili olduğunu araştıran bir çalışmada, bu amaçla genç ve yaşlı katılımcılar kodlamadan önce kalıp yargı tehdidi, kodlamadan sonra kalıp yargı tehdidi ve kontrol grubu olarak üç gruba rastgele atanmışlardır (Krendl ve arkadaşları, 2015: 107). Kodlama öncesi tehdit grubunda kodlamadan önce maskeleye görevi sunulurken, kodlama sonrası tehdit grubunda ise maskeleye görevi geri çağırma öncesi sunulmuştur. Bellek performansında düşüşün kalıp yargı tehdidinin kodlamadan önce mi yoksa hatırlamadan önce mi sunulduğunda daha fazla kayba yol açacağını araştıran bu çalışmanın bulgularına göre, kalıp yargı tehdidi gençlerin değil yaşlıların performansında düşüşe yol açmakta ve kalıp yargı tehdidi kodlama sonrası-geri çağırma öncesi sunulduğunda diğer koşullara göre belirgin olarak daha fazla bozulmaya sebep olmaktadır. Kalıp yargı tehdidi özellikle geri çağırma süreçlerini bozuyorsa, kodlamadan önce sunulan negatif kalıp yargıların sadece kodlama süreçlerini değil sağlamlaştırma ve geri çağırma süreçlerini de bozması gerekecektir. Bu sebeple alan yazında yapılan çalışmalarda kodlama öncesi sunulan tehdidin performansa anlamlı bir etkisi elde edilebilmiş olabilir. Bu alanda yapılan çalışmaların çoğunda kalıp yargı tehdidinin kodlama öncesi sunulduğu görüldüğünden, bu tez çalışmasında da kalıp yargı tehdidi katılımcılara kodlama öncesinde sunulacaktır.

Negatif kalıp yargı tehdidinin bellek performansına etkisinde temelde bozulan mekanizmanın çalışan bellek olduğuna dair bir görüş birliği bulunmaktadır. Söz konusu çalışmalarda negatif kalıp yargı tehdidinin aktive edilmesinin katılımcıların var olan bilişsel kaynakları üzerinde bir yüke sebep olduğu, bu sebeple kişilerin bu kalıp yargılarını bastırmak için aktif bir çaba gösterdikleri öne sürülmüştür (Hess ve arkadaşları, 2003: 7; Croizet, Despres, Gauzins, Huguet, Leyens ve Meot, 2004: 726; Schmader, Johns ve Forbes, 2008: 354; Thomas ve Dubois, 2011: 1516). Negatif kalıp yargı tehdidi yaşlıların çalışan belleğini meşgul ederek, görev için gerekli işlemleri yapmakta zorlanmalarına sebep olmakta ve dolayısıyla bellek performanslarını olumsuz yönde etkilemektedir.

Otomatik ve kontrollü çalışan bellek süreçlerinin yaşlanmayla ilgili kalıp yargı tehdidi sunulduğunda nasıl etkilendiğini araştıran bir çalışmada, bellek görevi tüm katılımcılara geçerli ve bellek kapasitesini belirleyen bir test olarak tanıtılmıştır (Mazerolle ve arkadaşları, 2012: 724). Negatif kalıp yargı tehdidi koşulundaki

katılımcılar görevin genç ve yaşlıların performansındaki farklılaşmayı ölçmek amacıyla verildiği bilgisini alırken, kontrol koşulundaki katılımcılar kendilerine sunulan görevde genç ve yaşlıların performansında genel olarak bir farklılaşma bulunmadığı bilgisini almışlardır. Tehdit manipülasyonu sonrasında bellek görevinde gençlerin yaşlılardan, kontrol koşulundaki yaşlıların negatif tehdit koşulundaki akranlarından daha fazla hatırlama yaptıkları bulunmuştur. Gençlerin performansının tehdit manipülasyonundan etkilenmediği görülmüştür. Çalışmada ayrıca katılımcılar otomatik ve kontrollü süreçler açısından da çeşitli görevlerle test edilmiş ve negatif kalıp yargı tehdidinin yaşlıların yürütücü kontrol kaynaklarını azaltarak çalışan bellek kapasitelerini düşürdüğü ve bu sebeple gençlerle karşılaştırıldığında daha düşük bellek performansı sergilemelerine yol açtığı bildirilmiştir. Kalıp yargı tehdidinin kontrollü hatırlama süreçlerini bozarak bellek performansını etkilediğini bildiren bir çalışmada, tehdit manipülasyonu öncesinde genç ve yaşlı katılımcılara gerçekleşen bir suça ilişkin bir video izletilmiş ve ardından bu olayla ilgili özet bir yazı sunulmuştur (Thomas, Smith ve Mazerolle, 2018: 4). Katılımcılardan negatif kalıp yargı tehdidi koşuluna atananlara yaşlanmayla birlikte bellek becerilerinin bozulacağıyla ilgili bir yazı, kontrol grubundaki katılımcılara tehditten bağımsız nötr bir yazı sunulmuştur. Negatif kalıp yargı tehdidi grubundaki yaşlılar, beklendiği üzere kontrol koşulundaki akranlarından daha düşük bellek performansı sergilemişlerdir. Negatif kalıp yargı tehdidi yaşlıların olayla ilgili hatıralarını bozarken, tehdidin gençlerin bellek performansında bozucu bir etkisi olmadığı gözlenmiştir. Ancak katılımcılardan kendilerine sunulan video ve özet yazıdaki bilgilerden sadece birine odaklanarak hatırlama yapmalarını istendiğinde negatif tehdit koşulundaki yaşlıların kontrol koşulundaki akranlarıyla eşit düzeyde performans gösterdiği görülmüştür. Kontrollü süreçler işletildiğinde negatif kalıp yargı tehdidi çalışan belleği daha az meşgul etmiş ve tehdidin performans üzerindeki bozucu etkisi ortadan kalkmıştır.

2.2. YAŞLANMAYLA İLGİLİ NEGATİF VE POZİTİF KALIP YARGI TEHDİDİ KARŞILAŞTIRMASI

Yaşlılıkta bellek becerileriyle ilgili şimdiye kadar yapılan bazı bilimsel çalışmalarda görüldüğü üzere yaşlılar gençlerle aynı düzeyde ya da gençlerden daha iyi

performans da gösterebilmektedirler. Örneğin yapılan bir çalışmada araştırmacılar gençlerden ve yaşlılardan markette satılan ürün listesini ve her ürünün altında yazan gerçek fiyatını ezberlemelerini istemişler ve daha sonra gençlere ve yaşlılara bu fiyatları sormuşlardır (Castel, 2005: 719). Çalışma sonunda görüldüğü üzere yaşlılar bu ürünlerin gerçek fiyatlarını hatırlamada gençlerle eşit düzeyde performans göstermişlerdir. Yapılan başka bir çalışmada ise araştırmacılar gençlere ve yaşlılara üzerinde ‘anı yakala’ gibi duygusal başlıkların yer aldığı çeşitli el ilanları göstermişler ve bu ilanlardaki resimleri hatırlamalarını istemişlerdir (Fung ve Carstensen, 2003: 167). Yaşlıların duygusal olarak ilişkilendirilen bu resimleri hatırlamada gençlerden daha iyi performans gösterdiği bulunmuştur. Ne var ki bu çalışmalar çok az sayıda ve belirli bir performans alanında bellek becerilerini konu edinmişlerdir.

Kalıp yargı tehdidi çalışmalarında genel olarak negatif kalıp yargılar ve bunların performans üzerindeki bozucu etkileri konu edinilmiş olsa da pozitif grup üyelikleri vurgulandığında kişilerin performanslarının artabildiğini rapor eden çalışmalar bulunmaktadır (Stone ve arkadaşları, 1999: 1213; Shih ve arkadaşları, 1999: 80). Alan yazında bu ‘pozitif kalıp yargı tehdidi’ olarak ifade edilmektedir (örn; O’Brien ve Hummert, 2006: 347; Levy, 2003: 205; Liu, Zhao, Zhang ve Dang, 2017: 616). Ayrıca, gerçek hayatta bir karşılığı olmamasına rağmen yapay pozitif kalıp yargı tehdidi koşulları oluşturulabildiği ve bunun katılımcıların performanslarını iyileştirdiği gözlenmiştir (Cadinu ve arkadaşları, 2003: 273). Yaşlanmayla ilgili kalıp yargı tehdidi konusundaki araştırmalarda pozitif kalıp yargı koşullarının yaşlıların gruplarına ait bilişsel bir takım olumlu özellikler ileri sürmek şeklinde oluşturulduğu görülmektedir. Yaşlılara sunulan negatif kalıp yargı tehdidi performanslarını bozarken pozitif kalıp yargı tehdidi performanslarını iyileştirmektedir. Ancak, negatif kalıp yargı tehdidinin yaşlıların bellek, sosyal, fizyolojik, psikomotor alanlarındaki davranışlarını pozitif kalıp yargı tehdidine oranla 3 kat daha fazla etkilediği görülmektedir (Meisner, 2012: 15). Yaşlıların hayatın her alanında yaşlanmayla ilgili negatif kalıp yargılara pozitif kalıp yargılardan daha fazla maruz kaldığı (örn; Ellis ve Morrison, 2005: 71) ve gruplarına ait bu olumsuz inançlarının sosyal hayatta yaygın bir şekilde desteklendiği (Cuddy, Norton ve Fiske, 2005: 270; Levy, 2008: 568) düşünüldüğünde, etki büyüklüğündeki bu fark anlaşılabilir görünmektedir.

Pozitif kalıp yargı tehdidinin performans üzerine yapıcı etkilerini araştıran ilk araştırmalardan birinde Hess ve arkadaşları (2003: 5) katılımcılara kodlama öncesinde açıkça negatif veya pozitif kalıp yargı tehdidi içeren metinler okutmuş, ardından hatırlama görevi sunmuşlardır. Bu metinlerde negatif metinde yaşlanmaya bağlı bellek bozulmalarıyla ilgili bilimsel bulguları rapor eden bir yazı, pozitif metinde ise bellek bozulmalarının kaçınılmaz olmadığını gösteren bilimsel bulgularla ilgili bir yazı bulunmaktadır. Kontrol koşulundaki katılımcılara herhangi bir metin sunulmamıştır. Yaşlılar negatif koşulla kıyaslandığında pozitif ve kontrol koşulunda daha iyi bellek performansı göstermiş, yaşlıların bellek performansları pozitif kalıp yargı tehdidi ve kontrol koşulları arasında anlamlı şekilde farklılaşmamıştır. Pozitif kalıp yargı tehdidi performansı arttırmasa da, negatif tehdidin etkilerini bertaraf etmiş görünmektedir. Kalıp yargı tehdidini pozitif koşulda örtük malzemeyle çalışan başka bir çalışmada içinde yaşlanmaya ait olumlu özelliklerin bulunduğu kelime listelerinin kendisi pozitif etkide bulunarak yaşlıların bellek performansında bir iyileşmeye yol açmıştır (Hess ve arkadaşları, 2004: 499).

Yaşlanmayla ilgili negatif ve pozitif kalıp yargı tehdidinin yaşlıların serbest hatırlama görevlerindeki performansına etkisini görebilmek için düzenlenen başka bir çalışmada yaşlı katılımcılar negatif kalıp yargı tehdidi ve pozitif kalıp yargı tehdidi koşullarına rastgele atanmışlardır (Barber ve Mather, 2013b: 2527). Negatif kalıp yargı tehdidi koşulunda katılımcılar yaşla birlikte meydana gelen bellek bozulmalarını içeren bir metin okurken, pozitif kalıp yargı tehdidi koşulunda yaşla birlikte bellekteki korunmalardan ve bellekte meydana gelen gelişmelerden bahseden bir metin okumuşlardır. Katılımcılara araştırmanın amacının makalede geçen bulguları test etmek olduğu bilgisi verilmiştir. Sonrasında ezberlemeleri için kategorize edilmiş bir kelime listesi verilen katılımcılardan bu kelimeleri 2 dakika boyunca ezberlemeleri ve süre sonunda hatırladıkları kelimeleri 3 dakika içerisinde boş bir kâğıda yazmalarını istenmiştir. Katılımcıların hatırladıkları doğru ve yanlış kelime sayıları ayrı ayrı değerlendirilmiş, negatif tehdit altındaki yaşlıların pozitif tehdit sunulan yaşlılara göre daha az kelime hatırladıkları ve hatırladıkları kelimelerde daha az hatalı hatırlama yaptıkları gözlenmiştir. Negatif kalıp yargı tehdidi katılımcıların performansını düşürmüş ancak performansın niteliğini arttırmıştır; yaşlıların negatif kalıp yargı tehdidi sunulduğunda tepkilerini daha temkinli verdikleri gözlenmiştir.

Yaşlılar ölçülen aynı beceri alanında yaşlanmayla ilgili hem pozitif hem de negatif kalıp yargılara sahip olabilmektedir. Levy ve Leifheit-Limson (2009: 231)'a göre, yaşlılar kendilerini bilişsel alanda bilge (pozitif bilişsel özellik) ya da bunak (negatif bilişsel özellik), fiziksel alanda dinç (pozitif fiziksel özellik) ya da eli ayağı tutmayan (negatif fiziksel özellik) olarak tanımlayabilmektedir. Araştırmacılar tarafından yapılan çalışmada kalıp yargı tehdidi katılımcılara bilişsel- negatif, bilişsel- pozitif, fiziksel- negatif ve fiziksel- pozitif olmak üzere dört tehdit koşulunda örtük olarak sunulmuştur. Müdahale sonrasında katılımcıların özellikle kalıp yargı tehdidinin eşlendiği ilgili alandaki performanslarının etkilendiği gözlenmiştir. Bellek performansı ölçümünde en iyi performans pozitif bilişsel kalıp yargı tehdidi koşulunda, sonra sırasıyla pozitif fiziksel koşulda, negatif fiziksel koşulda ve en kötü performans ise negatif bilişsel koşulda elde edilmiştir. Fiziksel performans açısından bakıldığında ise en iyi performans pozitif fiziksel koşulda, sonra sırasıyla pozitif bilişsel koşulda, negatif bilişsel koşulda ve en kötü performans ise negatif fiziksel koşulda elde edilmiştir. Pozitif kalıp yargı tehdidi alan fark etmeksizin yaşlıların performansını arttırıyorken, negatif kalıp yargı tehdidinin yaşlıların hem bilişsel hem de fiziksel performansı üzerinde bozucu bir etkisi olduğu gözlenmiştir. Bu çalışmanın bulgularında da işaret edildiği gibi yaşla ilişkili pozitif kalıp yargıların yaşlıların genel iyi oluşlarının da belirleyicisi olabildiği görülmektedir. Yaşlanmayla ilgili pozitif bir algısı (positive age self perception) olan yaşlıların yaşlanmayla ilgili negatif bir algıya sahip yaşlılara göre hayatlarının sonraki 20 yılında belirgin bir şekilde daha fazla önleyici sağlık davranışları yaptıkları (Levy ve Myers, 2004: 628; Levy, Slade, May ve Caracciolo, 2002: 299) ve daha uzun bir yaşam süreleri olduğu (Levy, Slade, Kunkel ve Kasl, 2002: 268) görülmektedir.

Pozitif kalıp yargı tehdidinin performans üzerindeki iyileştirici etkisiyle ilgili bir görüş birliği henüz oluşmamıştır. Horton, Baker, Pearce ve Deakin (2010: 364) çalışmalarında katılımcıların yaşla birlikte biyolojik olarak performanslarının azaldığı düşünülen bellek, tepki süresi, kavrama gücü, esneklik, yürüme hızı ve öz kavrama becerisi gibi alanlarda pozitif ve negatif kalıp yargı tehdidi etkilerini araştırmışlardır. Tehdit manipülasyonunu sağlamak için pozitif ve negatif kalıp yargı tehdidi içeren makaleler hazırlamışlardır. Pozitif metinde bellek becerilerinin yaşlanmaya rağmen korunduğuna dair, negatif metinde ise bellek becerilerinin yaşlandıkça kötüleştiğine dair

bilimsel bulgulara yer verilmiştir, kontrol grubundaki katılımcılar ise herhangi bir metin okumamışlardır. Katılımcılara bellek görevi olarak ezberlemeleri için 30 kelimelik bir liste sunulmuş ve daha sonra bu kelimeleri hatırlamaları istenmiştir. Çalışmada katılımcıların koşullardan bağımsız olarak eğitim düzeyi arttıkça hatırlama performanslarının arttığı, yaşları arttıkça hatırlama performanslarının azaldığı bulunmuştur. Ancak tehdit manipülasyonunun yaşlıların bellek, tepki hızı, kavrama gücü, esneklik, yürüme hızı ve öz kavrama becerisi ölçümleri açısından bakıldığında koşullar arasında katılımcıların performanslarının farklılaşmadığı görülmüştür. Katılımcılara bellek görevinin akabinde sunulan bir ölçekle görev boyunca kendilerini nasıl hissettiklerini bildirmeleri istenmiştir. Pozitif ve negatif tehdit grubundaki katılımcılarla karşılaştırıldığında sadece kontrol grubundaki yaşlılar kendilerini test boyunca rahat hissettiklerini bildirmişlerdir. Tehdit pozitif de olsa negatif de olsa katılımcılarda kaygı yaratmış ancak performansları üzerinde anlamlı bir etkide bulunmamıştır. Çalışmada katılımcıların metindeki bilgileri ne kadar iyi anladıkları ölçülmek istendiğinde, yaklaşık 25-30 dakika sonra dahi yaşlıların pozitif ve negatif metinlerde yazılanları %80 hatırladıkları bulunmuştur. Araştırmacılar bu sürpriz bulguları örneklem grubunun yapısına bağlamışlardır. Örneklemelerinde yer alan yaşlılar yaş ortalamasının yüksek olduğu ve yaşlılığa ilişkin olumlu tutumlara sahip bir çevrede yaşamakta ve örneklem grubu eğitim düzeyi yüksek ve sağlığı iyi kişilerden oluşmaktadır. İyi akran etkileşimine sahip olmanın, yüksek eğitim düzeyi ve iyi sağlık durumu gibi özelliklerin yaşlıları yaşla ilgili tehdide karşı daha dayanıklı hale getirdiği düşünülmektedir.

Pozitif tehdit de negatif tehdit gibi incelikli manipülasyonlar kullanılarak oluşturulabilmektedir. O'Brien ve Hummert (2006: 345) tarafından yapılan bu tarz bir çalışmada 48- 62 yaş arası yetişkinler üç deneysel gruba atanmıştır. Bir gruba görevin bellek becerisini ölçmeye yönelik olduğu ve bu becerilerin yaşla birlikte bozulduğu bilgisi verilirken, bu gruptaki katılımcıların performanslarının 25 yaş altındaki gençlerle karşılaştırılacağı ifade edilmiştir (genç karşılaştırma grubu). Diğer gruptaki katılımcılara görevle ilgili aynı bilgiler sunulurken karşılaştırma grubunun 70 yaş üstü yaşlılar olduğu söylenmiştir (yaşlı karşılaştırma grubu). Kontrol koşulunda ise görev bellek becerisini ölçmek olarak tanıtılmış, katılımcılara ilave bir bilgi verilmemiştir. Yaşlılarla karşılaştırılmanın bu geç orta yaştaki kişilerde bellek bozulmalarını akla getireceğinden

negatif bir tehdit yaratacağı, gençlerle kıyaslanmanın ise iyi bir bellek performansını çağrıştırarak pozitif bir tehdit oluşturacağı beklenmiştir. Bu alan yazında öz-kalıp yargılar teorisi (self- stereotypes theory) olarak adlandırılmaktadır (Levy, 1996: 1093). Buna göre harekete geçirilen tehdit, kişide negatif bir imaj çiziyorsa kişiler bundan negatif olarak etkilenmekte ya da pozitif bir imaj çiziyorsa kişiler bundan pozitif olarak etkilenmektedir. Bu bağlamda bu öz- kalıp yargılar, tehdit sunumunda kişilerde örtük olarak kendilerini eşleştirmeleri beklenen grup özellikleriyle oluşturulur. Yaşlı kimliğine geçiş aşamasında olan geç yaştaki yetişkinler için yaşlılarla kıyaslanmak örtük olarak negatif bir tehdit sunarken, gençlerle kıyaslanmak kendileriyle ilişkili olmadığı için bellek performanslarını etkilememektedir. Bu yaygın kalıp yargı tehdidi yaklaşımıyla tutarlı değildir. Kalıp yargı tehdidi yaklaşımı gençlerle karşılaştırmanın, yaşlılarla karşılaştırmaya göre geç yaştaki kişilerin bellek performansını daha fazla bozacağını öngörmektedir. Çalışma sonunda yaşlı karşılaştıma grubunda olan kişiler diğer iki gruptaki akranlarına göre en az sayıda kelime hatırlayan grup olmuştur. Yaşlı karşılaştıma grubundakiler kontrol koşulundaki akranlarından daha az kelime hatırlarken, kontrol grubu ve genç karşılaştıma grubundaki katılımcılar arasında anlamlı bir performans farkı bulunamamıştır. Yapılacak daha çok çalışmayla sınanmaya ihtiyaç duyulan bu araştırma konusu, grup aidiyeti temelinde de ele alınabilir. Üyesi olduğu gruba herhangi bir aidiyet hissetmeyen gruplarda kalıp yargı tehdidinin etkisinin irdelenmesi gerekmektedir. Levy (1996: 1100) kalıp yargı tehdidi çalışmalarında gençlere negatif kalıp yargı tehdidi sunulmasının gençlerde performans düşüşüne sebep olmasını öz-kalıp yargılar teorisiyle açıklamaktadır; ona göre gençler herhangi bir aidiyet duygusu taşımadıkları bir grubun özelliklerini özümsememektedirler.

Pozitif kalıp yargı tehdidinin yaşlılarda olumlu duygular uyandırarak performanslarını arttırdığı düşünülmektedir. Doğrudan pozitif kalıp yargı tehdidi sunulmasa da yaşlıların görev öncesinde yaşadığı olumlu duyguların da bu bağlamda performanslarını iyileştirmesi beklenmektedir. Geraci ve Miller (2013: 342) tarafından yapılan böyle bir çalışmada negatif kalıp yargı tehdidi sunulan yaşlıların görev öncesinde yaşadıkları başarı deneyimlerinin, bellek performanslarını arttırdığı gözlenmiştir. Negatif kalıp yargı tehdidi sunulan yaşlılardan bir kısmının bellek görevi öncesinde verilen bir testte, test koşulları manipüle edilerek büyük bir başarı göstermesi; bir kısmının ise bu görevde başarısız olması sağlanmıştır. Kontrol

grubundaki katılımcılar ise negatif kalıp yargı tehdidi sonrasında sadece bellek görevi almışlardır. Bellek görevi öncesinde başarı duygusunu deneyimleyen yaşlılar hem başarısızlık yaşayan akranlarına hem de kontrol grubundaki akranlarına göre düşük düzeyde kaygı bildirmiş, serbest hatırlama görevinde daha fazla sayıda kelime hatırlamıştır. Başarısızlık deneyimleyen koşuldaki yaşlıların bellek performansı kontrol grubundaki akranlarının performansından farklı bulunmamıştır. Başarı duygusunun pozitif bir etkide bulunarak yaşlıların negatif kalıp yargılardan etkilenme düzeyini azalttığı gözlenmiştir. Ancak çalışmalar başarı deneyiminin iyileştirici etkisinin göreve özgü olduğunu göstermektedir. Örneğin yaşlılar başarı deneyimini sözel ya da görsel bir görevde elde ettiklerinde performansları iyileşirken, bedensel bir görevde elde edilen başarı duygusu performansa bir katkı sağlamamıştır (Geraci, Hughes, Miller ve De Forrest, 2016: 375). Özellikle sözel bir görevde deneyimlenen başarı duygusunun, negatif kalıp yargı tehdidine maruz kalan yaşlıların hem serbest hatırlama hem de ipuçlu hatırlama performanslarını arttırdığı gözlenmiştir (Rossi- Arnaud ve arkadaşları, 2018: 425). Görünen o ki bellekle ilgili kalıp yargı tehdidinin bozucu etkisi yine bilişsel alanda deneyimlenen başarı duygusu ile azalmaktadır.

Pozitif kalıp yargı tehdidinin bellek performansına etkisinin daha açık ve doğrudan müdahalelerle sınanmasına ihtiyaç vardır. Negatif kalıp yargı tehdidinin yaşlıların bellek performansına olumsuz etkisi çeşitli araştırmalarda çok kez gözlenmiştir ancak pozitif kalıp yargı tehdidinin yaşlıların bellek performansına olumlu etkisi birkaç araştırmada ve birbirlerini desteklemeyen deneysel düzenlerde elde edilmiştir. Dolayısıyla yapılacak yeni çalışmalarla pozitif kalıp yargı tehdidinin yaşlıların bellek performansına etkisinin sınanması gerekmektedir.

2.3. YAŞLANMAYLA İLGİLİ KALIP YARGI TEHDİDİNİN BELLEK PERFORMANSI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNDE İLİŞKİLİ FAKTÖRLER

Kalıp yargı tehdidinin hangi ilişkili faktörlerle performansı etkilediği sorusuna alan yazında farklı birçok bakış açısı bulunmaktadır. Genel hatlarıyla tehdit farkındalığının (Hess ve arkadaşları, 2004: 504), performans beklentisinin (Desrichard and Köpetz, 2005: 547), değerlendirilme kaygısı ve öz yeterliliğin (Chasteen ve arkadaşları, 2005: 245), grup aidiyetinin (Kang ve Chasteen, 2009: 203), eğitim

düzeşinin (Andreoletti ve Lachman, 2004: 140) ve yaşın kendisinin (Hess ve Hinson, 2006: 622) kalıp yargı tehdidi bellek performansı ilişkisindeki aracı rolünü gözlemleyen çalışmalar bulunmaktadır.

Negatif kalıp yargı tehdidi yaşlıların bellek performansını bu tehdidin farkında olmalarıyla ilişkili olarak etkilemektedir. Yaşlanmayla ilgili kalıp yargı tehdidinin bellek performansına etkisine yaşlıların tehdit farkındalığının aracılık ettiğini öne süren Hess ve arkadaşları (2004: 497), kalıp yargı tehdidi manipölasyonunu örtük olarak, bellek görevi öncesinde genç ve yaşlı tüm katılımcılara sundukları cümle oluşturma göreviyle gerçekleştirmişlerdir. Negatif kalıp yargı tehdidi koşulundaki katılımcılara içinde unutkan, çökmüş, bağımlı gibi negatif uyarıcıların yer aldığı kelimeler, pozitif kalıp yargı tehdidi koşulunda aktif, bilgili, özgür gibi pozitif uyarıcıların yer aldığı kelimeler sunulmuş ve katılımcılardan kendilerine sunulan kelimelerle mantıklı bir cümle oluşturmaları istenmiştir. Ayrıca katılımcılar farkındalık ya da farkındalık olmayan koşullara atanmıştır. Farkındalık koşulunda uyarıcı kelimeler farklı renkte yazılarak vurgulanmış, farkındalık olmayan koşulda uyarıcı kelimeler katılımcılara cümle oluşturmak amacıyla verilen diğer kelimelerle aynı şekilde sunulmuştur. Daha sonra katılımcılar serbest hatırlama görevini gerçekleştirmişlerdir. Gençlerin yaşlılara göre tüm koşullarda daha iyi bellek performansı sergiledikleri ve tehdit manipölasyonunun ve farkındalığın performanslarını etkilemediği görülmüştür. Yaşlılarda tehdit farkındalığı tehdit manipölasyonunun etkisinde farklılaşmaya sebep olmuştur. Farkındalık olmayan durumda pozitif tehdit sunulan yaşlılar negatif tehdit sunulan akranlarına göre daha fazla kelime hatırlamışlardır. Kalıp yargı tehdidinin farkında olmaları sağlandığında, tehdidin negatif ya da pozitif olması performanslarını değiştirmemiştir. Negatif kalıp yargı tehdidi açısından bakıldığında tehdidin farkında olmayan yaşlıların tehdidin farkında olan akranlarıyla karşılaştırıldığında tehditten daha çok etkilendikleri ve bellek performanslarının daha düşük olduğu gözlenmiştir. Yaşlılar negatif tehdidin farkında olduklarında stratejik davranıyor ve tehdide karşı duruyorlar olabilirler. İlginç olarak yaşlılar pozitif kalıp yargı tehdidinin farkında olduklarında da anlamlı olmasa da daha düşük bellek performansı sergilemişlerdir. Tehdit farkındalığını daha doğrudan yöntemlerle sınavan başka bir çalışmada ise kalıp yargı tehdidinin bellek performansı üzerindeki etkisinde farkındalığın aracı bir rolü olmadığı rapor edilmiştir (Hess, Hinson ve Hodges, 2009: 157). Farkındalık ölçümünün katılımcıların baskın

olmayan ellerine bağlanan çipler aracılığıyla alındığı bu çalışmada, negatif kalıp yargı tehdidinin farkında olup olmamaları yaşlıların bellek performanslarında farklılaşmaya yol açmamıştır.

Yaşlanmayla ilgili negatif kalıp yargı tehdidine grup aidiyeti yüksek olan yaşlıların daha duyarlı olabileceği düşünülmektedir (Kang ve Chasteen, 2009: 203). Bu görüşü sınamak amacıyla yürütülen çalışmanın başında tüm katılımcılara kendilerini yaşlı grubuna ne kadar ait hissettiklerini görebilmek için yaş grubu kimliği ölçeği sunulmuştur. Gerçek hayat şartlarına benzer ortamlar yaratılmaya çalışılan deneyde katılımcılar negatif kalıp yargı tehdidi ve kontrol koşullarına rastgele atanmışlardır. Tehdit koşulundaki katılımcılar görevi genç birisiyle aynı odada tamamlarken kendilerine görevde belleğin ölçüleceği bilgisi verilmiş ve test materyali resmi bir mülakat yapıyormuş izlenimi uyandıracak şekilde tasarlanmıştır. Kontrol koşulunda ise katılımcılar görevi yaşlı birisiyle tamamlarken kendilerine görevin okuduğunu anlama becerilerini ölçüleceği bilgisi verilmiş ve test materyali gayri resmi bir görüşme yapıyormuş izlenimi verecek şekilde düzenlenmiştir. Tüm katılımcılara bir romandan alınmış metin sunulmuş, tehdit koşulundaki katılımcılara metindeki bilgilerle ilgili bir bellek görevi yapılacağı bilgisi verilirken, kontrol koşulundaki katılımcılara daha sonra kendilerine metinle ilgili düşüncelerinin sorulacağı söylenmiştir. Katılımcılar bellek görevleri öncesinde o anki duygu durumlarını görebilmek amacıyla bir duygu durum ölçeği doldürmüşlardır. Katılımcılardan, dörtlü likert tipi sunulan bu ölçekteki 'Gururluyum', 'Heyecanlıyım' gibi 10 tane pozitif, 'Üzgünüm', 'Utaniyorum' gibi 10 tane negatif duygu ifadesine bildirimde bulunmaları istenmiştir. Tüm katılımcılar metindeki bilgiler için serbest hatırlama, ipuçlu hatırlama ve tanıma belleği görevlerini gerçekleştirdikten sonra duygu durum ölçeğini tekrar doldürmüşlardır. Tehdit koşulundaki yaşlıların kontrol koşulundaki akranlarına göre serbest hatırlama skorları daha düşük bulunurken, tehdit manipülasyonu yaşlıların ipuçlu hatırlama ve tanıma belleği skorlarını etkilememiştir. Katılımcıların duygu durum bildirimleri açısından bakıldığında negatif kalıp yargı tehdidi ve kontrol koşullarındaki katılımcıların görev öncesi ve sonrasında bildirdikleri negatif duygularında bir değişim olmazken, tehdit koşulundaki katılımcıların pozitif duygularında bir düşüş gözlenmiştir. Kontrol koşulundaki katılımcıların pozitif duygu bildirimlerinde bir değişim olmamıştır. Tehdit manipülasyonundan bağımsız olarak katılımcıların yaşlı grubuna hissettikleri aidiyet

bildirimi arttıkça serbest hatırlama skorlarının düştüğü gözlenmiştir. Yaşla ilgili tehdit sadece serbest hatırlamada yaşlıların performansını düşürürken, tehdit manipülasyonundan bağımsız olarak kendilerini yaşlı grubu kimliğiyle tanımlayanlarda daha düşük hatırlama performansı gözlenmiştir. Araştırmacılar grup aidiyeti yüksek olanların tehdide daha duyarlı olduğunu, grup aidiyetinin düşük olmasının ise tehdit etkisini azaltan bir tampon görevi gördüğünü bildirmişlerdir.

Yaşlanmayla ilgili kalıp yargı tehdidinin bellek performansına etkisine kişilerin bellek becerilerine olan güvenin de aracılık edebildiği gözlenmiştir. Hess ve Hinson (2006: 622) tarafından yapılan çalışmada deney öncesinde katılımcıların bellek becerileri hakkındaki inançları ve bellek becerilerine güvenleri çeşitli ölçekler vasıtasıyla değerlendirilmiştir. Negatif ve pozitif tehdit koşullarından birine rastgele atanan katılımcılardan negatif kalıp yargı tehdidi koşulundakiler yaşla birlikte bellekte meydana gelen bozulmalara ilişkin, pozitif kalıp yargı tehdidi koşulundakiler yaşla birlikte bellekte meydana gelen bozulmaların aksini iddia eden bilgilere ilişkin metinler okumuşlardır. Farklı yaşlardaki katılımcılardan gençler tehdit manipülasyonundan etkilenmezken, 43 yaş civarındaki katılımcılar negatif tehdit koşulunda pozitif tehdit koşuluyla kıyaslandığında yüksek bir bellek performansı sergilemişlerdir. Katılımcılardan 68 yaş civarında olanlar ise beklendiği üzere negatif kalıp yargı tehdidi koşulunda en düşük performansı gösterirken, pozitif tehdit koşulunda anlamlı olmasa da daha iyi bir bellek performansı elde etmişlerdir. Bu sonuçlarda yaşa etki eden faktör katılımcıların bellek becerileri hakkındaki inançlarıdır. Genç yaşlı grup kendilerine ve bellek becerilerine güvenmekte ve diğer grubu yaşlı kategorisinde değerlendirmektedir. Dış grup olan yaşlı grubuna kendilerini ait hissetmeyen katılımcılar negatif tehdit koşulunda gençlerden de daha iyi bellek becerileri göstermiştir. Bellek becerilerine güvenle ilişkili bir kavram öz yeterliliklidir. Negatif kalıp yargıların bellek becerilerine güvenmeyen yaşlıların performansını bozmasının yanında, negatif kalıp yargılara maruz kalan yaşlıların var olan öz yeterlilik düşüncelerinin de azaldığı düşünülmektedir (Desrichard ve Köpetz, 2005: 547). Bunu incelemek amacıyla tasarlanan çalışmada iki deneysel grup oluşturulmuştur. Negatif kalıp yargı tehdidi koşulundaki katılımcılar görevin bellek becerilerini ölçmeye yönelik olarak sunulduğu bilgisini alırken, kontrol koşulundaki katılımcılar ise görevin bellekle ilişkisiz bir görev olduğu şeklinde bilgilendirilmişlerdir. Tehdit manipülasyonu sonrasında yaşlıların bellekleriyle ilgili öz

yeterlilik düşünceleri ve performans beklentileri çeşitli ölçekler aracılığıyla değerlendirilmiştir. Her iki koşulda da katılımcıların yarısı bellek görevi öncesinde, diğer yarısı bellek görevi sonrasında bu ölçekleri doldurmuştur. Negatif kalıp yargı tehdidi koşulundaki yaşlılar kontrol koşulundaki akranlarından daha düşük bellek performansı sergilemişlerdir. Negatif kalıp yargı tehdidi alan yaşlıların kontrol grubuyla karşılaştırıldığında görev sonrasında görevle ilgili performans beklentilerinin düştüğü, bellek becerileriyle ilgili yeterlilik düşüncelerinin azaldığı gözlenmiştir.

Yaşlıların yaşlanmaya yönelik tutumlarının da kalıp yargı tehdidi bellek performansı ilişkisine aracılık edebildiği düşünülmektedir. Bu ilişkiyi incelemek amacıyla Fernández-Ballesteros, Bustillos ve Huici (2015: 419), çalışmanın bellek becerilerini ölçmek amacıyla gerçekleştirildiğini söyledikleri katılımcıları üç deneysel koşula rastgele atamışlardır. Negatif kalıp yargı tehdidi koşulundaki katılımcılar yaşlıların görevde gençlerle karşılaştırıldığında daha düşük performans gösterdiği, pozitif kalıp yargı tehdidi koşulundaki katılımcılar ise yaşlıların genel olarak bu görevde yüksek motivasyon sergiledikleri ve bu sayede iyi skorlar elde ettikleri şeklinde bilgilendirilmişlerdir. Kontrol koşulundaki katılımcılara ilave bir bilgi sunulmamıştır. Daha sonra katılımcılardan kendilerine verilen kelime listelerine çalışmaları ve ardından akıllarında kalan kelimeleri kâğıda yazmaları istenmiştir. Bellek görevinin peşine katılımcılar içinde ‘Yaşlandıkça her şey kötüye gidiyor.’, ‘Yaşlandıkça daha işe yaramaz olursun.’, ‘Kendimi gençliğimdeki kadar mutlu hissediyorum.’ gibi ifadelerin yer aldığı yaşlanmaya ilişkin tutum ölçeğini doldurmuşlardır. Tehdit manipülasyonu sonrasında hatırlanan kelime sayıları koşullar arasında farklılaşmazken, katılımcıların yaşlanmaya yönelik tutumlarının bellek performansları üzerinde belirleyici olduğu gözlenmiştir. Negatif kalıp yargı tehdidi koşulundaki yaşlanmayla ilişkin olumlu tutumlara sahip katılımcıların olumsuz tutumlara sahip katılımcılara göre daha iyi bellek performansı sergilediği görülmüştür. Pozitif kalıp yargı tehdidi ve kontrol koşullarındaki katılımcıların tutumlarının bellek performansında bir farklılaşmaya yol açmadığı gözlenmiştir. Yaşlanmaya ilişkin olumlu tutumlar yaşlıları negatif kalıp yargıların etkilerine karşı korumaktadır.

Yaşın kendisinin de kalıp yargı tehdidinin belleğe etkisine aracılık ettiği düşünülmektedir (Hess, Hinson ve Hodges, 2009: 157). Genç yaşlı (60-70 yaş) ve yaşlı yaşlı (71-82 yaş) olarak iki gruba ayrılan katılımcılara görevin bellek becerisinde

performansı yordayan faktörleri sınamak olduğu bilgisi verilmiştir. Ardından negatif kalıp yargı tehdidi koşulundaki katılımcılara çalışmanın öncelikli amacının bellek becerileri açısından genç ve yaşlıların neden bu kadar farklı performans gösterdiklerini açıklamak olduğu, kontrol koşulundaki katılımcılara alacakları testin yaştan bağımsız olduğu ve bu görevde farklı yaşlardan birçok yetişkinin benzer düzeyde performans gösterdiği bildirilmiştir. Çalışmada tehdit manipülasyonunun bellek performansı üzerindeki etkisinde yaşın eğitim düzeyiyle ilişkili olarak aracı bir rolü olduğu gözlenmiştir. Tehdit manipülasyonunun bellek performansına etkisi sadece eğitim düzeyi yüksek genç yaşlı gruptaki katılımcılarda gözlenmiştir. Tehdit sunulan gruptaki eğitim düzeyi yüksek genç-yaşlı katılımcılar kontrol koşulundaki eğitim düzeyi yüksek akranlarına göre daha düşük bellek performansı sergilemişlerdir. Yaşlı grubuna yeni girmiş eğitim düzeyi yüksek genç- yaşlı katılımcıların hissettikleri belirgin üye kimlikleri negatif kalıp yargı tehdidinden daha çok etkilenmelerini sağlamış görünmektedir. Tehdit manipülasyonunun yaşlı- yaşlı gruptaki katılımcıların bellek performansı üzerinde herhangi bir etkisi gözlenmemiştir. Negatif kalıp yargıların sadece 60-70 yaşları arasındaki eğitim düzeyi yüksek yaşlıların bellek performansını düşürdüğü görülmüştür.

Eğitim düzeyi açısından bakıldığında alan yazında farklı bulgular elde edilmiştir. Eğitim düzeyinin yaşlanmayla ilgili kalıp yargı tehdidine dayanıklılığı arttırdığını gözlemleyen çalışmalar da bulunmaktadır. Andreoletti ve Lachman (2004: 136) genç, orta yaşlı ve yaşlı grupta yer alan katılımcıları negatif kalıp yargı tehdidi, pozitif kalıp yargı tehdidi ve kontrol gruplarına rastgele atanmış ve katılımcılara görevin bellek becerilerini ölçmek amacıyla sunulacağı bilgisini vermişlerdir. Negatif kalıp yargı tehdidi koşulunda katılımcılar alacakları bellek testinde genel olarak yaş farklılıkları bulunduğu ve gençlerin bu görevde daha fazla sayıda kelime hatırladıkları; pozitif kalıp yargı tehdidi koşulunda ise test performansı açısından yaş farkı bulunmadığı ve gençlerle yaşlıların aynı sayıda kelime hatırladıkları şeklinde bilgilendirilmişlerdir. Kontrol koşulunda ise katılımcılara yaşla ilgili herhangi bir farklılıktan söz edilmemiştir. Katılımcılardan 4 yıllık üniversite eğitimi ve üzeri eğitim alanları 'yüksek eğitim grubu', 4 yıl üniversite eğitiminden daha az eğitim alanları 'düşük eğitim grubu' olarak tanımlamışlardır. Katılımcıların bellek performansı kendilerine sunulan 30 kelimelik listeden hatırladıklarını bildirmeleri şeklinde ölçülmüştür. Genel kalıp yargı

tehdidi etkisiyle tutarlı olarak pozitif kalıp yargı tehdidi koşulundaki katılımcılar negatif kalıp yargı tehdidi ve kontrol koşullarındaki akranlarından daha fazla kelime hatırlamışlardır. Düşük eğitim düzeyine sahip kişilerin negatif ya da pozitif fark etmeksizin kalıp yargı tehdidi sunumu sonrasında bellek becerilerinin azaldığı; hem negatif tehdit hem de pozitif tehdit koşulunda kontrol koşulundaki akranlarına göre daha az kelime hatırladıkları gözlenmiştir. Negatif kalıp yargı tehdidi koşulundaki eğitim düzeyi yüksek kişiler pozitif ve kontrol koşulundaki akranlarına göre daha fazla kelime hatırlamışlardır. Eğitim düzeyi kişilerin kalıp yargı tehdidine duyarlılığını etkilemektedir. Düşük eğitim düzeyi olan katılımcıların negatif tehdit manipülasyonuna daha duyarlı olmasına karşın yüksek eğitim düzeyine sahip kişilerin yaşla ilgili kalıp yargılara daha dayanıklı olduğu gözlenmiştir. Eğitim düzeyi yüksek kişilerin pozitif tehdit bilgilerinden de daha fazla faydalandıkları görülmektedir. Eğitim düzeyinin aracı rolüne ilişkin farklı yönde bulgular elde edilmesinin yanında yapılan bir meta analiz çalışmasında kalıp yargı tehdidinin bellek performansı üzerine etkisi ile eğitim düzeyinin herhangi bir ilişkisi olmadığı rapor edilmiştir (Armstrong ve arkadaşları, 2017: 199). Alan yazında eğitim düzeyi konusunda birbiriyle çelişen bulgular bulunması sebebiyle eğitim düzeyinin yapılacak çalışmalarda ayrıca kontrol edilmesi gerekli görülmektedir.

Kalıp yargı tehdidinin belleğe etkisini sınamak amacıyla yapılan çalışmalarda bellek görevinde genel olarak sözel materyal kullanıldığı görülmektedir. Belleğe kodlanması istenen bilgi çoğunlukla kelime listeleri ya da düz yazı metinleri şeklinde katılımcılara sunulmaktadır. Alan yazına bakıldığında kadınların sözel bellek becerilerinde erkeklerle karşılaştırıldığında daha iyi performans gösterdiğini gözlemleyen çalışmalar bulunmaktadır (Lewin, Wolgers ve Herlitz, 2001: 169; Herlitz ve Yonker, 2002: 112; Herlitz ve Rehnman, 2008: 53) . Sözel bellek becerileri açısından bu cinsiyet farkı yaşlılıkta da korunmakta ve yaşlı kadınların da akranları erkeklere göre daha iyi sözel bellek becerilerine sahip olduğu görülmektedir (Maitland, Herlitz, Nyberg, Bäckman ve Nilsson, 2004: 1165; de Frias, Nilsson ve Herlitz, 2006: 583). Yaşlanmayla ilgili kalıp yargı tehdidi çalışmalarına bakıldığında cinsiyet faktörünü ayrıca ele alan bir çalışma yapılmadığı görülmektedir. Cinsiyet faktörünün karıştırıcı bir etkisi olmaması amacıyla deneye alınan katılımcıların cinsiyetleri gruplarda denk tutulmuş olsa da gruplara dağıtılan kadın ve erkek sayıları eşit tutulmamıştır (örn; Hess

ve arkadaşları, 2003: 5; Desrichard ve Köpetz, 2005: 540). Kalıp yargı tehdidi etkisini gözleyen bazı çalışmalarda ise deneye alınan ya da gruplara dağıtılan kadın ve erkek sayıları hakkında bir veri sunulmadığı görülmektedir (örn; Thomas ve Dubois, 2011: 1515). Chasteen ve arkadaşlarının (2005: 240) gençlerle karşılaştırıldığında yaşlıların kalıp yargı tehdidi koşulunda daha düşük performans sergilediklerini gözledikleri çalışmalarında, gençlerin %80' inin, yaşlıların %68' inin kadın olduğu bildirilmiştir. Horton ve arkadaşları (2010: 364) tarafından yapılan çalışmada ise negatif tehdit, pozitif tehdit ve kontrol koşullarında yaşlıların bellek becerileri açısından herhangi bir performans farkı olmadığı gözlenmiştir. Ancak, negatif tehdit koşulunda katılımcıların %68' i, kontrol koşulundaki katılımcıların %50' si, pozitif tehdit koşulundaki katılımcıların ise % 75' i kadın olan bu çalışmada cinsiyet faktörü ile ilgili herhangi bir analiz yapılmadığı görülmektedir. Yapılacak çalışmalarda cinsiyet değişkeninin de kontrol edilmesi gerekli görülmektedir.

2.4. YAŞLANMAYLA İLGİLİ KALIP YARGI TEHDİDİNİN BELLEK PERFORMANSINA ETKİ SÜRESİ

Kalıp yargı tehdidinin bellek performansına etkisini gözlemleyen çalışmaların çoğunda tehdit manipülasyonunun hemen sonrasında katılımcılara bir bellek görevi sunmak şeklinde bir işlem yolu takip edildiği görülmektedir (örn; Hess ve arkadaşları, 2003: 5). Kalıp yargı tehdidi etkisinin gözlendiği bazı çalışmalarda ise kalıp yargı tehdidinin sunumu akabinde katılımcılar kodlama ve geri çağırma aşamaları arasında 10 dakika (örn; Hess, Emery ve Quenn, 2009: 483) ya da 15 dakika (örn; Kang ve Chasteen, 2009: 208) gibi bir süre oyalayıcı görevlerle meşgul edilmiştir. Bu çalışmalarda bellek görevinin katılımcılara direkt ya da gecikmeli olarak sunulması fark etmeksizin kalıp yargı tehdidinin bellek performansı üzerinde bozucu bir etkisi olduğu gözlenmektedir. Krendl ve arkadaşları (2015: 109) geri çağırma öncesinde sunulan negatif kalıp yargı tehdidinin kodlama öncesi sunulan tehdide göre performans üzerinde daha fazla bozucu etkisi olduğunu gözlemlemişlerdir. Ancak araştırmacılar negatif kalıp yargı tehdidinin kodlama öncesi sunulduğu koşulda tehdit manipülasyonu ve geri çağırma arasında geçen sürenin de karıştırıcı bir değişken olabileceğine ve tehdit manipülasyonunun etkisinin zamanla azalmış olabileceğine dikkati çekmişlerdir.

Barber ve Mather (2013a: 1892) çalışmalarında serbest hatırlama görevinde kalıp yargı tehdidini inceledikleri çalışmalarında, katılımcılara peş peşe sundukları dört serbest hatırlama görevinden sadece ilkinde tehdit manipülasyonunun etkisinin gruplar arasında farklılaşmaya yol açtığını gözlemlemişlerdir. Sonraki bellek görevlerinde böyle bir farklılaşma görülmediğini bildirmişlerdir. Armstrong ve arkadaşları (2017: 197) yaptıkları meta analiz çalışmasında aynı şekilde kalıp yargı tehdidi etkisinin, katılımcılara tehdit manipülasyonu sunulmasının hemen ardından bellek testi yapıldığında ortaya çıktığını ancak gecikmiş bellek testinde böyle bir etkinin gözlenmediğini rapor etmişler, kalıp yargı tehdidinin etkisinin geçen süreyle birlikte azalabileceğine işaret etmişlerdir. Bu anlamda kalıp yargı tehdidinin etki süresinin de araştırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

2.5. FARKLI KÜLTÜRLERDE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Yaşlanmayla ilgili kalıp yargı tehdidinin bellek performansına etkisini inceleyen farklı kültürlerden çalışmalar bulunmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri (örn; Andreoletti ve Lachman, 2004: 133), Kanada (örn; Kang ve Chasteen, 2009: 205), Romanya (örn; Desrichard ve Köpetz, 2005: 540), Fransa (örn; Mazerolle ve arkadaşları, 2012: 724), İtalya (örn; Meneghetti ve arkadaşları, 2015: 81), Almanya (örn; Seibt ve Förster, 2004: 42), İsviçre (Zuber ve arkadaşları, 2019: 628) ve Çin (örn; Lu ve arkadaşları, 2015: 540)' de yapılan benzer çalışmalarda benzer bulgular elde edilmiştir. Yaşlılar yaşlanmayla ilgili negatif kalıp yargı tehdidine maruz bırakıldıklarında bellek performansları azalmaktadır.

Bazı kalıp yargılar evrensel değildir, bu kalıp yargılar sadece üyelerinin bulunduğu coğrafya ile sınırlı kalmaktadırlar. Örneğin kadınların matematikte daha düşük performans göstereceğine dair inançlar Asyalı bir kadın söz konusu olduğunda geçerliliğini yitirmektedir (Shih ve arkadaşları, 1999: 82). Buna karşın yaşlanmayla birlikte kişilerde deneyimlenen biyolojik yetersizlikler tüm insanlarda aynı gelişim sırasını takip etmekte ve doğal olarak yaşlanmayla ilgili kalıp yargıların kültürden bağımsız bir şekilde yaşlıları etkilediğini akla getirmektedir. Ancak kalıp yargı tehdidi araştırmalarında kültürel farklılıklara da işaret eden çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalardan birinde Levy ve Langer (1994: 993) yaşlılıkla ilgili kalıp yargı tehdidinin

performans üzerindeki etkisinde kültürler arası farklılıklar olduğunu ifade etmiştir; kültürel olarak Çinlilerin yaşlanmayla ilgili daha pozitif ve Amerikalıların ise yaşlanmayla ilgili daha negatif düşüncelerinin olduğunu öne sürmüşlerdir. Çalışma sonunda Çinlilerin Amerikalılardan bellek testlerinde daha iyi performans gösterdiklerini bildirmişlerdir. Çinlilerin yaşlanmayla ilgili pozitif düşüncelerinin performanslarını olumlu yönde, Amerikalıların yaşlanmayla ilgili negatif düşüncelerinin bellek performansını olumsuz yönde etkilediğini bulmuşlardır. Çinli ve Amerikalıların bu karşılaştırılmasını irdeleyen Yoon, Hasheri, Feinberg, Rahhal ve Winocur (2000: 698) sonucun kültürel karakteristiklerden mi yoksa yaşlanmaya bakış açılarından mı kaynaklandığını incelemek için bir araştırma yapmışlardır. Bu sorudan yola çıkarak Anglofon Kanadalılar ile yeni göç etmiş Çinli Kanadalıları karşılaştırmışlar. Anglofon Kanadalıların yaşlanmaya bakış açısının diğerlerinden daha pozitif olduğunu ve Anglofon Kanadalılarda bellek performanslarındaki yaş farklılıklarını diğer gruba göre daha küçük olduğunu belirtmişlerdir. Levy ve Langer (1994: 993)'ün tersine yaşlanmaya kültürel bağlamda pozitif bakış açısının bellekteki farklılıkları açıklamadığını ve bu kültürel farklılıkların bellek testleri için fark yaratmadığını bulmuşlardır. Farklı yaş gruplarında kalıp yargı tehdidini kültürel farklarıyla ele alan başka bir çalışmada ise Milanlı ve Sardunyalı katılımcılar karşılaştırılmıştır (Cavallini, Bottiroli, Fastamev ve Hertzog, 2013: 78). Aynı ülkede yaşayan farklı alt kültürlerden olan Milanlılar bellek etkinliğinde düşüşün ortalama 20 yaşlarında başladığına inanırken, Sardunyalılar ise ortalama 40 yaşlarında başladığına inanmaktadır. Sardunyalılar yaşlılıkta bellek performansı ile ilgili daha az olumsuz düşünceye sahiptirler. Sonuç olarak Sardunyalılar Milanlılardan daha iyi bellek performansı göstermişlerdir. Lamont ve arkadaşları (2015: 187) yaptıkları meta analiz çalışmasında incelikli manipülasyonlar kullanan araştırmalara bakıldığında Avrupa'da yapılan kalıp yargı tehdidi çalışmalarında Kuzey Amerika'da yapılan çalışmalara göre performansta daha büyük bir etki olduğunu ancak açık manipülasyonlar kullanılan çalışmalarda bu iki bölge arasında bir farklılaşma olmadığını öne sürmüşlerdir. Bu açıdan bakıldığında açık manipülasyonlar kültürden daha bağımsız sonuçlar veriyor görünmektedir. Bireylerin yaşlanmayla ilgili kültürel bakış açılarının ne ölçüde bellek performansını etkilediğinin yapılacak daha çok çalışmayla incelemeye ihtiyaç vardır.

Yukarıda sunulan tüm bulgular ışığında, bu çalışmada öncelikli olarak yaşla ilgili negatif ve pozitif kalıp yargı tehdidinin yaşlıların bellek performansları üzerindeki etkisini ve bu etkinin ne kadar sürdüğünü incelemek amaçlanmıştır. Negatif kalıp yargı tehdidinin yaşlıların bellek performansını düşürmesi, pozitif kalıp yargı tehdidinin yaşlıların bellek performansını artırması beklenmektedir. Kontrol grubundaki yaşlılarda orta düzeyde bir bellek performansı elde edilmesi beklenmektedir. Çalışmanın ikinci amacı kalıp yargı tehdidinin bellek performansı üzerindeki etkisinin ne kadar sürdüğünü incelemektir. Kalıp yargı tehdidinin katılımcıların ilk ölçümden sonraki ölçümlerde performanslarını nasıl etkilemeye devam edeceğini görebilmek amacıyla katılımcılara ikinci bir bellek görevi sunulacaktır. İkinci bellek görevi öncesinde katılımcılara görevle ilgili yönerge tekrar sunulacağı için, yönergenin örtük olarak katılımcılara sunulan kalıp yargı tehdidini pekiştireceği ve performans üzerindeki etkisini devam ettireceği düşünülmektedir. Bu sebeple kalıp yargı tehdidi etkisinin ikinci bellek görevlerinde de gözlenmesi beklenmektedir. Çalışmanın üçüncü amacı negatif kalıp yargı tehdidinin bellek performansı üzerindeki etkisinin, test alma durumunun performans üzerindeki etkisinden bağımsız olarak gerçekleşip gerçekleşmediğini görebilmektir. Bu amaçla başka bir gruba (negatif kalıp yargı tehdidi- gecikmeli bellek ölçümü grubu) negatif kalıp yargı tehdidi sunulacak ve ardından katılımcılara bellek görevi öncesinde bellekle ilişkisiz bir görev verilecektir. Negatif kalıp yargı tehdidi gecikmeli bellek ölçümü grubundaki katılımcıların, negatif kalıp yargı tehdidi grubundaki katılımcılardan daha iyi bellek performansı göstermesi katılımcıların ilk görevdeki performansı üzerinde test alma etkisinin bozucu rolünü görme fırsatı sunacaktır. Alan yazına bakıldığında tehdit manipülasyonu sonrasında bellek performansının direk ölçüldüğü durumlarda hem de gecikmeli olarak ölçüldüğü durumlarda kalıp yargı tehdidi etkisinin devam ettiği görülmektedir. Bu açıdan negatif kalıp yargı tehdidi ve negatif kalıp yargı tehdidi-gecikmeli bellek ölçümü grupları arasında bellek performansının farklılaşmaması beklenmektedir. Son olarak, çalışmanın dördüncü amacı kalıp yargı tehdidinin Türk toplumundaki yaşlıların bellek performansı üzerindeki etkisini inceleyebilmektir. Türk toplumunda yaşlıların yaşlanmayla ilgili bakış açılarının kalıp yargı tehdidi etkisine ne düzeyde katkıda bulunduğunu görebilmek amacıyla katılımcıların yaşlanmaya ilişkin tutumları da incelenecektir. Çalışmanın bu bağlamda kalıp yargı tehdidinin bellek performansına etkisinin araştırıldığı çalışma alanına farklı kültürel yapıya sahip bir

örneklerden elde edilecek ilk veriler olması açısından katkı sağlaması beklenmektedir. Bir sonraki bölümde bu tez çalışmasında kullanılan materyallerden bahsedilecek ve çalışmanın yönteminden aktarılacaktır.

3. MATERYAL ve YÖNTEM

Bu çalışmada yaşlanmayla ilgili negatif ve pozitif kalıp yargıların yaşlıların bellek performansına etkisini ve etki süresini incelemek amaçlanmıştır. Araştırmada deneysel yöntem kullanılmıştır.

3.1. KATILIMCILAR

Araştırmada Bursa Nilüfer Belediyesi Altınşehir Olgun Gençlik Merkezi üyesi olan 55-70 yaş aralığında 90 katılımcıdan veri toplanmıştır. Katılımcıların tamamı çalışmaya gönüllü olarak katılmıştır. Verilerin toplanmasından sonra katılımcılardan 1 tanesi çalışmadan kaygı duyduğu için katılımından vazgeçmiştir. Türk toplumunda Standardize Mini Mental Test skorunun demans için kesme noktası 23 olarak belirlenmiştir (Güngen, Ertan, Eker, Yaşar ve Engin, 2002: 278). Bu sebeple bu testten 23 puan altı alan 5 katılımcı örneklemden çıkarılmıştır. Araştırmanın örneklemini 84 katılımcı ($M = 61.6$ yaş, $SS= 4.4$) oluşturmaktadır. Örnekleme alınan katılımcıların ortalama Standardize Mini Mental Test skorunun 27.48 ($SS=1.8$) olduğu görülmüştür. Katılımcıların 42' si (%50) erkek, 42' si (%50) kadındır. Eğitim düzeyleri açısından bakıldığında katılımcılardan 6' sı (%7,1) ilkokul mezunu; 8' i (%9,5) ortaokul mezunu; 19' u (%22,6) lise mezunu, 47' si (%56) üniversite mezunu, 4' ü (%4,8) lisansüstü mezunu olduğunu bildirmiştir. Katılımcıların geneli emekli (%85,7), genelde orta düzeyde gelire sahip (%89,3) ve genel olarak yaşamının büyük çoğunu büyük şehirde (%82,1) geçirmiştir.

3.2. MATERYALLER

Araştırmada kullanılan form ve ölçeklere ilişkin bilgiler aşağıda sunulmuştur.

3.2.1. Katılım öncesi bilgi formu

Katılımcılara uygulamadan önce gerçekleştirilen ön görüşmede sunulan öncelikle araştırmaya katılım, çekilme hakkı ve araştırmanın amacı hakkında bilgilerin yazılı olduğu bir formdur (EK-2a). Form araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

3.2.2. Demografik bilgi formu

Katılımcıların yaşları, cinsiyetleri, eğitim düzeyi, meslekleri, gelir düzeyleri, medeni durumları, çalışma durumları, yaşamlarının çoğunu geçirdikleri yer, kronik ya da psikiyatrik bir rahatsızlıklarının olup olmadığı, düzenli bir ilaç kullanıp kullanmadıkları gibi bilgilerin sorulduğu, araştırmacı tarafından oluşturulmuş bir formdur (EK-2b).

3.2.3. Standardize Mini Mental Test

İlk kez Folstein, Folstein ve McHugh (1975: 189-198) tarafından geliştirilen Mini Mental Test' in Türk toplumunda hafif demans tanısında geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları Güngen ve arkadaşları (2002: 273-281) tarafından yapılmıştır. Bu testte kişinin yönelim, kayıt hafızası, dikkat ve hesaplama, hatırlama, lisan testleri kategorilerinde sorulan sorulara cevap vermesi ve verilen yönergelere uygun tepkide bulunması beklenmektedir. Güngen ve arkadaşları (2002: 278) testin uygulanması sonucu katılımcılardan elde edilen toplam puanların demanslı ve sağlıklı bireyler arasında anlamlı bir şekilde farklılaştığını bildirmişlerdir. Demans tanısı için eşik değer 0,91 duyarlık, 0,95 özgüllük, 0,90 pozitif yordayıcı değer, 0,95 negatif yordayıcı değer ile 0,86 kappa değeri açısından 23/24 olduğunu bildirmişlerdir. Testin uygulayıcılar arası güvenilirlik incelemesinde r:0,99 ve kappa değerinin ise 0,92 olduğu bildirilmiştir. Mini Mental Test bu çalışmadaki katılımcıların demans kriterleri gösterip göstermediklerini kontrol edebilmek ve zihinsel performanslarını engelleyecek nörolojik bir problem yaşayıp yaşamadıklarını anlayabilmek amacıyla kullanılmıştır.

3.2.4. Negatif kalıp yargı tehdidi metni

Araştırmanın negatif kalıp yargı tehdidi ve negatif kalıp yargı tehdidi-gecikmeli bellek ölçümü koşullarındaki katılımcılarına sunulmak üzere araştırmacı tarafından oluşturulan bir metindir. İçerisinde araştırmanın bellek kapasitesini ölçmeyi hedeflediğini ve bellek kapasitesinin yaşın artmasına bağlı olarak düşüş göstereceğini içeren araştırma bulgularına dair bir yazı bulunmaktadır (EK-2d).

3.2.5. Pozitif kalıp yargı tehdidi metni

Araştırmanın pozitif kalıp yargı tehdidi koşulundaki katılımcılarına sunulmak üzere araştırmacı tarafından oluşturulan bir metindir. İçerisinde araştırmanın bellek

kapasitesini ölçmeyi hedeflediğini ve bellek kapasitesinin yaşla birlikte azalmadığına hatta bazen arttığına işaret eden araştırma bulgularına dair bir yazı bulunmaktadır (EK-2e).

3.2.6. Kontrol metni

Araştırmanın kontrol koşulundaki katılımcılarına sunulmak üzere araştırmacı tarafından oluşturulan bir metindir. İçerisinde yaşlanma ve yaşlanmayla ilişkili bellek yitimlerinden bağımsız olarak araştırmanın dili kullanma ve kelime işleme becerilerini ölçmeyi hedeflediğini ve bu becerilerle ilgili bir metin okumuşlardır (EK- 2f).

3.2.7. Kelime listeleri

Araştırmacı tarafından katılımcıların bellek performanslarını ölçmek amacıyla oluşturulan iki adet kelime listesidir. Kelime hatırlama görevinde kullanılan bu kelime listelerinde Tekcan ve Göz (2005: 51)'ün Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğünde yer alan en sık kullanılan 60 kelime kullanılmıştır. Her liste 30 kelimenin A4 kâğıdına 15'li iki sütun şeklinde sıralanmasıyla oluşturulmuştur. Kelime listeleri 'Times New Roman' yazı tipinde 14 punto ve koyu harflerle yazılmıştır. İki listenin kelime sıklığı açısından eşitlenmesi amacıyla aynı sıklıkta kullanılan kelimeler farklı listelere yerleştirilmiştir. Listeler oluşturulurken kalıp yargı tehdidinin örtük olarak harekete geçirilmesini önlemek için genç, yaşlı, ölüm, hafıza gibi kelimeler ve bu kelimelerin bağlantılı olduğu çağrışım setlerinde yer alan diğer kelimeler listelere alınmamıştır (EK3a-3b). Kelime listeleri katılımcılara sunulurken, listelerin kendisinden kaynaklanan karıştırıcı bir etki oluşturmamak amacıyla katılımcıların yarısına ilk bellek görevinde birinci liste, diğer yarısına ilk bellek görevinde ikinci liste verilmiştir. Bunun yanı sıra kelimelerin konumunun da karıştırıcı bir etkisi olmaması için her bir listede yer alan kelimeler farklı şekilde sıralanarak üç farklı kelime listesi oluşturulmuş ve katılımcılara bu farklı kelime dizilimine sahip listeler rastgele sunulmuştur.

3.2.8. Resim eşleme görevi

Negatif kalıp yargı tehdidi-gecikmeli bellek ölçümü grubundaki katılımcılara sunulmak üzere araştırmacı tarafından bellekle ilişkisiz bir resim eşleme görevi oluşturulmuştur. Resim eşleme görevi için bir örnek Şekil 1' de sunulmuştur.

Katılımcıdan resim eşleme görevinde istenen üstte sunulan dört resim ile kendisine verilen resmi birebir eşlemesidir. Örnekte görüldüğü üzere katılımcının kendisine sunulan ‘serçe’ resmini üstteki dörtlünün içinden bulması ve eşlemesidir. Bu koşulda bellek görevinden önce bu şekilde doldurucu farklı bir görev verilmesindeki amaç negatif kalıp yargı tehdidinin bellek performansı üzerindeki bozucu etkisinin test almanın performans üzerindeki bozucu etkisinden ayırabilmektir.

Şekil 1. Resim Eşleme Görevi Örneği

3.2.9. Yaşlılık ve yaşlanmaya ilişkin tutum ölçeği (YYTÖ)

Otrar (2016: 527- 550) tarafından geliştirilen ve geçerlik, güvenilirlik çalışmaları yapılan ölçeğin 18 yaş üzerinde bireylerin yaşlılığa ve yaşlanmaya ilişkin tutumlarını değerlendirmek amacıyla güvenle kullanılabileceği belirtilmiştir. 45 maddelik ölçeğin 4 alt boyutu vardır: yaşlılığı kabullenme zorluğu, sosyal yıpranma algısı, yaşamla baş etme zorluğu, olumsuz imge. Ölçeğin tüm maddeleri için iç tutarlılık katsayısı $\alpha = .97$, yaşlılığı kabullenme zorluğu alt boyutu için $\alpha = .93$, sosyal yıpranma algısı alt boyutu için $\alpha = .93$, yaşamla baş etme zorluğu alt boyutu için $\alpha = .91$, olumsuz imge alt boyutu için $\alpha = .90$ olarak bulunmuştur. Bu çalışmada yaşlanmayla ilgili kalıp yargıların yaşlıların bellek performansına etkisine Türk toplumundaki yaşlıların yaşlanmayla ilgili tutumlarının olası etkisini de görebilmek amacıyla kullanılmıştır.

3.2.10. Katılım sonrası bilgi formu

Katılımcılara uygulamadan sonra gerçekleştirilen görüşmede sunulan araştırmanın gerçek amacı hakkında bilgilerin yazılı olduğu bir formdur (EK-2c). Form araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

3.3. İŞLEM

Katılımcılar uygulamaları ayrı ayrı olmak üzere tek oturumda gerçekleştirmişlerdir. Katılımcılara uygulamadan önce gerçekleştirilen ön görüşmede katılım öncesi bilgi formu verilmiştir. Araştırma hakkında genel bilgiler verilmesinin ardından katılımcılara demografik bilgi formu sunulmuştur. Ardından katılımcılara zihinsel performanslarını engelleyecek nörolojik bir problem yaşayıp yaşamadıklarını anlayabilmek için Standardize Mini Mental Test (Güngen ve arkadaşları, 2002: 273-281) uygulanmıştır. İlk görüşmenin akabinde katılımcılar dört deneysel koşula rastgele atanmışlardır: pozitif kalıp yargı tehdidi koşulu, negatif kalıp yargı tehdidi koşulu, kalıp yargı tehdidi sunulmayan kontrol koşulu ve negatif kalıp yargı tehdidi- gecikmeli bellek ölçümü grubu.

Negatif kalıp yargı tehdidi ve negatif kalıp yargı tehdidi- gecikmeli bellek ölçümü grubu koşullarındaki katılımcılara negatif kalıp yargı tehdidi metni, pozitif kalıp yargı koşulundaki katılımcılara pozitif kalıp yargı tehdidi metni ve kontrol koşulundaki katılımcılara ise kontrol metni sunulmuş ve katılımcılardan metinleri içlerinden okumaları istenmiştir. Tüm koşullarda katılımcılara araştırmanın amacının metinlerde sunulan bu bulguların test edilmesi olduğu söylenmiştir. Alan yazında bellek teriminin kullanılmasına karşın Türk toplumunda halk arasında hafıza kelimesinin yaygın bir şekilde kullanılması sebebiyle, hazırlanan metinlerde bellek yerine hafıza kelimesinin kullanılması tercih edilmiştir.

Negatif kalıp yargı tehdidi- gecikmeli bellek ölçümü grubundaki katılımcılara metni okumalarının ardından ve bellek testlerini almalarının öncesinde 5 dakika süreyle resim eşleme görevi verilmiştir. Gecikmeli grupta metnin sunulmasının ardından verilen resim eşleme görevinin, diğer gruplarda ise metinlerin sunulmasını takiben tüm

katılımcılara ilk bellek performanslarını ölçmek için ilk kelime hatırlama görevi uygulanmıştır. Bu ilk kelime hatırlama görevinde katılımcılara ilk kelime listesi verilmiş ve katılımcılardan kâğıtta yazılı bu kelimeleri ezberlemeleri istenmiştir. Katılımcılara ezberlemeleri için 2 dakika süre verilmiştir. Süre araştırmacı tarafından tutulmuş, süre bitiminde liste alınıp katılımcıya boş kâğıt sunulmuştur. Ardından katılımcılardan kendilerine verilen boş kâğıda hatırlayabildikleri kadar çok kelimeyi yazmaları istenmiştir. Bunun için de kendilerine 3 dakika süre verilmiş, süre aynı şekilde araştırmacı tarafından takip edilmiştir. Kalıp yargı tehdidinin bellek performansı üzerine etkisinin süresini görebilmek amacıyla tüm gruplarda ilk hatırlama görevinin ardından hemen ikinci kelime listesi sunulmuş ve aynı işlem yolu takip edilmiştir. Katılımcılara sunulan metinlerin akabinde negatif kalıp yargı tehdidi, pozitif kalıp yargı tehdidi ve kontrol gruplarında görevler toplam 10 dakika, negatif kalıp yargı tehdidi-gecikmeli bellek ölçümü grubunda 15 dakika sürmüştür. Deney düzeni için temsili gösterim Şekil 2' de sunulmuştur. Daha sonra yaşlanmayla ilgili kalıp yargılar ve yaşlıların bellek performansı ilişkisine Türk toplumundaki yaşlıların yaşlanmayla ilgili tutumlarının olası etkisini de görebilmek amacıyla tüm katılımcılara bellek görevlerini takiben Otrar (2016: 527-550) tarafından geliştirilen Yaşlılık ve Yaşlanmaya İlişkin Tutum Ölçeği (YYTÖ) uygulanmıştır. Ölçeğin bellek testlerinden sonra uygulanmasının amacı, ölçeğin maddelerinin kalıp yargı tehdidini aktive etme ihtimalini elimine etmektir. Çalışma sona erdiğinde katılımcılara katılımları için teşekkür edilmiş ve son görüşme için kendilerine bilgi verilmiştir. Katılımcılar aynı kurumdan alınacağı için birbirlerine araştırmanın amacıyla ilgili bilgi paylaşma olasılıkları sebebiyle katılımcıların bilgilendirilmeleri ve katılım sonrası bilgi formunun kendilerine sunulması son görüşmede gerçekleştirilmiştir. Son görüşme oturumları tüm katılımcılardan veri toplanmasının akabinde yapılmıştır.

Bir sonraki bölümde bu tez çalışmasında elde edilen bulgular aktarılacaktır.

Pozitif KYT metni	→ Birinci hatırlama görevi	→ İkinci hatırlama görevi	-
Negatif KYT metni	→ Birinci hatırlama görevi	→ İkinci hatırlama görevi	-
Nötr metin	→ Birinci hatırlama görevi	→ İkinci hatırlama görevi	-
Negatif KYT metni	→ Resim eşleme görevi	→ Birinci hatırlama görevi	→ İkinci hatırlama görevi

Şekil 2. Deney Düzeni Temsili

4. BULGULAR

Araştırmada toplanan verilerin analizinde Sosyal Bilimler için İstatistik Paket Programı (SPSS 20) kullanılmıştır.

4.1. BAZI DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER İÇİN KELİME HATIRLAMA GÖREVİ SONUÇLARI

Cinsiyet ve üniversite durumu değişkenleri açısından incelendiğinde katılımcıların hatırladıkları kelime sayılarında anlamlı farklılaŐmalar görölmektedir.

Cinsiyet değişkeni için iki kelime listesinde elde edilen ortalama hatırlanan kelime sayıları Tablo 1' de verilmiştir. İki farklı cinsiyet (kadın, erkek) için iki kelime hatırlama görevinde hatırlanan kelime sayıları bağımsız t testi ile ayrı ayrı karşılaştırılmıştır. Analizlerde ve ardından yapılan karşılaştırmalarda istatistiksel anlamlılık düzeyi $p < .05$ olarak kabul edilmiştir. Levene testi ilk kelime hatırlama görevi için grupların varyanslarının homojen olduğunu göstermiştir ($F_{1,82} = 5,05; p < .05$). Bu sebeple cinsiyet değişkeni için ortalamaların eşit olmaması durumundaki değerler baz alınmıştır. Kadın ve erkeklerin hatırladıkları kelime sayılarını karşılaştırmak için yapılan bağımsız t testi sonucunda kadın ve erkeklerin hatırladıkları kelime sayılarının anlamlı Şekilde farklı olduğu bulunmuştur ($t_{0,05; 82} = -3,803$). Kadınlar erkeklerden anlamlı Şekilde daha fazla kelime hatırlamıştır.

Levene testi ikinci kelime hatırlama görevi için grupların varyanslarının homojen olduğunu göstermiştir ($F_{1,82} = 1,72; p = .193$). Kadın ve erkeklerin hatırladıkları kelime sayılarını karşılaştırmak için yapılan bağımsız t testi sonucunda kadın ve erkeklerin hatırladıkları kelime sayılarının anlamlı Şekilde farklı olduğu bulunmuştur ($t_{0,05; 82} = -2,559$). Kadınlar ikinci kelime hatırlama görevinde de erkeklerden anlamlı Şekilde daha fazla kelime hatırlamıştır.

Tablo 1

Cinsiyet demografik değişkeni için her iki hatırlama görevinde doğru hatırlanan kelime sayıları.

Koşul		Kadın	Erkek	Toplam
Liste 1	Ortalama	12,95	10,17	11,56
	Standart sapma	3,87	2,75	3,62
	N	42	42	84
Liste 2	Ortalama	12,19	10,24	11,21
	Standart sapma	3,73	3,25	3,61
	N	42	42	84

Eğitim düzeyi değişkeni için iki kelime listesinde elde edilen ortalama hatırlanan kelime sayıları Tablo 2' de verilmiştir. İki farklı eğitim düzeyi (üniversite altı, üniversite ve üzeri) için iki kelime hatırlama görevinde hatırlanan kelime sayıları bağımsız t testi ile ayrı ayrı karşılaştırılmıştır. Analizler ve ardından yapılan karşılaştırmalarda istatistiksel anlamlılık düzeyi $p < .05$ olarak kabul edilmiştir. Levene testi ilk kelime hatırlama görevi için ($F_{1,82} = 1,64; p = .204$) ve ikinci hatırlama görevi için ($F_{1,82} = ,13; p = .725$) grupların varyanslarının homojen olduğunu göstermiştir. Üniversite ve üzeri eğitim görmüş katılımcılar ve üniversite altı eğitim almış katılımcıların hatırladıkları kelime sayılarını karşılaştırmak için yapılan bağımsız t testi sonucunda iki grubun hatırladıkları kelime sayılarının hem ilk kelime hatırlama görevinde ($t_{0,05;82} = -2,445$), hem ikinci hatırlama görevinde ($t_{0,05;82} = -2,492$) anlamlı şekilde farklı olduğu bulunmuştur. Üniversite ve üzeri eğitim görmüş katılımcılar üniversite altı eğitim almış katılımcılara göre anlamlı şekilde daha fazla kelime hatırlamışlardır.

Tablo 2

Eğitim d¼zeyi demografik değişkeni için her iki hatırlama g¼revinde doğru hatırlanan kelime sayıları.

Koşul		¼niversite Altı	¼niversite ve ¼zeri	Toplam
Liste 1	Ortalama	10,39	12,31	11,56
	Standart sapma	3,12	3,74	3,62
	N	33	51	84
Liste 2	Ortalama	10,03	11,98	11,21
	Standart sapma	3,40	3,57	3,61
	N	33	51	84

4.2. KATILIMCILARA SUNULAN METİNLERİN HATIRLANAN KELİME SAYILARINA ETKİLERİ

Sunulan metinlerin katılımcıların hatırladıkları ortalama kelime sayılarına etkisi olup olmadığını g¼rebilmek için iki kelime listesi için ayrı ayrı tek y¼nl¼ varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır.

¼ farklı metnin sunulmasından sonra ilk kelime listesi g¼revi için elde edilen ortalama hatırlanan kelime sayıları Tablo 3' te verilmiştir. ¼ koşulda hatırlanan kelime sayıları tek y¼nl¼ varyans analizi ile karşılaştırılmıştır. Varyans analizi ve ardından yapılan karşılaştırmalarda istatistiksel anlamlılık d¼zeyi $p < .05$ olarak kabul edilmiştir. Levene testi ¼ grubun varyanslarının homojen olduğunu g¼stermiřtir ($F_{2,59} = 1,50; p = .233$). Yapılan varyans analizi, deneyde sunulan kalıp yargı tehdidi metinlerinin sonucunda birinci liste için hatırlanan kelime sayılarının anlamlı şekilde birbirinden farklılaşmadığını g¼stermiřtir ($F_{2,59} = .068; p = .934$).

Tablo 3

Üç farklı metnin sunulmasının ardından ilk hatırlama testinde doğru hatırlanan kelime sayıları.

	Koşul			Toplam
	Negatif Kalıp Yargı Tehdidi Metni	Pozitif Kalıp Yargı Tehdidi Metni	Kontrol Metni	
Ortalama	11,59	11,85	11,40	11,56
Standart sapma	3,51	3,39	4,64	3,82
N	22	20	20	62

Üç farklı metnin sunulmasından sonra negatif kalıp yargı tehdidi, pozitif kalıp yargı tehdidi ve kontrol grupları için ikinci kelime hatırlama görevinde; negatif kalıp yargı tehdidi-gecikmeli bellek ölçümü grubu için ilk kelime hatırlama görevinde elde edilen ortalama hatırlanan kelime sayıları Tablo 4' te verilmiştir. Dört koşulda hatırlanan kelime sayıları tek yönlü varyans analizi ile karşılaştırılmıştır. Varyans analizi ve ardından yapılan karşılaştırmalarda istatistiksel anlamlılık düzeyi $p < .05$ olarak kabul edilmiştir. Levene testi dört grubun varyanslarının homojen olduğunu göstermiştir ($F_{3,80} = 1,35; p = .265$). Yapılan varyans analizi sonucunda hatırlanan kelime sayılarının gruplar arasında birbirinden anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülmüştür ($F_{3,80} = .505; p = .680$).

Tablo 4

Üç farklı metnin sunulmasının ardından negatif kalıp yargı tehdidi, pozitif kalıp yargı tehdidi, kontrol grupları için ikinci kelime hatırlama görevinde ve negatif kalıp yargı tehdidi-gecikmeli bellek ölçümü grubu için ilk kelime hatırlama görevinde doğru hatırlanan kelime sayıları.

	Koşul					Toplam
	Negatif Yargı Metni	Kalıp Pozitif Tehdidi Yargı Metni	Kalıp Tehdidi Kontrol Metni	Negatif Kalıp Yargı Tehdidi Gecikmeli Grubu	Metni-Ölçüm	
Ortalama	10,55	11,30	11,85	11,55		11,30
Standart sapma	3,35	4,32	3,90	2,87		3,59
N	22	20	20	22		84

4.3. İKİ KELİME HATIRLAMA GÖREVİ SONUCUNDA ORTAYA ÇIKAN TEKRARLI ÖLÇÜM SONUÇLARI

Alan yazında negatif kalıp yargı tehdidinin ilk bellek görevi için gözlenmesine karşın sonraki bellek ölçümlerinde böyle bir etkinin gözlenmemesi üzerine araştırmada katılımcılara kalıp yargı tehdidi metinlerini takiben peş peşe iki kelime hatırlama görevi verilmiştir. Katılımcılar birinci kelime hatırlama görevinde ortalama 11,56 ($SS=3,62$) kelime hatırlarken, ikinci kelime hatırlama görevinde ortalama 11,21 ($SS=3,61$) kelime hatırlamışlardır. Katılımcıların bu iki hatırlama görevinde hatırladıkları kelime sayısının gruplar arasında anlamlı şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını görebilmek amacıyla hatırlanan kelime sayıları tekrarlı ölçümler için varyans analizi kullanılarak incelenmiştir. Mauchly testinde küresellik varsayımı iki grup olduğu için göz ardı edilmiştir. Analiz sonunda iki kelime listesinde hatırlanan kelime sayılarının anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülmüştür ($F_{1,83} = 1,37; p = .245, \eta_2 = .02$). Katılımcıların birinci kelime listesini almalarından sonra aldıkları ikinci kelime listesinde hatırladıkları kelime sayıları arasında bir fark bulunamamıştır.

4.4. YAŞLANMA VE YAŞLILIĞA İLİŞKİN TUTUM ÖLÇEĞİ İÇ TUTARLILIK VE HATIRLANAN KELİME SAYILARIYLA İLİŞKİSİ

Yapılan araştırmada kalıp yargı tehdidi metinlerinin hatırlanan kelime sayısına etkisine Türkiye'deki yaşlıların tutumlarının karıştırıcı bir etkide bulunup bulunmadığını incelemek amacıyla Otrar (2016: 527-550) tarafından geliştirilen Yaşlanma ve Yaşlılığı İlişkin Tutum Ölçeği katılımcılara çalışmanın sonunda sunulmuştur. Bu çalışmadaki katılımcıların verdikleri cevaplar açısından 45 maddeden oluşan ölçeğin toplam ve 4 alt boyutuna ilişkin iç tutarlılık katsayıları hesaplanmıştır. İç tutarlılık güvenilirliğini belirlemek için hesaplanan Cronbach alfa değerleri YYTÖ ölçek toplamı için $\alpha = .91$, yaşlılığı kabullenme zorluğu alt boyutu için $\alpha = .79$, sosyal yıpranma algısı alt boyutu için $\alpha = .74$, yaşamla baş etme zorluğu alt boyutu için $\alpha = .78$, olumsuz imge alt boyutu için $\alpha = .64$ olarak bulunmuştur.

İki liste için de hatırlanan kelime sayıları ile kişilerin tutumlarının bir ilişkisi olup olmadığı görebilmek amacıyla iki değişken için korelasyon analizi yapılmıştır. Shapiro Wilk testi Yaşlanma ve Yaşlılığı İlişkin Tutum Ölçeği toplamı ($w = .99; p = .747$) ve yaşlılığı kabullenme zorluğu ($w = .99; p = .747$), sosyal yıpranma algısı ($w = .99; p = .747$), yaşamla baş etme zorluğu ($w = .99; p = .747$), olumsuz imge ($w = .99; p = .747$) alt boyutların her birinin dağılımının normal olduğunu göstermektedir. Korelasyon analizi sonucunda ortaya çıkan sonuçlar Tablo 5' de verilmiştir. İki kelime hatırlama görevi için de hatırlanan kelime sayıları ve YYTÖ toplam ve alt boyutları arasında bir ilişki bulunmamaktadır. Bu sebeple kovaryans analizi yapmaya gerek duyulmamıştır.

Tablo 5

Her iki kelime hatırlama görevinde hatırlanan kelime sayısı ile YYTÖ toplam ve alt boyutları ilişkisine ait korelasyon tablosu.

		YYTÖ Toplam	Kabullenme	Yıpranma	Baş etme	Olumsuz imge
	Korelasyon	,026	,054	,086	,060	-,179
Liste 1	<i>P</i>	.814	.625	.435	.590	.104
	N	84	84	84	84	84
	Korelasyon	,045	,097	,025	,105	-,115
Liste 2	<i>P</i>	.685	.378	.818	.343	.299
	N	84	84	84	84	84

5. TARTIŞMA

Bu çalışmanın amacı alan yazında birçok farklı bellek testi kullanılarak gözlenen kalıp yargı tehdidi etkisinin serbest hatırlama görevlerinde yaşlıların bellek performansına olan etkisini gözlemektir. Bu çalışmayla yaşlanmayla ilgili kalıp yargıların 55-70 yaş arasındaki yaşlıların bellek performanslarına etkisi incelenmiştir. Çalışmada yaşlılar üç deneysel gruba rastgele atanmış ve her bir gruba manipülasyon amacıyla farklı metinler sunulmuştur. Negatif kalıp yargı tehdidi koşulunda katılımcılar yaşlanmayla birlikte gözlenen bellek kayıplarına vurgu yapılan bir yazı okurken, pozitif kalıp yargı tehdidi grubu yaşlanmayla beraber bellekte gözlenen korunma ve iyileşmelere vurgu yapılmış bir yazı okumuştur. Kontrol grubu ise bellek kavramından bağımsız dil işleme becerisiyle ilgili bir yazı okumuştur. Bu çalışmada temelde kontrol metniyle karşılaştırıldığında negatif metnin yaşlıların bellek performansını düşürmesi, pozitif metnin yaşlıların bellek performansını arttırması beklenmiştir. Alan yazında çalışmaların sıkça bulguladığı üzere negatif kalıp yargı tehdidi sunulan yaşlıların kontrol ve pozitif kalıp yargı tehdidi gruplarındaki akranlarına göre daha düşük bellek performansı göstermesi beklenmiştir. Ancak bu çalışmada negatif kalıp yargı tehdidi manipülasyonu sonrasında yaşlıların bellek performansında gözlenen etkiler alan yazınla uyumamıştır. Şimdiye kadar yapılan çalışmalara bakıldığında yaşlanmayla ilgili pozitif kalıp yargı tehdidinin yaşlıların bellek performansı üzerindeki iyileştirici etkisinin tutarlı bir şekilde gözlenemediği görülmüştür. Bazı çalışmalar yaşlıların bellek becerilerinde pozitif tehdidin etkisini rapor ederken, bazı çalışmalar bu etkinin elde edilemediğini bildirmiştir. Bizim çalışmamızda da pozitif kalıp yargı tehdidi koşulundaki yaşlıların performansının ne kontrol ne de negatif kalıp yargı tehdidi koşulundaki yaşlıların performansından farklılaşmadığı görülmüştür. Yapılan varyans analizi sonucunda görüldüğü üzere yaşlıların kendilerine sunulan bellek görevinde hatırladıkları kelime sayıları gruplar arasında farklılaşmamıştır. Bu bağlamda çalışmanın ilk hipotezi alan yazınla tutarlı bir bulgu ortaya koymamıştır.

Barber ve Mather (2013a: 1892) tarafından yapılan araştırmada ve Armstrong ve arkadaşlarının (2017: 197) yaptıkları meta analiz çalışmasında yaşlanmayla ilgili kalıp yargı tehdidinin bellek performansına etkisinin katılımcıların hemen aldıkları teste ortaya çıktığı gözlenmiştir. Bunu sınamak amacıyla bu tez çalışmasında katılımcılara peş peşe iki bellek görevi sunulmuştur. Alan yazınla tutarlı olarak kalıp yargı

tehdidinin yaşlıların tehdit manipülasyonunun hemen sonrasında aldıkları ilk bellek görevinde performanslarını bozması beklenmiştir. Barber ve Mather' ın (2013a: 1892) ikinci bellek görevinde tehdit etkisinin azalıyor olabileceğine işaret etmesine rağmen, ikinci bellek görevi öncesinde yönerge tekrarlanacağı için tehdidin örtük olarak pekiştirileceği ve tehdit manipülasyonunun etkisinin devam edeceği umulmuştur. Bu doğrultuda tehdit manipülasyonunun etkisinin ikinci bellek görevlerinde de gözlenmesi beklenmektedir. Bu çalışmamızda ilk hipotezin reddedilmesi sebebiyle etki süresi konusunda anlamlı bir veriye ulaşılamamıştır. Yapılan varyans analizi sonucunda katılımcıların, kendilerine sunulan ikinci bellek görevinde de atandıkları koşul fark etmeksizin, benzer şekilde performans gösterdikleri gözlenmiştir. Tehdit manipülasyonunun etkisini hangi değişken ortadan kaldırıyorsa görünen o ki, etkisi ikinci bellek görevlerinde de devam etmektedir.

Alan yazında negatif kalıp yargı tehdidi koşullarını açık manipülasyonlarla sınavan çalışmalarda katılımcılara, bellek becerilerinin gençlerle karşılaştırıldığında daha kötü olduğu bilgisinin sunulduğu metinler verilmiştir. Bu çalışmalarda bizim çalışmamızla benzer işlem basamakları kullanılarak kelime listeleri verildiği ve daha sonra katılımcılardan akıllarında kalan kelimeleri kendilerine verilen boş kâğıda yazarak bildirmelerinin istendiği görülmektedir (Hess ve arkadaşları, 2003: 5; Hess ve arkadaşları, 2004: 498; Andreoletti ve Lachman, 2004: 136; Hess ve Hinson, 2006: 622; Horton ve arkadaşları, 2010: 361; Geraci ve Miller, 2013: 342; Barber ve Mather, 2013a: 1889). Nitekim kalıp yargı tehdidinin serbest hatırlama görevlerinde bellek performansı üzerinde daha anlamlı bir etkide bulunduğunu ve bellekteki bu bozulmaların açık manipülasyonlar kullanıldığı zaman ortaya çıktığını rapor eden çalışmalar da bulunmaktadır (Kang ve Casteen, 2009: 210; Armstrong ve arkadaşları, 2017: 197). Bu çalışmalarda açık bir şekilde tehdit metni sundukları yaşlılardan negatif kalıp yargı tehdidi koşulunda olanların kontrol koşulundakilere göre daha az sayıda, pozitif kalıp yargı tehdidi koşulunda olanların kontrol koşulundakilere göre daha fazla sayıda kelime hatırladıkları gözlenmiştir. Ayrıca, yapılan araştırmaların büyük bir kısmında tehdit manipülasyonunun kodlama öncesinde sunulduğu ve kalıp yargı tehdidinin bellek süreçlerini bozduğu bildirilmiştir (örn; Hess ve arkadaşları, 2003: 5). Çalışmamızda da bu doğrultuda, kalıp yargı tehdidi kodlama öncesinde katılımcılara açık manipülasyonlarla sunulmuş ve bellek performansı serbest hatırlama görevleriyle

test edilmiştir. Bizim çalışmamız bu sözü edilen çalışmalarla benzer yöntemler kullanmasına rağmen gözlenen etki bu çalışmalardaki bulgularla uyumlu olmamıştır. Elde edilen bu sürpriz bulguların araştırmanın yönteminden, seçilen bellek görevinin türünden ya da manipülasyon şeklinden kaynaklanmadığı düşünülmektedir.

Bu beklenmedik sonuca yol açan faktörün örneklem grubunun yapısına ait özellikleri, örneklem grubunun kültürel özellikleri, deneyin gerçekleştiği ortam ya da araştırmacının kendisine ait özellikler gibi çeşitli değişkenlerden kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Seçilen örneklem grubumuzun özellikleri incelendiğinde; Nilüfer Belediyesine bağlı faaliyet gösteren Altınşehir Olgun Gençlik Merkezi'ne üye olan katılımcıların eğitim düzeyi yüksek, tutum ölçeğinden aldıkları puanlar açısından yaşlılığı kabullenmede zorluk yaşamayan ve yaşlanmayla ilgili olumsuz bir imgeye sahip olmayan, genel anlamda sosyal hayata aktif katılım gösteren kişiler olduğu görülmektedir. Horton ve arkadaşları (2010: 358) çalışmalarında açık tehdit manipülasyonu kullanmışlar ve hem pozitif hem de negatif kalıp yargıları aktive etme yoluyla yaşlıların performansındaki değişimleri gözlemek istemişlerdir. Bizim çalışmamızla benzer şekilde buradaki sonuçlar da alan yazının aksine yaşlanmayla ilgili kalıp yargı tehdidi etkisini desteklememiştir. Bu çalışma bulgularının işaret ettiği üzere iyi eğitilmiş, sağlığı yerinde ve akran etkileşimi yüksek yaşlılar yaşlanmayla ilgili kalıp yargı tehdidinde daha dayanıklı olabilmektedir. Fernández-Ballesteros ve arkadaşları (2015: 419) de örneklem grubu olarak İspanyada bir üniversitenin yaşlı programında öğrenim gören katılımcıları seçmiş ve kalıp yargı tehdidinin bellek performansı üzerinde etkisini gözleyememişlerdir. Sosyal olarak donanımlı ve nitelikli akran etkileşimine sahip yaşlılar kalıp yargı tehdidinden etkilenmiyor olabilirler.

Çalışmamızda katılımcıların yaşlanmayla ilgili tutumlarının tehdidin performans üzerine aracılık edip etmediğini kontrol etmek için, katılımcılara bellek görevlerinden sonra tutum ölçeği sunulmuştur. Hatırlanan kelime sayıları ile tutum ölçeği toplam ve alt skorlarından alınan puanlar arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Kalıp yargı tehdidinin performans üzerinde temel bir etkisinin gözlenememesi sebebiyle tutumların aracı bir faktör olarak ayrıca incelenmesi anlamlı görünmemektedir. Çalışmamızdaki yaşlıların tutum ölçeğinden aldıkları puanlara bakıldığında genel olarak yaşlanmayla ilgili olumlu tutumlara sahip oldukları görülmektedir. Alan yazına bakıldığında kalıp yargı tehdidinin bellek performansı üzerindeki etkisinin gözlenemediği başka bir

çalışmada katılımcıların yaşlanmaya yönelik tutumlarının bellek performansları üzerinde belirleyici bir rolü olduğu gözlenmiştir. Yaşlanmayla ilişkin olumlu tutumlara sahip yaşlıların negatif kalıp yargı tehdidine karşı durabildikleri ve belleklerini kalıp yargıların yıkıcı etkilerine karşı koruyabildikleri gözlenmiştir (Fernández-Ballesteros ve arkadaşları, 2015: 419). Bizim çalışmamız bu çalışmayla tutarlı bulgular göstermiştir.

Yaşlılar günlük hayatta televizyon programları (Donlon, Ashman ve Levy, 2005: 317), fıkralar (Bowd, 2003: 33), doğum günü kartları (Ellis ve Morrison, 2005: 71) gibi çeşitli araçlarla negatif özelliklerin öznesi yapılmakta ve bu anlamda yaşlıların yaşlanmayla ilgili kalıp yargıları toplum tarafından devamlı pekiştirilmektedir. Ancak bu çalışmaya katılım gösteren yaşlıların koşullarına bakıldığında, katılımcıların merkezin gönüllü üyesi oldukları, hafta içi merkeze gelerek sanatsal, sportif ya da kültürel çeşitli faaliyetlere akranlarıyla birlikte katıldıkları, bu alanlarda gösterdikleri başarılarının akranları ya da öğretmenleri tarafından sürekli takdir edildiği bir ortamda buldukları görülmektedir. Bu koşulların yaşlıları negatif kalıp yargı tehdidine karşı güçlendirmiş olabileceği düşünülmektedir. Yapılan bir çalışmada da kişilerin kalıp yargılara karşı güçlendirilebileceği rapor edilmiştir (Good, Aronson ve Inzlicht, 2003: 659). Ortaokul öğrencilerinin örneklem olarak alındığı çalışmadaki çocuklar zenci, hispanik veya düşük gelirli gruplara dâhildir ve gruplarına ait kalıp yargıları akademik başarılarının düşük olacağı şeklindedir. Araştırmanın amacı bu çocukları farklı bakış açılarıyla yetiştirerek çocukların kalıp yargılardan etkilenme düzeylerini düşürmek ve dolaylı olarak test performanslarını arttırmaktır. Bu amaçtan hareketle ortaokul öğrencilerinin her birine üniversiteli bir akıl hocası verilmiştir. Bu akıl hocaları öğrencilerin her sorununu onlarla konuşan, onlara yardımcı olmaya çalışan kişilerdir. Bir grup öğrencinin akıl hocası diğer rutin konuşmalar dışında zekânın genişletilebilir bir şey olduğu söylemekte ve beynin yeni bağlantılar kurarak nasıl şekillendirileceğini öğretmektedir. İkinci grubun akıl hocası ise ortaokula geçiş sürecinde herkesin zorluklar yaşayacağını, bu süreç bittiğindeyse çoğu öğrencinin bu zorlukların üstesinden geleceğini ve başarıya ulaşacağını söylemektedir. Üçüncü tip akıl hocaları ise öğrencileri ilk iki gruptaki mesajların birleşiminden oluşan bir eğitime tabi tutmuştur. Kontrol grubu olarak tasarlanan dördüncü grupta ise öğrenciler uyuşturucu bağımlılığı konusunda bilgilendirilmiştir. Katılımcıların sene sonunda eyalet genelinde yapılan sınavdaki matematik ve okuma performansları incelenmiştir. Kontrol grubu ile

karşılaştırılınca tüm grupların hem kızların (özellikle kızların puanları belirgin şekilde) hem erkeklerin matematik puanları yükselmiştir. Yalnız kontrol grubunda matematik becerisi açısından erkekler kızlardan daha iyi performans gösterirken, diğer koşullarda cinsiyet farkı gözlenmemiştir. Kalıp yargı tehdidinin kızların matematik performansına etkisi akıl hocalarının verdiği eğitim doğrultusunda azalmış görünmektedir. Bizim çalışmamızdaki katılımcıların da farkında olmaksızın böyle güçlendirici bir eğitim sürecinden geçmiş olabileceği düşünülmektedir.

Kendilerini yaş grubu kimliğiyle tanımlayan ve grup aidiyeti yüksek olan yaşlıların kalıp yargı tehdidine daha duyarlı oldukları, grup aidiyeti düşük olanlarla karşılaştırıldığında daha düşük bellek performansı gösterdikleri bulunmuştur (Kang ve Chasteen, 2009: 203). Grup aidiyetinin düşük olması tehdit etkisini azaltan bir tampon görevi gördüğü bildirilmiştir (Hess ve Hinson, 2006: 623). Bu anlamda bizim çalışmamızda test gözlemi olarak, katılımcıların özellikle Yaşlılığa İlişkin Tutum Ölçeğinde yaşlılara ilişkin okudukları ifadelerle ilgili araştırmacıya sıklıkla ‘Bu soruyu kendimi düşünerek mi yaşlıları düşünerek mi cevap vereceğim?’ şeklinde tepki vermeleri araştırmacının dikkatini çekmiştir. Ayrıca merkezdeki üyelerin ve eğiticilerin birbirleriyle iletişimlerini gözlemlendiğinde, merkezde yaşlı kelimesi yerine çoğunlukla ‘olgun gençler’ teriminin kullanıldığı da fark edilmiştir. Dış grup olarak görülen yaşlı grubuna kendilerini ait hissetmedikleri düşünülen katılımcıların tehdit manipülasyonundan da etkilenmemiş olabileceği düşünülmektedir. Tehdit manipülasyonunun bellek performansına etkisinin beklenen şekilde gerçekleşmemesi bu bağlamda öz-kalıp yargılar teorisi ile tutarlı bir bulgudur (Levy, 1996: 1093). Negatif ya da pozitif tehdit sunulan metinler, kendilerini henüz yaşlı grubuna ait hissetmeyen katılımcılar için bir anlam ifade etmemiş olabilir ve O’Brien ve Hummert (2006: 348) tarafından bildirildiği gibi gençlerle karşılaştırmak pozitif çağrışım etkisi yaratmış olabileceğinden manipülasyon beklenen şekilde sonuçlanmamış olabilir. Grup aidiyetinin dışında bizim çalışmamızdaki yaşlılar yaşlanmayla ilgili genel negatif kalıp yargılara sahip olmayabilirler. Schmader ve Johns (2003: 442) matematik becerileriyle ilgili kalıp yargı tehdidini inceledikleri çalışmalarında örneklem grubu oluşturulurken kadınlara ne düzeyde bu kalıp yargıya sahip olduğunu sormuş ve bu kalıp yargıları taşıdığı düşünülen katılımcıları deneye almışlardır. Bizim çalışmamızdaki katılımcıların

da bu şekilde yaşlanmayla ilgili kalıp yargılara sahip olup olmadıkları ve yaşlı grubuna kendilerini ait hissedip hissetmedikleri sorgulanabilirdi.

Alan yazına bakıldığında yaşlıların deneyimledikleri başarı duygusunun, kalıp yargı tehdidinin etkisini azalttığını ve yaşlıların bellek performanslarını arttırdığını bildiren çalışmalar bulunmaktadır (Geraci ve Miller, 2013: 342; Geraci ve arkadaşları, 2016: 342; Rossi-Arnaud ve arkadaşları, 2018: 425). Çalışmamıza bu açıdan bakıldığında katılımcıların Standart Mini Mental Test ya da doldurucu görevde deneyimledikleri başarı duygusunun pozitif bir etkide bulunarak yaşlıların negatif kalıp yargılardan etkilenme düzeyini azaltmış olabileceği düşünülmektedir. Kalıp yargı tehdidi çalışmalarında genel olarak işlem basamakları Standart Mini Mental Testin sunulmasıyla başladığı için, bizim çalışmamızda da bu işlem yolu tercih edilmiştir. Bu karıştırıcı etkiyi ortadan kaldırmak amacıyla sonraki çalışmalar Standart Mini Mental testi katılımcıların yarısına deneyin başında yarısına deneyin sonunda sunarak dengeleyebilir.

Deneyin yapıldığı ortamın da kalıp yargı tehdidinin harekete geçirilmesini engellemiş olabileceği düşünülmektedir. Geraci ve arkadaşları (2016: 366) genel olarak çalışmalarda bir kampüste ya da yalıtılmış bir laboratuvar ortamında test alan katılımcılarda test koşullarının kendisinin de kaygı uyandırabileceğine ve bu kaygının performanslarına negatif etkide bulunabileceğine dikkat çekmişlerdir. Negatif kalıp yargı tehdidi sunulması sonrasında artan kaygı düzeyinin performansı düşürdüğü çeşitli çalışmalarda gözlenmiştir (Steel ve Aronson, 1995: 808; Spencer ve arkadaşları, 1999: 20; Lu ve arkadaşları, 2015: 541). Bizim çalışmamızda ise katılımcılar aşına oldukları ve kendilerini rahat hissettikleri bir ortamda test almış ve bu sebeple herhangi bir kaygı yaşamamış olabilirler. Kendi ortamlarında olmaları sebebiyle yaşlılara negatif metnin de tehdit edici gelmemiş olabileceği düşünülmüştür. Sonraki çalışmalar için bir öneri katılımcıların yarısını kendi aşına oldukları ortamda deneye alırken, diğer yarısını laboratuvar ortamında test etmek olabilir.

Yaşlanmayla ilgili kalıp yargı tehdidinin yaşlıların bellek performansını düşürdüğü alan yazında yaygın bir şekilde sınımanmasının yanı sıra yaşla ilgili bu kalıp yargılar gençlere sunulduğunda ilginç olarak gençlerin de bellek performanslarının düştüğü bulunmuştur. Yaşlanmayla ilgili bu kalıp yargılar örtük olarak sunulduğunda gençlerin de yürüme hızını yavaşlatmış (Bargh, Chen ve Burrows, 1996: 239), sözel

karar verme görevlerinde tepki süresini uzatmış (Dijksterhuis, Spears ve Lepinasse, 2001: 295), serbest hatırlamada performanslarını düşürmüştür (Dijksterhuis, Aarts, Bargh ve van Knippenberg, 2000: 540). Bu açıdan bakıldığında kalıp yargı tehdidinin kendisinin değil test alma durumunun belleğe bozucu bir etkisi olabileceği düşünülmektedir. Herhangi bir tehdit manipülasyonu uygulanmamış olsa da Geraci, De Forrest, Hughes, Saenz ve Tirso (2018: 340) tarafından yapılan çalışmada da görüldüğü üzere laboratuvar koşullarında bellek testlerine tabi tutulmak yaşlıları olumsuz etkilemektedir. Sadece bilişsel bir test alıyor olmak yaşlılarda negatif kalıp yargıları aktive etmekte ve bu negatif inançları yaşlıların test öncesine göre kendilerini daha yaşlı hissettiklerini bildirmelerine yol açmaktadır. Hatta katılımcıların demans ve Alzheimer olmadıklarını görebilmek ve çalışmaların neredeyse hepsinde deneye alırken bir eleme kriteri olarak düşündüğümüz Mini Mental Testin kendisinin bile kişilerin daha yaşlı hissetmelerine sebep oldukları görülmüştür (Hughes, Geraci ve de Forrest, 2013: 2483). Bu açıdan pozitif kalıp yargı tehdidi manipülasyonunun etkisini gösterememiş olabileceği akla gelmektedir. Bu tez çalışmasında da negatif kalıp yargı tehdidi etkisinin test alma etkisinden bağımsız olarak incelenmesi hedeflenmiş, ancak tehdit manipülasyonunun temel etkisi gözlenemediği için diğer analizlerin anlamlı sonuçlar vermeyeceği düşünülmüştür. Bellek görevi yapılacak yeni çalışmalarda katılımcılara manipülasyon öncesinde ve sonrasında sunularak test alma etkisi doğrudan değerlendirilebilir. Aynı zamanda Mini Mental Test gibi içinde bellekle ilgili değerlendirmelerin yer aldığı, yaşlılarda kaygıyı arttırabileceği düşünülen ölçekler katılımcılara görev sonrasında sunulabilir.

Kalıp yargı tehdidi çalışmalarında yaşlı kavramının hangi yaşlar arasındaki bireyleri kapsadığı da değişkenlik göstermektedir. Desrichard ve Köpetz (2005: 540) 56-80 yaş, Wong ve Gallo (2016: 562) 65-87 yaş, Andreoletti ve Lachman (2004: 133) 60-80 yaş, Hess ve arkadaşları (2004: 497) 57-81 yaş, Chasteen ve arkadaşları (2005: 240) 61-87 yaş, Thomas ve Dubois (2011: 1515) 60-74 yaş, Barber ve Mather (2013a: 1889) 60-79 yaş, Hess ve arkadaşları (2003: 5) 62-84 yaş, Horton ve arkadaşları (2010: 356) 60-75 yaş aralığındaki katılımcıları araştırmaya almışlardır. Bu çalışmalarda yaş aralığının nasıl belirlendiğiyle ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Bizim çalışmamızda Olgun Gençlik Merkezine üye olabilmek için taban yaş 55 olduğu için örnekleme alınacak katılımcıların en düşük 55 yaşında olması koşulu belirlenmiştir. Araştırmaya

dâhil edilecek kişilerin manipülatif metinleri anlayacak kadar okuma-yazma bilmesi gerekliliğinden dolayı 70 yaş üzeri yaşlıların çalışmaya alınmaması kararlaştırılmıştır. Zuber ve arkadaşlarının (2019: 628) araştırma bulgularına göre kalıp yargı tehdidinin etkisi 70 ve altındaki yaşlılarda gözlenmemektedir. Bu anlamda yaş kriterimizin kendisinin de bu beklenmedik bulgulara yol açmış olabileceği düşünülmektedir. Yapılacak farklı çalışmalarda yaş aralığı daha geniş tutularak, yaşlı grupları arasında karşılaştırma imkânı elde edilebilir.

Kalıp yargı tehdidi etkisini gözleyemediğimiz çalışmada diğer bir olası faktör olarak örneklem grubunun kültürel yapısı akla gelmektedir. Levy ve Langer' ın (1994: 993) da gözlemlediği üzere kültürel olarak yaşlanmaya ilişkin pozitif bir bakış açısına sahip toplumlardaki yaşlıların bellek performansları diğer gruplara göre daha iyi olmaktadır. Bu bağlamda Türk toplumunda ilk defa yapılan bu çalışmada elde edilen sonuçların beklenen yönde olmaması Türk toplumunun yapısından kaynaklanıyor olabilir. Çalışmamızdaki katılımcıların tutum ölçeğinden aldıkları skorlar toplumsal bakış açısını da yansıtıyor olabilir. Yaşlılığı kolaylıkla kabullenen ve olumlu bir yaşlılık imajına sahip toplumumuzda kişilerde negatif düşünceleri harekete geçirmek diğer toplumlara göre daha zor olabilir. Toplumsal olarak yaşlılarımız yaşlanmayla ilgili tehdide dayanıklı bir yapıda olabilirler. Bu düşüncenin ülkemizde bu alanda yapılacak farklı çalışmalarla desteklenmesi gerekmektedir.

Araştırmacının kendisiyle ilgili özelliklerin de bulguları etkilemiş olabileceği düşünülmüştür. Yapılan bir çalışmada katılımcıların iç grup üyesi olan bir gözetmenle karşılaştırıldığında, dış grup üyesi olan bir gözetmenle aynı ortamda performans gösterdiklerinde daha başarısız oldukları gözlenmiştir (Marx ve Goff, 2005: 645). Bu bağlamda yaşlı grubunda bir dış grup üyesi olarak deneyi yürüten araştırmacının örtük olarak tüm katılımcılarda negatif tehdit yarattığı ve grupların benzer bellek performansı göstermesinin bundan kaynaklanabileceği akla gelmektedir. Ancak alan yazında kalıp yargı tehdidi ve bellek becerisi üzerine yapılan çalışmalar incelendiğinde hem böyle bir karıştırıcı değişkenden bahsedilmediği, hem de çalışmaları yürüten araştırmacıların özellikleri hakkında bilgi verilmediği görülmektedir. Bu sebeple yapılacak çalışmalarda araştırmacı faktörünü değiştirmek bu noktayı aydınlatacaktır.

Tüm bunların yanı sıra çalışmada yapılan istatistiksel analizler sonucunda iki demografik faktörün hatırlama üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu gözlenmiştir.

Bunlardan ilki katılımcıların eğitim düzeyidir. Atandıkları grup fark etmeksizin eğitim düzeyi üniversite ve üzeri olan yaşlılar, eğitim düzeyi üniversite altı olan akranlarına göre daha iyi bellek performansı sergilemişlerdir. Andreoletti ve Lachman (2004: 143) tarafından da bulgulandığı üzere yüksek eğitim düzeyi negatif kalıp yargı tehdidine karşı koruyucu bir özellik olmakta ve kişileri yaşla ilgili kalıp yargılara daha dayanıklı hale getirmektedir. Çalışmamızın örneklem grubunun %60,8' inin üniversite ve üzeri öğrenim gören katılımcılardan oluştuğu hesaba katılırsa, eğitim düzeyi yüksek yaşlıların tehdit manipülasyonuna karşı direndiği de düşünülebilir. Bizim çalışmamızda eğitim düzeyi kontrol edilememiştir, çünkü merkeze devam eden katılımcılar genel olarak üniversite ve üzeri mezuniyete sahiptir. Yapılacak yeni çalışmalarda farklı eğitim düzeyine sahip katılımcılar deneye eşit sayıda alınabilir ya da eğitim düzeyi düşük katılımcılar ayrı bir grup olarak değerlendirilebilirler.

İkincisi ise cinsiyet değişkenidir. Tehdit manipülasyonundan bağımsız olarak, kadınlar akranları erkeklere göre daha iyi bir bellek performansı sergilemişlerdir. Bu bulgu kadınların sözel bellek becerilerinde erkeklerle karşılaştırıldığında daha iyi performans gösterdiğini gözlemleyen çalışmalara (Lewin ve arkadaşları, 2001: 169; Herlitz ve Yonker, 2002: 112; Herlitz ve Rehnman, 2008: 53) bir destek sunmuştur. Lamont ve arkadaşlarının (2015: 187) yaptıkları meta analiz çalışmasında kadınlarda kalıp yargı tehdidi etkisinin daha büyük olduğunu rapor etmeleri sebebiyle bu tez çalışmasında kadın ve erkek sayıları gruplarda eşit tutulmuş, cinsiyet değişkeni kontrol edilebilmiştir. Kalıp yargı tehdidi çalışmalarının bazılarında kadın ve erkeklerin gruplara dengeli dağıtılmadığı görülmektedir (örn; Hess ve arkadaşları, 2003: 5; Desrichard ve Köpetz, 2005: 540). Cinsiyetin karıştırıcı etkisini elimine etmek isteyen Zuber ve arkadaşları (2019: 627) çalışmalarındaki gruplarda kadın ve erkek sayısını eşit tutmuşlar ve 70 yaş altı katılımcılarda kalıp yargı tehdidi etkisini gözleyememişlerdir. Kalıp yargı tehdidi etkisi cinsiyet faktörü kontrol edildiğinde sadece 71 yaş üstü yaşlılarda gözlenebilmiştir. Bu bizim çalışmamızın bulgularıyla örtüşmektedir. Cinsiyet faktörünün farklı yaştaki katılımcılarla yapılacak başka çalışmalarda ayrıca ele alınması uygun olacaktır.

Çalışmamızda elde edilen bulgular alan yazın bulgularıyla tutarlı bulunmamıştır. Bunun sebebinin seçilen örneklem grubunun kültürel karakteristikleri, örneklem grubunun kendine özgü yapısı ya da deney ortamı olabileceği düşünülmektedir. Bu

sebeple Türk toplumunda bu alanda yapılacak daha çok çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle farklı yaşlı gruplarıyla yapılacak çalışmalar yaşlanmayla ilgili kalıp yargı tehdidi etkilerinin bizim kültürel özelliklerimizden dolayı mı yoksa örneklem grubunun ideal yapısından dolayı mı gözlenemediğine açıklık getirebilecektir. Bu bağlamda eğitim düzeyi farklı yaşlı gruplarında, akran etkileşiminin etkisini kontrol etmek için birbirini tanımayan yaşlılardan oluşturulacak örneklem gruplarında ve gençlerle karşılaştırma olanağı sunan karşılaştırmalı araştırma düzenlerinde bu konunun çalışılması gerekmektedir. Deney ortamının da laboratuvar ve alan koşulları şeklinde farklı mekânları kapsayacak şekilde oluşturulması ortamdan kaynaklanan değişimleri kontrol edebilmek açısından önemlidir. Konuyla ilgili yapılacak daha çok çalışma bu noktalara ışık tutacaktır.

SONUÇ

Bu tez çalışmasında ilk olarak yaşlanmayla ilgili kalıp yargı tehdidinin bellek performansına etkisi ve bu etkinin ne kadar süreceği incelenmek istenmişti. Alan yazında sıklıkla gözlenen tehdit manipülasyonunun etkisi bu çalışmada elde edilememiştir. Verilen kalıp yargı tehdidi sonucunda yaşlıların bellek performansları arasında anlamlı bir farklılaşma görülemedi. Kalıp yargı tehdidi alanında şimdiye kadar yapılan çalışmalara bakıldığında bu beklenmeyen bulguyu elde etmemizin temelde 3 olası sebebi olabileceği düşünülmektedir. Öncelikle bu sonuca araştırmaya alınan örneklem grubunun kendine has özellikleri yol açmış olabilir. Çalışmamızdaki katılımcılar akran iletişimi güçlü, yaşlılarıyla sık vakit geçiren, yaşlılığa ait olumlu bir imgeye sahip, kendini geliştirmeyi seven ve sosyal hayatta oldukça aktif kişilerden oluşmaktadır. Alan yazına bakıldığında nitelikli akran iletişiminin, iyi eğitim düzeyinin ve sağlığın yaşlıları kalıp yargı tehdidine karşı koruduğunu (Horton ve arkadaşları, 2010: 358) ve yaşlanmaya ilişkin olumlu tutumlara sahip olmalarının yaşlıları negatif kalıp yargı tehdidine dirençli hale getirdiğini gözlemleyen çalışmalar bulunmaktadır (Fernández-Ballesteros ve arkadaşları, 2015: 419). Araştırmanın katılımcılarının toplumda var olan negatif kalıp yargılara bağımsızlık kazanmış bir etkileşim grubuna üye oldukları düşünülmüştür. İkinci sebep örneklem grubunun kültürel yapısı olabilir. Tutum ölçeklerinden alınan skorlar Türk toplumundaki yaşlıların yaşlılığı kabullenmede zorluk yaşamayan, yaşlılığa olumlu bir bakış açısına sahip kişiler olduklarını gösteriyor olabilir. Dolayısıyla Türk yaşlılarının kalıp yargı tehdidine karşı dirençli olma ihtimalleri vardır. Üçüncü sebep olarak deneyin yapıldığı ortamın katılımcıların kendi bölgeleri olması sebebiyle kalıp yargı tehdidinin katılımcılarda herhangi bir kaygı yaratmadığı için performansa etkide bulunmamış olabileceği düşünülebilir.

Bu tez çalışması kalıp yargı tehdidinin hem negatif hem pozitif yönde doğrudan açık manipülasyonlar kullanarak bellek performansına etkisini incelemesi bakımından alan yazındaki çalışmalardan farklılaşmaktadır. Bunun yanı sıra çalışmanın kalıp yargı tehdidinin etki süresini tüm koşullarda incelemesinin alan yazına katkı sağladığı düşünülmektedir. Cinsiyet faktörünün sözel becerilerde farklılaşmaya yol açacağı beklendiğinden, cinsiyet faktörünü tüm koşullarda kontrol etmesi bu çalışmanın diğer bir güçlü yanındır. Son olarak bu araştırmanın diğer bir güçlü yanı, Türkiye’de kalıp

yargı tehdidinin deneysel çalışmalarda araştırıldığı ilk çalışma olması ve alan yazına kalıp yargı tehdidinin farklı kültürden bir örneklem üzerinde elde edilen bulguları sunması olarak değerlendirilebilir.

Bu tez çalışmasının güçlü yanlarının dışında bir takım sınırlılıkları da vardır. Yaşlı grubunu 55-70 yaş arasında ele alması araştırmanın sınırlılıklarından biridir. Yaş aralığını geniş tutabilmek konuyla ilgili daha detaylı veri elde edilmesini sağlayabilirdi. İkinci sınırlılık olarak yeteri çeşitlilikte eğitim düzeyinden katılımcıya ulaşamamış olması düşünülebilir. Katılımcıların eğitim düzeyinin çoğunlukla üniversite ve üzeri olması tehdit manipülasyonunun beklenen yönde gerçekleşmemesine neden olmuş olabilir. Özellikle deneysel düzenin kalıp yargı tehdidi içeren metinler üzerinde kurgulanması, okuma yazma bilmeyen yaşlılarda konunun araştırılmasını engellemiştir. Gelecek çalışmalar için eğitim düzeyinin koşullarda kontrol altına alınması ve manipülasyonun sözel olarak gerçekleştirilmesi önerilebilir. Çalışmanın üçüncü sınırlılığı katılımcılarda grup aidiyetinin ölçülmemiş olmasıdır. Kalıp yargı tehdidi manipülasyonunun hedef kitlesi bu kalıp yargılara sahip olduğu düşünülen kişilerdir. Dolayısıyla gelecek çalışmalar için grup aidiyetinin ölçülmesi ve yaşlı grubuna aidiyet hisseden kişiler üzerinde deneyin gerçekleştirilmesi önerilebilir. Son olarak çalışmadaki bir diğer sınırlılığın örneklem grubunun araştırma evrenini yeteri kadar temsil edememiş olması düşünülebilir. Örnekte yer alan katılımcıların iyi eğitilmiş olmasının yanı sıra yaşamlarının çoğunu büyük şehirde geçirdikleri, bir meslek sahibi oldukları ve hayatlarının çoğunda aktif olarak çalıştıkları, ortalama gelir düzeyine sahip oldukları görülmektedir. Toplumun farklı kesimlerindeki yaşlıların deneye alındığı ve dolayısıyla yaşlı grubuna ait alt grupların da çalışıldığı araştırmalar bu konunun aydınlatılmasını sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- ALTER Adam, L. ARONSON Joshua, DARLEY John M., RODRÍGUEZ Cordaro, RUBLE Diane N., 'Rising to the threat: Reducing stereotype threat by reframing the threat as a challenge' *Journal of Experimental Social Psychology*, 46, 2010, ss. 166–171.
- AMBADY Nalini, SHIH Margaret, KIM Amy, PITTINSKY Todd L., 'Stereotype Susceptibility in Children: Effects of Identity Activation on Quantitative Performance.', *Psychological Science*, 12 (5), 2001, ss. 385-390.
- ANDREOLETTI Carrie, LACHMAN Margie E., 'Susceptibility and resilience to memory aging stereotypes: Education matters more than age', *Experimental Aging Research*, 30, 2004, ss. 129 –148.
- ARMSTRONG Bonnie, GALLANT Sara N., LI Lingqian, PATEL Khushi, WONG Brenda I., 'Stereotype threat effects on older adults' episodic and working memory performance: A meta-analysis.', *Gerontologist*, 57, 2017, ss. 193–205.
- BARBER Sarah J., MATHER Mara, 'Stereotype threat can reduce older adults' memory errors.', *The Quarterly Journal of Experimental Psychology*, 66 (10), 2013(a), ss. 1888–1895.
- BARBER Sarah J., MATHER Mara, 'Stereotype threat can enhance, as well as impair, older adults' memory.' *Psychological Science*, 24 (12), 2013(b), ss. 2522–2529.
- BARGH John A., CHEN Mark, BURROWS Lara, 'Automaticity of social behavior: Direct effects of trait construct and stereotype activation on action.' *Journal of Personality and Social Psychology*, 71, 1996, ss. 230–244.
- BEÏLOCK Sian L., JELLISON William A., RYDELL Robert J., MCCONNELL Allen R., CARR Thomas H., 'On the causal mechanisms of stereotype threat: Can skills that don't rely heavily on working memory still be threatened?', *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32, 2006, ss. 1059 –1071.
- BOSSON Jennifer K., HAYMOVITZ Ethan L., PINEL Elizabeth C., 'When saying and doing diverge: The effects of stereotype threat on self-reported versus non-verbal anxiety.', *Journal of Experimental Social Psychology*, 40, 2004, ss. 247–255.

- BOWD Alan D., 'Stereotypes of elderly persons in narrative jokes.', *Research on Aging*, 25, 2003, ss. 22-35.
- CADINU Mara, MAASS Anne, FRIGERIO Sara, IMPAGLIAZZO Lisa, LATINOTTI Samira, 'Stereotype threat: The effect of expectancy on performance.', *European Journal of Social Psychology*, 33, 2003, ss. 267–285.
- CASTEL Alan D., 'Memory for grocery prices in younger and older adults: The role of schematic support.', *Psychology and Aging*, 20(4), 2005, ss. 718-721.
- CAVALLINI Elena, BOTTIROLI Sara, FASTAME Maria Chiara, HERTZOG Christopher, 'Age and subcultural differences on personal and general beliefs about memory.', *Journal of Aging Studies*, 27, 2013, ss. 71-81.
- CHASTEEN Alison L., BHATTACHARYYA Sudipa, HORHOTA Michelle, TAM Raymond, HASHER Lynn, 'How feelings of stereotype threat influence older adults' memory performance.', *Experimental Aging Research*, 31, 2005, ss. 235–260.
- CROIZET Jean-Claude, DESPRÉS Gérard, GAUZINS Marie-Eve, HUGUET Pascal, LEYENS Jacques-Philippe, MÉOT Alain, 'Stereotype threat undermines intellectual performance by triggering a disruptive mental load.', *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30, 2004, ss. 721–731.
- CUDDY Amy J. C., NORTON Michael I., FISCHE Susan T., 'This old stereotype: The pervasiveness and persistence of the elderly stereotype.', *Journal of Social Issues*, 61, 2005, ss. 265–283.
- DE FRIAS Cindy M., NILSSON Lars-Göran, HERLITZ Agneta, 'Sex differences in cognition are stable over a 10-year period in adulthood and old age.', *Aging, Neuropsychology, and Cognition*, 13, 2006, ss. 574– 87.
- DÉSERT Michel, PRÉAUX Marie, JUND Robin, 'So young and already victims of stereotype threat: Socio-economic status and performance of 6 to 9 years old children on Raven's progressive matrices.', *European Journal of Psychology of Education*, 23(2), 2009, ss. 207-218.
- DESRICHARD Oliver, KÖPETZ Catalina, 'A threat in the elder: The impact of task-instructions, self-efficacy and performance expectations on memory performance in the elderly.', *European Journal of Social Psychology*, 35, 2005, ss. 537–552.

- DÌJKSTERHUIÏ Ap, AARTS Henk, BARGH John A., VAN KNÌPPENBERG Ad, ‘On the relationship between associative strength and automatic behavior.’, *Journal of Experimental Social Psychology*, 36, 2000, ss. 531–544.
- DÌJKSTERHUIÏ Ap, SPEARS Russell, LE PÌNASSE Vincent, ‘Reflecting and deflecting stereotypes: Assimilation and contrast in impression formation and automatic behavior.’, *Journal of Experimental Social Psychology*, 37, 2001, ss. 286–299.
- DONLON Margie M., ASHMAN Ori, LEVY Becca R., ‘Re-Vision of Older Television Characters: A Stereotype-Awareness Intervention.’ *Journal of Social Issues*, 61(2), 2005, ss. 307–319.
- EÌCH Teal S., MURAYAMA Kou, CASTEL Alan D., KNOWLTON Barbara J., ‘The Dynamic Effects of Age-Related Stereotype Threat on Explicit and Implicit Memory Performance in Older Adults.’, *Social Cognition*, 32 (6), 2014, ss. 559-570.
- ELLÌS Shannon R., MORRÌSON Todd G., ‘Stereotypes of ageing: Messages promoted by age-specific paper birthday cards available in Canada.’ *International Journal of Aging and Human Development*, 61(1), 2005, ss. 57-73.
- FERNÁNDEZ-BALLESTEROS Rocío, BUSTILLOS Antonio, HUÌCÌ Carmen, ‘Positive Perception of Aging and Performance in a Memory Task: Compensating for Stereotype Threat?’, *Experimental Aging Research*, 41(4), 2015, ss. 410- 425.
- FOLSTEÌN Marshal F., FOLSTEÌN Susan E., McHUGH Paul R., ‘Mini- Mental State: A Pratical Method for Grading The Cognitive State of Patients for The Clinicians.’, *Journal of Psychiatry Research*, 12, 1975, ss. 189-198.
- FRANCESCHÌNÌ Giulia, GALLÌ Silvia, CHÌESI Francesca, PRÌMÌ Caterina, ‘Implicit gender–math stereotype and women's susceptibility to stereotype threat and stereotype lift.’, *Learning and Individual Differences* 32, 2014, ss. 273-277.
- FUNG Helene H., CARSTENSEN Laura L., ‘Sending memorable messages to the old: Age differences in preferences and memory for advertisements.’, *Journal of Personality and Social Psychology*, 85(1), 2003, ss. 163-178.

- GERACÍ Lisa, DE FORREST Ross, HUGHES Matthew L., SAENZ Gabriel, TÍRSO Robert, 'The effect of cognitive testing and feedback on older adults' subjective age.' *Aging, Neuropsychology and Cognition*, 25 (3), 2018, ss. 333-350.
- GERACÍ Lisa, HUGHES Matthew L., MÍLLER Tyler M., DE FORREST Ross L., 'The Effect of Prior Task Success on Older Adults' Memory Performance: Examining the Influence of Different Types of Task Success.' *Experimental Aging Research*, 42(4), 2016, ss. 365–381.
- GERACÍ Lisa, MÍLLER Tyler M., 'Improving older adults' memory performance using prior task success.' *Psychology and Aging*, 28 (2), 2013, ss. 340–345.
- GOOD Catherine, ARONSON Joshua, INZLÍCHT Michael, 'Improving adolescents' standardized test performance: An intervention to reduce the effects of stereotype threat.', *Applied Developmental Psychology*, 24, 2003, ss. 645 – 662.
- GRADY Cheryl, 'The cognitive neuroscience of aging.', *Nature Reviews Neuroscience*, 13, 2012, ss. 491–505.
- GÜNGEN Can, ERTAN Turan, EKER Engin, YAŞAR Resmiye, ENGİN Funda, 'Standardize Mini Mental Test'in Türk Toplumunda Hafif Demans Tanısında Geçerlik ve Güvenilirliği.', *Türk Psikiyatri Dergisi*, 13(4), 2002, ss. 273-281.
- HAUSDORF Jeffrey M., LEVY Becca R., WEİ Jeanne Y., 'The power of ageism on physical function of older persons: Reversibility of age-related gait changes.', *Journal of the American Geriatrics Society*, 47, 1999, ss. 1346–1349.
- HERLÍTZ Agneta, REHNMAN Jenny, 'Sex differences in episodic memory.', *Current Directions in Psychological Science*, 17, 2008, ss. 52–56.
- HERLÍTZ Agneta, YONKER Julie E., 'Sex differences in episodic memory: The impact of intelligence.' *Journal of Clinical and Experimental Psychology*, 24, 2002, ss. 107–114.
- HESS Thomas M., AUMAN Corinne, COLCOMBE Stanley J., RAHHAL Tamara A., 'The impact of stereotype threat on age differences in memory performance.', *The Journals of Gerontology, Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 58, 2003, ss. 3–11.

- HESS Thomas M., EMERY Lisa, QUEEN Tara L., 'Task demands moderate stereotype threat effects on memory performance.', *The Journals of Gerontology: Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 64, 2009, ss. 482–486.
- HESS Thomas M. HINSON Joey T., 'Age-related variation in the influences of aging stereotypes on memory in adulthood.' *Psychology and Aging*, 21, 2006, ss. 621–625.
- HESS Thomas M., HINSON Joey T., HODGES Elizabeth A., 'Moderators of and mechanisms underlying stereotype threat effects on older adults' memory performance.', *Experimental Aging Research*, 35, 2009, ss. 153–177.
- HESS Thomas M., HINSON Joey T., STATHAM Jill A., 'Explicit and implicit stereotype threat effects on memory: Do age and awareness moderate the impact of priming?' *Psychology and Aging*, 19 (3), 2004, ss. 495- 505.
- HORTON Sean BAKER Joseph PEARCE William DEAKIN Janice M. (2010). Immunity to popular stereotypes of ageing? Seniors and stereotype threat. *Educational Gerontology*, 36, 353–371.
- HUGHES Matthew L., GERACI Lisa, DE FORREST Ross L., 'Aging 5 years in 5 minutes: The effect of taking a memory test on older adults' subjective age.', *Psychological Science*, 24, 2013, ss. 2481–2488.
- HUMMERT Mary Lee, GARSTKA Teri A., SHANER Jaye L, STRAHM Sharon, 'Stereotypes of the elderly held by young, middle-aged, and elderly adults.', *Journals of Gerontology*, 49, 1994, ss. 240–249.
- KANG Sonia K., CHASTEEN Alison L., 'The moderating role of age-group identification and perceived threat on stereotype threat among older adults.', *The International Journal of Aging & Human Development*, 69, 2009, ss. 201–220.
- KOENIG Anne M., EAGLY Alice H., 'Stereotype Threat in Men on a Test of Social Sensitivity.', *Sex Roles*, 52, 2005, ss. 7-8.
- KRENDL Anne C., AMBADY Nalini, KENSINGER Elizabeth A., 'The dissociable effects of stereotype threat on older adults' memory encoding and retrieval.', *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 4, 2015, ss. 103–109.

- LAMONT Ruth A., SWIFT Hannah J., ABRAMS Dominic, 'A review and meta-analysis of age-based stereotype threat: Negative stereotypes, not facts, do the damage.', *Psychology and Aging*, 30(1), 2015, ss. 80–93.
- LEVY Becca R., 'Improving memory in old age by implicit selfstereotyping.' *Journal of Personality and Social Psychology*, 71, 1996, ss. 1092– 1107.
- LEVY Becca R., 'Mind matters: Cognitive and physical effects of aging self-stereotypes.', *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 58, 2003, ss. 203–211.
- LEVY Becca R., 'Rigidity as a predictor of older persons' aging stereotypes and aging self-perceptions.', *Social Behavior and Personality*, 36, 2008, ss. 559–570.
- LEVY Becca R., HAUSDORFF Jeffrey M., HENCKE Rebecca, WEI Jeanne Y., 'Reducing cardiovascular stress with positive self-stereotypes of aging.' *Journals of Gerontology: Psychological Sciences*, 55, 2000, ss. 205–213.
- LEVY Becca R., LANGER Ellen J., 'Aging free from negative stereotypes: Successful memory among the American Deaf and in China.', *Journal of Personality and Social Psychology*, 66, 1994, ss. 935–943.
- LEVY Becca R., LEIFHEIT-LIMSON Erica, 'The stereotype-matching effect: Greater influence on functioning when age stereotypes correspond to outcomes.', *Psychology and Aging*, 24, 2009, ss. 230–233.
- LEVY Becca R., MYERS Lindsey M., 'Preventive health behaviors influenced by self-perceptions of aging.' *Preventive Medicine*, 39, 2004, ss. 625–629.
- LEVY Becca R., SLADE Martin D., KUNKEL Suzanne R., KASL Stanislav V., 'Longevity increased by positive self-perceptions of aging.', *Journal of Personality and Social Psychology*, 83, 2002, ss. 261–270.
- LEVY Becca R., SLADE Martin D., MAY Jeanine, CARACCILO Eugene A., 'Physical recovery after acute myocardial infarction: Positive age self-stereotypes as a resource.', *International Journal of Aging and Human Development*, 62, 2006, ss. 285–301.

- LEWIN Catharina, WOLGERS Gerhard, HERLITZ Agneta, 'Sex differences favoring women in verbal but not in visuospatial episodic memory.', *Neuropsychology*, 15, 2001, ss. 165–173.
- LIPPMANN Walter, *Public opinion*, 2. Baskı, Ontario: Collier-Macmillan, 1966, ss. 1-271.
- LIU Pei, ZHAO Fengqing, ZHANG Baoshan, DANG Qingxiu, 'Small Change Makes a Big Splash: The Role of Working Self-Concept in the Effects of Stereotype Threat on Memory.', *The Journal of Psychology*, 151(7), 2017, ss. 613-631.
- LU Aitao, FENG Yi, YU Zuwei, TIAN Haiping, HONG Xiuxiu, ZHENG Dongping, 'Anxiety and mind wandering as independent consequences of stereotype threat.', *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 43, 2015, ss. 537–558.
- MAITLAND Scott B., HERLITZ Agneta, NYBERG Lars, BÄCKMAN Lars, NILSSON Lars-Göran, 'Selective sex differences in declarative memory.', *Memory and Cognition*, 32, 2004, ss. 1160–1169.
- MARTENS Andy, JOHNS Michael, GREENBERG Jeff, SCHIMMEL Jeff, 'Combating stereotype threat: the effect of self-affirmation on women's intellectual performance.' *Journal of Experimental Social Psychology*. 42(2), 2006, ss. 236–438.
- MARX David M., GOFF Phillip A., 'Clearing the air: the effect of experimenter race on target's test performance and subjective experience.', *British Journal of Social Psychology*. 44(4), 2005, ss. 645–57.
- MAZEROLLE Marie, RÉGNER Isabelle, MORISSET Pauline, RIGALLEAU François, HUGUET Pascal, 'Stereotype threat strengthens automatic recall and undermines controlled processes in older adults.', *Psychological Science*, 23, 2012, ss. 723–727.
- MEISNER Brad A., 'A meta-analysis of positive and negative age stereotype priming effects on behavior among older adults.', *The Journals of Gerontology, Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 67(1), 2012, ss. 13–17.

- MENEGHETTÌ Chiara, MUFFATO Veronica, SUITNER Caterina, DE BENI Rossana, BORELLA Erika, 'Map learning in young and older adults: The influence of perceived stereotype threat.' *Learning and Individual Differences*, 42, 2015, ss. 77-82.
- MRAZEK Michael D., CHIN Jason M., SCHMADER Toni, HARTSON Kimberly A., SMALLWOOD Jonathan, SCHOOLER Jonathan W., 'Threatened to distraction: Mind-wandering as a consequence of stereotype threat.', *Journal of Experimental Social Psychology*, 47, 2011, ss. 1243– 1248.
- O'BRIEN Laurie T., HUMMERT Mary L., 'Memory Performance of Late Middle-Aged Adults: Contrasting Self-Stereotyping and Stereotype Threat Accounts of Assimilation to Age Stereotypes. Social Cognition.', *Social Cognition and Aging*, 24(3), 2006, ss. 338-358.
- OTRAR Mustafa, 'Yaşlılık ve Yaşlanmaya İlişkin Tutum Ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması.', *Sosyoloji Dergisi*, 36(2), 2016, ss. 527-550.
- RÉGNER Isabelle, SMEDING Annique, GIMMIG David, THINUS-BLANC Catherine, MONTEİL Jean-Marc, HUGUET Pascal, 'Individual differences in ' working memory moderate stereotype-threat effects.', *Psychological Science*, 21(11), 2010, ss. 1646–48
- ROSSI-ARNAUD Clelia, SPATAROA Pietro, GERACI Lisa, 'Effects of Stereotype Threat and Prior Task Success on Older Adults' Eyewitness Memory.' *Journal of Applied Research in Memory and Cognition*, 7(3), 2018, ss. 422-431.
- SALIKUTLUK Zerrin, HEYNE Stefanie, 'Do Gender Roles and Norms Affect Performance in Maths? The Impact of Adolescents' and their Peers' Gender Conceptions on Maths Grades.', *European Sociological Review*, 33(3), 2017, ss. 368–381.
- SCHMADER Toni, JOHNS Michael, 'Converging Evidence That Stereotype Threat Reduces Working Memory Capacity.', *Journal of Personality and Social Psychology*, 85(3), 2003, ss. 440-452.

- SCHMADER Toni, JOHNS Michael, FORBES Chad, 'An integrated process model of stereotype threat effects on performance.' *Psychological Review*, 115, 2008, ss. 336–356.
- SEIBT Beate, FÖRSTER Jens, 'Stereotype Threat and Performance: How Self-Stereotypes Influence Processing by Inducing Regulatory Foci.', *Journal of Personality and Social Psychology*, 87(1), 2004, ss. 38-56.
- SHIH Margaret, PITTINSKY Todd L., AMBADY Nalini, 'Stereotype Susceptibility: Identity Salience and Shifts in Quantitative Performance.', *Psychological Science*, 10, 1999, ss. 80-83.
- SMITH Jessi L., WHITE Paul H., 'An Examination of Implicitly Activated, Explicitly Activated, and Nullified Stereotypes on Mathematical Performance: It's Not Just a Woman's Issue.', *Sex Roles*, 47, 2002, ss. 179-191.
- SPENCER Steven J., STEELE Claude M., QUINN Diane M., 'Stereotype threat and women's math performance.', *Journal of Experimental Social Psychology*, 35, 1999, ss. 4–28.
- STEELE Claude M., ARONSON Joshua, 'Stereotype threat and the intellectual test performance of African Americans.', *Journal of Personality and Social Psychology*, 69(5), 1995, ss. 797–811.
- STEELE Claude M., SPENCER Steven J., ARONSON Joshua, 'Contending with group image: The psychology of stereotype and social identity threat.', *Advances in Experimental Social Psychology*, 34, 2002, ss. 379–440.
- STEIN Renee, BLANCHARD-FIELDS Fredda, HERTZOG Christopher, 'The effects of age-stereotype priming on the memory performance of older adults.' *Experimental Aging Research*, 28(2), 2002, ss. 169–181.
- STONE Jeff, 'Battling doubt by avoiding practice: The effects of stereotype threat on self-handicapping in White athletes.', *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28, 2002, ss. 1667–1678.
- STONE Jeff, LYNCH Christian I., SJOMELING Mike, DARLEY John M., 'Stereotype threat effects on Black and White athletic performance.', *Journal of Personality and Social Psychology*, 77, 1999, ss. 1213-1227.

- TEKCAN Ali İ., GÖZ İlyas, *Türkçe Kelime Normları*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2005, ss.1- 255.
- THOMAS Ayanna K., DUBOİS Stacey J., ‘Reducing the burden of stereotype threat eliminates age differences in memory distortion.’, *Psychological Science*, 22, 2011, ss. 1515–1517.
- THOMAS Ayanna K., SMİTH Amy M., MAZEROLLE Marie, ‘The unexpected relationship between retrieval demands and memory performance when older adults are faced with agerelated stereotypes.’, *The Journals of Gerontology, Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 00, 2018, ss. 1-10.
- WONG Jessica T. GALLO David A., ‘Stereotype threat reduces false recognition when older adults are forewarned.’, *Memory*, 24, 2016, ss. 650–658.
- YEUNG N. C. J., VON HİPPEL Courtney, ‘Stereotype threat increases the likelihood that female drivers in a simulator run over jaywalkers.’, *Accident Analysis and Prevention*, 40(2), 2008, ss. 667-674.
- YOON Carolyn, HASHER Lynn, FEİNBERG Fred, RAHHAL Tamara A., WİNOCUR Gordon, ‘Cross-cultural differences in memory: The role of culture-based stereotypes about aging.’, *Psychology and Aging*, 15, 2000, ss. 694 –704.
- ZUBER Sascha, IHLE Andreas, BLUM Anaëlle, DESRİCHARD Olivier, KLİEGEL Matthias, ‘The Effect of Stereotype Threat on Age Differences in Prospective Memory Performance: Differential Effects on Focal Versus Nonfocal Tasks.’, *The Journals of Gerontology: Series B*, 74 (4), 2019, ss. 625–632.

EKLER

Ek. 1: KATILIM ÖNCESİ BİLGİ FORMU

Katılm Öncesi Bilgi Formu

Bu araştırma Uludağ Üniversitesi Psikoloji Bölümünde Prof. Dr. Hasan Gürkan Tekman danışmanlığında Psk. Duygu ÖZMEN GÜLPEK tarafından yürütölmektedir. Araştırmanın amacı kişilerin çeşitli beceri alanlarındaki performanslarıyla ilgili bilgi toplamaktır. Araştırmaya katılım tamamen gönüllölük esasına dayanmaktadır. Araştırma sırasında araştırmanın sizi rahatsız eden bir tarafı olursa katılımınızdan vazgeçme hakkına sahiptir. Araştırmada sizden adınız, iletişim bilgileriniz gibi kişisel herhangi bir bilgi talep edilmeyecektir. Araştırmada elde edilen veriler tamamen gizli tutulacak ve sadece bu araştırma için kullanılacaktır.

Çalışmanın bitiminde çalışmayla ilgili tüm sorularınız cevaplandırılacaktır. Çalışma hakkında daha fazla bilgi almak isterseniz iletişim bilgilerimden yararlanabilirsiniz (Duygu ÖZMEN GÜLPEK, ozmen_duygu@hotmail.com, 05552716441).

Çalışmaya katıldığınız için şimdiden çok teşekkür ederim.

Yukarıdaki bilgileri okudum ve anladım. Araştırmaya tamamen gönüllü olarak katılmayı kabul ediyorum.

Onay

Ek. 2: DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

Demografik Bilgi Formu

Sizden araştırmaya katılmadan önce aşağıda içerisinde kişisel bilgilerinizin yer aldığı bu formu doldurmanızı rica ediyorum.

Cinsiyetiniz : Erkek () Kadın ()

Yaşınız :

Eğitim Düzeyiniz:

(1) Okuma-yazma bilmiyor (2) Okur-yazar (3) İlkokul (4) Ortaokul

(5)Lise (6)Üniversite (7)Üniversite Üzeri

Mesleğiniz :

alışıyor musunuz?

Tam zamanlı bir işte () Yarı zamanlı bir işte () Serbest () alışmıyorum()

Medeni Durumuz: ()Evli () Bekar ()Boşanmış

Gelir düzeyiniz:

(1)Düşük (2)Orta (3)Yüksek

Yaşamınızın çoğunu geçirdiğiniz yer:

(1) Büyük şehir (2) şehir (3) Kasaba (4) Köy

Herhangi bir kronik rahatsızlığınız var mı? Evet ____ (belirtiniz) Hayır ____

Herhangi bir psikiyatrik rahatsızlığınız var mı? Evet ____ (belirtiniz) Hayır ____

Sürekli kullandığınız bir ilaç var mı?

Evet (belirtiniz)_____ Hayır _____

Ek. 3: KATILIM SONRASI BİLGİLENDİRME FORMU

Katılım Sonrası Bilgilendirme Formu

Bu araştırma Uludağ Üniversitesi Psikoloji Bölümünde Prof. Dr. Hasan Gürkan Tekman danışmanlığında Psk. Duygu ÖZMEN GÜLPEK tarafından yürütülmüştür. Araştırmada 55-70 yaş arasındaki yaşlıların yaşlılıkta hafıza yitimiyle ilgili kalıp yargılarının kendilerine sunulan hafıza testlerinde performanslarını etkileyip etkilemediğini görmek amaçlanmıştır. Bu sebeple çalışmada farklı metinler sunularak çalışmaya katılan kişilerin bu kalıp yargılardan etkilenme düzeylerini incelenmek hedeflenmiştir. Yaşlanmayla birlikte kişilerde hafıza problemleri görülebilse de, kişilerin yaşlanmayla ve yaşlanmayla ilişkili hafıza problemleriyle ilgili yargıları gerçek performanslarını etkileyebilmektedir. Bu çalışmadan elde edilecek bulgularla yaşlıların hafıza süreçleriyle ilgili daha detaylı bilgi elde edilebilecektir. Bu araştırmadan elde edilen bilgiler sadece bilimsel araştırma ve yazılarda kullanılacak olup yanıtlarınız tamamen gizli tutulacaktır.

Araştırmaya katıldığınız için tekrar teşekkür ederim.

Araştırmanın sonuçlarını öğrenmek ve araştırmayla ilgili sorularınızın cevaplanmasını isterseniz iletişim bilgilerimden yararlanabilirsiniz (Duygu ÖZMEN GÜLPEK, ozmen_duygu@hotmail.com, 05552716441).

Ek. 4: NEGATİF KALIP YARGI TEHDİDİ METNİ

Yaşlılık ve hafızayla ilgili yapılan araştırmalar göstermiştir ki yaşlanmayla birlikte gerçekleşen biyolojik değişiklikler sonucu kişilerin hafıza becerileri kötüleşmekte, gençlerle kıyaslandığında daha kötü performans göstermektedirler. Yaşlılar genel olarak sağlıklı olsalar bile 55 yaşından sonra çeşitli hafıza problemleriyle yüzleşmekte ve kişileri, isimleri, yerleri, yapacakları işleri unuttuklarını sık sık bildirmektedirler. şimdiye kadar yapılan bazı bilimsel çalışmalarda görüldüğü üzere gençlerle kıyaslandığında yaşlılar genel olarak hafıza testlerinde gençlerden daha kötü performans göstermektedirler. Yapılan bir çalışmada araştırmacılar gençlere ve yaşlılara içinde kelime listesi, sayı dizisi, şekil, market listesi, telefon numarası ve konum bilgilerini hatırlama gibi çeşitli hafıza testlerini içeren bir ölçek uygulamışlar (Desrichard ve Köpetz, 2005). Çalışma sonunda yaşlıların bu bilgileri hatırlamada gençlerden daha kötü performans gösterdiklerini bulmuşlardır. Yapılan başka bir çalışmada ise araştırmacılar gençlere ve yaşlılara ezberlemeleri için bir harita vermişler ve daha sonra haritadaki bilgileri doğru hatırlayıp hatırlamadıklarını görmek için bir takım sorular sormuş ve harita çizmelerini istemişlerdir (Meneghetti, Muffato, Suitner, De Beni ve Morella, 2015). Çalışma sonunda görüldüğü üzere yaşlılar haritadaki bilgileri hatırlamada ve harita çizmede gençlerden daha kötü performans göstermişlerdir. Katılımcı olarak içinde bulunduğunuz bu alışma yukarıda sunulan bulgular ışığında yaşlılarda hafıza becerilerini ölçmeyi hedeflemektedir.

KAYNAKLAR

Desrichard, O. ve Köpetz, C. (2005). A threat in the elder: The impact of task-instructions, self-efficacy and performance expectations on memory performance in the elderly. *European Journal of Social Psychology*, 35, 537–552.

Meneghetti, C., Muffato, V., Suitner, C., b, De Beni, R. ve Borella, E. (2015). Map learning in young and older adults: The influence of perceived stereotype threat. *Learning and Individual Differences*, 42, 77-82.

Ek. 5: POZİTİF KALIP YARGI TEHDİDİ METNİ

Yaşlılık ve hafızayla ilgili yapılan bazı araştırmalar göstermiştir ki yaygın bilinenin aksine yaşlanmayla birlikte gerçekleşen biyolojik değişiklikler bazı durumlarda yaşlıların hafıza becerileri etkilenmemekte, hatta kimi durumlarda yaşlılar gençlerden daha iyi performans gösterebilmektedirler. Yaşlıların genel olarak 55 yaşından sonra kendilerini kültürün onlara aktardığı üzere yaşlı olarak hissettikleri düşünülmekte ve bu hatalı inançlarının da genel olarak performanslarını etkileyebildiğine inanılmaktadır. Şimdiye kadar yapılan bazı bilimsel çalışmalarda görüldüğü üzere gençlerle kıyaslandığında yaşlılar gençlerle aynı düzeyde ya da gençlerden daha iyi performans da gösterebilmektedirler. Örneğin yapılan bir çalışmada araştırmacılar gençlerden ve yaşlılardan markette satılan ürün listesini ve her ürünün altında yazan gerçek fiyatını ezberlemelerini istemişler ve daha sonra gençlere ve yaşlılara bu fiyatları sormuşlardır (Castel,2005). Çalışma sonunda görüldüğü üzere yaşlılar bu ürünlerin gerçek fiyatlarını hatırlamada gençlerle eşit düzeyde performans göstermişlerdir. Yapılan başka bir çalışmada ise araştırmacılar gençlere ve yaşlılara üzerinde ‘anı yakala’ gibi duygusal başlıkların yer aldığı çeşitli el ilanları göstermişler ve bu ilanlardaki resimleri hatırlamalarını istemişlerdir (Fung ve Carstensen,2003). Çalışma sonunda yaşlıların duygusal olarak ilişkilendirilen bu resimleri hatırlamada gençlerden daha iyi performans gösterdiği bulunmuştur. Katılımcı olarak içinde bulunduğunuz bu çalışma yukarıda sunulan bulgular ışığında yaşlılarda hafıza becerilerini ölçmeyi hedeflemektedir.

KAYNAKLAR

- Castel, A. D. (2005). Memory for grocery prices in younger and older adults: The role of schematic support. *Psychology and Aging*, 20(4), 718-721.
- Fung, H., H. ve Carstensen, L., L. (2003). Sending memorable messages to the old: Age differences in preferences and memory for advertisements. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85(1), 163-178.

Ek. 6: KONTROL GRUBU METNİ

Dili kazanma becerileriyle ilgili yapılan araştırmalar göstermiştir ki dilin kazanımı ve kullanımını süreçleri tüm insanlarda benzer şekilde gerçekleşmektedir. İnsanların kullandıkları dil kültürden kültüre değişse de dilin yapısı evrenseldir; sesler, kelimeler ve cümleler üretilerek dil gelişir. şimdiye kadar yapılan bazı bilimsel çalışmalarda görüldüğü üzere dil gelişimi kültürler arasında benzerlik gösterir (Levelt, 2001). Hangi kültürde ya da dilde olursa olsun çocuklar birinci yaşın sonunda ilk birkaç kelimelerini, 2 yaş dolaylarında ilk çok kelimeli cümleciklerini söylerler. Dil bilinen kelimeler üzerine yeni kelimelerin bağlanmasıyla gelişir. Erken dönemde kazanılan dil kişinin daha sonraki dönemlerinde kelime işleme becerilerini de etkilemektedir. Yapılan bir çalışmada araştırmacılar kişilere erken dönemde öğrendikleri ve geç dönemde öğrendikleri kelimeler olmak üzere iki tür kelime grubu sunmuşlar ve katılımcılardan kelimeleri anlamsal özellikleri açısından ayırt etmelerini istemişlerdir (Ghyselinck, Custers ve Brysbaert, 2004). Çalışma sonunda görüldüğü üzere katılımcılardan kelimeleri bildikleri özellikleri açısından işlemeleri istendiğinde katılımcılar erken dönemde öğrendikleri kelimeleri geç dönemde öğrendikleri kelimelere göre daha hızlı ayırt etmişlerdir. Yani katılımcılar bildikleri kelimelere ait bildikleri özellikleri daha hızlı tespit etmişlerdir. Katılımcı olarak içinde bulunduğunuz bu çalışma yukarıda sunulan bulgular ışığında kişilerin dili kullanma ve kelime işleme becerilerini ölçmeyi hedeflemektedir.

KAYNAKLAR

Levelt, W.J.M.(2001). Spoken word production: a theory of lexical access. *Proceeding the National Academy of Sciences*, 98 (23), 13464–13471.

Ghyselinck, M., Custers, R. ve Brysbaert, M. (2004). The Effect of Age of Acquisition in Visual Word Processing: Further Evidence for the Semantic Hypothesis. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 30(2), 550-554.

Ek. 7a: İLK KELİME LİSTESİ

Gün	Örnek
Çocuk	Televizyon
Kadın	Müzik
Yeni	Kan
Alt	Mutfak
Para	Varlık
Baba	Ekonomi
Bilgi	Hayvan
Kapı	Cadde
Arkadaş	Bina
Bölüm	Kural
Haber	Balık
Gazete	Yardım
Kültür	Polis
Uzak	Pencere

Ek. 7b: İKİNCİ KELİME LİSTESİ

Zaman

İyi

Ev

Su

Kız

Anne

Hayat

Devlet

Uzun

Aile

Karar

Okul

Deniz

Hizmet

Araba

Öğrenci

Masa

Cevap

Trafik

Önem

İlgi

Fotoğraf

Kâğıt

Sicil

Kulak

Başarı

Sevap

Beyaz

Korku

Tane